

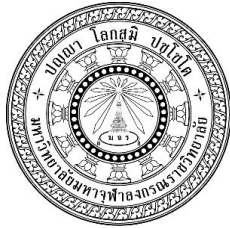
การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

AN APPLICATION OF SAṄGAHAVATTHU 4 AT WAT NONGSANOM
COMMUNITY, RAYONG PROVINCE

พระสุนทร ธมมธโร (บุญคง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Application of Saṅgahavatthu 4 at Wat Nongsanom Community,
Rayong Province

Phrasuntorn Dhammavaro (Boonkong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์ เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระราชรัตน์มณี, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(พระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร, ดร.)

กรรมการ

ด.จกฤต ๑๐/๑๐๖/๕๖

(ดร.ศุภกฤต เดชะนามเมือง)

กรรมการ

(ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์)

กรรมการ

(พระเทพสุวรรณเมธี, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์
พระเทพสุวรรณเมธี, ดร.

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระสุนทร ธมมธโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง
ผู้วิจัย	: พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: ดร. สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์, ศศ.บ. (ภาษาไทย), บธ.ม. (บริหารธุรกิจ), ศน.ม. (พุทธศาสนศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) : พระเทพสุวรรณเมธี, ดร., ป.ธ.๘, พธ.บ. (ปรัชญา), ศศ.ม. (ภาษาสันสกฤต), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดหนองสนม ตำบลเนินพระอำเภอเมือง จังหวัดระยอง จำนวน ๓๕๑ คน

ผลการวิจัย พบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าชุมชนวัดหนองสนมมีการนำหลักสังคหวัตถุ ๔ มาใช้ในชุมชนวัดหนองสนมเป็นอย่างดี เมื่อแยกเป็นรายด้าน ด้านทาน ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนมให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ด้านปิยวาจา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะเสมอ พูดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ ด้านอัตถจริยา พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ประชาชนในชุมชนเป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่น ๆ ได้ตลอดเวลา ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการ แบ่งปันความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน คอยช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาเดือดร้อน และด้านสมานัตตตา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ประชาชนยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน

- Thesis Title** : Application of Saṅgahavatthu 4 At Wat Nongsanom Community, Rayong Province
- Researcher** : Phrasuntorn Thammawaro (Boonkong)
- Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Dr. Supitcha Pornpitchanarong, B.A. (Thai),
M.B.A. (Business), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)
 - : Phrathepsuwanmetee, Dr., Pali VIII, B.A. (Philosophy),
M.A. (Sanskrit), Ph.D. (Buddhist Studies)
- Date of Graduation** : March 13, 2018

Abstract

The purposes of this thesis were to study the application of the principle of Sangahavatthu at Wat Nongsanom community, Rayong province and to study problems, obstacles and suggestions for applying of the principles of Sangahavatthu at Wat Nongsanom community, Rayong province. This research was quantitative research with survey by using questionnaires to collect datum of 351 samples who live at Wat Nongsanom community, Neun Pra sub-district, Muang district, Rayong province.

The results were found that an application of principle of Sangahavatthu or kindly treatments of those who live at Wat Nongsanom community, Rayong province in overview was in high level which indicated that Nongsanom community has followed and performed the Sangahavatthu well. When considering in each aspect, it was found that the level of giving was in high level which indicated that people who live at Wat Nongsanom community give helps to each other. The level of kindly speech aspect was in high level indicating that they talked to each other by good words, encouraging their neighbors and did not blamed others. In useful conducts aspect, it was in middle by overview indicating that people in this community appreciated voluntary works, they were happy and ready to give hands to other communities, in supporting paupers, helpless persons, children, women, elderly and handicappers, sharing the knowledge for youths in communities and

assisting others when they were in troubles. In equal treatment aspect, it found that by overview it was in high level indicating that people at Wat Nongsanom community, Rayong province usually applied the principle of Sanghavadthu in practical living consistently, they have sincerely followed the righteousness and justice for living in community and treated on each other equally.

กิตติกรรมประกาศ

เกล้าฯ ขอประทานโอกาสกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง กรรมการมหาเถรสมาคม ประธานกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เป็นอย่างสูง ที่พระเดชพระคุณฯ ได้เมตตาเปิดการเรียนการสอนหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนานี้ขึ้น เพื่อให้โอกาสในการศึกษา อันส่งผลให้เกล้าฯ ได้เข้ามาศึกษาเป็นรุ่นที่ ๒

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาโกมล กมโล รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บาฬีศึกษาพุทธโฆส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีนั้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร รักษาการผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เป็นอย่างสูงที่เมตตาให้คำปรึกษา แนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาโดยตลอด ขอเจริญพรขอบคุณดร. สุพิชฌาย์ พรพิชฌณรงค์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นของวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่กรุณาประสาทความรู้ในด้านต่าง ๆ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ คณะเจ้าหน้าที่หลักสูตรบัณฑิตศึกษา และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุก ๆ ท่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินการต่าง ๆ และกัลยาณมิตรเพื่อนนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่น ๒ ทุกท่านที่ช่วยเป็นกำลังใจให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วง ตลอดจนเอื้อเฟื้อข้อมูลในการทำวิจัย ตลอดจนเป็นผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการอันทรงคุณค่าทุกท่าน ที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงประกอบในการทำวิจัยในครั้งนี้

คุณงามความดีในการศึกษาค้นคว้าและการจัดทำวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอน้อมนำมาบูชาสักการะแด่พระรัตนตรัย และบูชาคุณบุพการี บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ตลอดทั้งครูอาจารย์และท่านผู้เป็นเจ้าของตำราที่ได้กรุณาประสิทธิประสาทวิชาความรู้ ยังผลให้ผู้วิจัยได้ประสบความสำเร็จในการศึกษาด้วยดี

พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง)

๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฏ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ ความหมายของสังคหวัตถุ ๔	๗
๒.๒ ความสำคัญของสังคหวัตถุ ๔	๙
๒.๒.๑ สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	๑๐
๒.๒.๒ สังคหวัตถุ ๔ เป็นเครื่องผูกใจคน	๑๑
๒.๒.๓ สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน	๑๑
๒.๒.๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมแห่งการแบ่งปันกันการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	๑๒
๒.๒.๕ สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักแห่งการให้เพื่ออนุเคราะห์	๑๒
๒.๓ ทาน	๑๓

๒.๓.๑ ความหมายตามรูปศัพท์	๑๓
๒.๓.๒ ความหมายของท่านในพระไตรปิฎก	๑๓
๒.๓.๓ ความหมายของท่านในอรรถกถา	๑๓
๒.๓.๔ หลักการให้ทาน	๑๖
๒.๓.๕ ประโยชน์ของท่าน	๑๗
๒.๓.๖ ประโยชน์ของธรรมทาน	๒๒
๒.๓.๗ โทษของการไม่ให้ทาน	๒๓
๒.๓.๘ การให้ทานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๔
๒.๓.๙ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ทาน	๒๕
๒.๔ ปิยวาจา	๒๖
๒.๔.๑ ความเป็นมาของปิยวาจา	๒๖
๒.๔.๒ หลักการกล่าววาจาเป็นที่รัก	๓๐
๒.๔.๓ ประโยชน์ของการกล่าววาจาเป็นที่รัก	๓๒
๒.๔.๔ โทษของการไม่กล่าววาจาเป็นที่รัก	๓๔
๒.๔.๕ การกล่าววาจาเป็นที่รักที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๓๘
๒.๔.๖ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกล่าววาจาเป็นที่รัก	๓๙
๒.๕ อัถถจริยา	๔๐
๒.๕.๑ หลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น	๔๒
๒.๕.๒ ประโยชน์ของการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น	๔๔
๒.๕.๓ โทษของการไม่บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น	๔๖
๒.๕.๔ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๔๘
๒.๕.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น	๔๙
๒.๖ สมานัตตตา	๕๑
๒.๖.๑ หลักการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย (กายกรรมวจีกรรม)	๕๓
๒.๖.๒ ประโยชน์ของการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย	๕๕
๒.๖.๓ โทษของการไม่วางตนเสมอต้นเสมอปลาย	๕๕
๒.๖.๔ การวางตนเสมอต้นเสมอปลายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๕๖
๒.๖.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย	๕๗
๒.๗ ความหมายการอยู่ร่วมกัน และองค์ประกอบของสังคม	๖๑
๒.๗.๑ ความหมายของสังคม	๖๑
๒.๗.๒ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม	๖๑

	ช
๒.๗.๓ องค์ประกอบของสังคม	๖๒
๒.๔.๔ หน้าที่ของสังคม	๖๓
๒.๘ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	๖๓
๒.๙ ข้อมูลพื้นที่ที่ทำการวิจัย	๖๔
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๘
๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย	๗๒
บทที่ ๓ การดำเนินงานวิจัย	๗๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๔
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๕
๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๘
บทที่ ๔ ผลการการวิจัย	๘๒
๔.๑ ข้อมูลทั่วไป	๘๓
๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์	๘๕
๔.๓ ผลการทดสอบสมมติฐานเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ใน ชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน	๘๙
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๐๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๑
๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๑
๕.๑.๒ ผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัด ระยอง	๑๐๒
๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนอง สนม จ.ระยอง ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน	๑๐๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๔
๕.๒.๑ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยภาพรวม	๑๐๕
๕.๒.๒ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ของชุมชนวัดหนองสนมจังหวัดระยอง จำแนกเป็นรายด้าน	๑๐๕

	ซู
๕.๒.๓ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนอง สนม จังหวัดระยอง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๘
บรรณานุกรม	๑๑๑
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๑๗
ภาคผนวก ข ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม	๑๒๑
ภาคผนวก ค จดหมายเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๓
ภาคผนวก ง ผลการวิเคราะห์แบบประเมินการตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)	๑๒๘
ภาคผนวก จ รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๓๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๑

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๔.๑	แสดงจำนวนและค่าร้อยละข้อมูลทั่วไป	๘๓
ตารางที่ ๔.๒	แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการ ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จ.ระยอง โดยภาพรวม	๘๕
ตารางที่ ๔.๓	แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการ ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จ.ระยอง ด้านทาน	๘๖
ตารางที่ ๔.๔	แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการ ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จ. ระยอง ตามความ คิดเห็นของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านปิยวาจา	๘๖
ตารางที่ ๔.๕	แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการ ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จ. ระยอง ตามความ คิดเห็นของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านอัตถจริยา	๘๗
ตารางที่ ๔.๖	แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการ ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จ. ระยอง ตามความ คิดเห็นของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านสมานัตตตา	๘๘
ตารางที่ ๔.๗	แสดงผลเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนอง สนม จ.ระยอง แตกต่างกัน จำแนกตามเพศ	๘๙
ตารางที่ ๔.๘	แสดงผลเปรียบเทียบประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคห วัตถุ ๔ แตกต่างกัน จำแนกตามอายุ	๙๑
ตารางที่ ๔.๙	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ด้านทาน จำแนกตามอายุ	๙๒
ตารางที่ ๔.๑๐	แสดงผลเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนอง สนม จ.ระยอง จำแนกตามสถานภาพครอบครัว	๙๓
ตารางที่ ๔.๑๑	แสดงผลเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนอง สนม จ.ระยอง จำแนกตามระดับการศึกษา	๙๔
ตารางที่ ๔.๑๒	แสดงผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัด หนองสนม จ.ระยอง โดยรวม จำแนกตามอาชีพ	๙๕
ตารางที่ ๔.๑๓	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) โดยภาพรวม จำแนกตามอาชีพ ด้านอัตถจริยา	๙๖

ตารางที่ ๔.๑๔	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ด้านทาน จำแนกตามอาชีพ	๙๗
ตารางที่ ๔.๑๕	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ด้านอัตราการเจริญ จำแนกตามอาชีพ โดยรวม	๙๘
ตารางที่ ๔.๑๖	แสดงผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัด หนองสนม จ.ระยอง โดยรวม จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน	๙๙
ตารางที่ ๔.๑๗	แสดงสรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย	๑๐๐

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของตน แต่บางครั้งการที่มีคนอยู่ร่วมกันหลายคนหลายกลุ่ม มีความหลากหลายแตกต่างกัน ก็ย่อมมีการขัดแย้งกันบ้าง คงไม่มีใครสามารถสร้างสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งได้โดยสิ้นเชิง แม้เพียงคนเดียวก็อาจมีความขัดแย้งในตนเองได้ เพราะมนุษย์ย่อมมีความขัดแย้งกันเป็นธรรมดาอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชนซึ่งมีความต้องการที่ไม่จำกัด แต่สิ่งที่สนองความต้องการนั้นมีอยู่จำกัดความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมมิใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไปเพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ ก่อให้เกิดความหลากหลายในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ ได้ หากแต่ถ้าเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว มีวิธีการต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการใด ๆ ที่เหมาะสมกับชุมชนและสังคมนั้น ๆ ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ^๑

ปัญหาสภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคม เป็นไปด้วยความยากลำบาก บางกลุ่มมีความลำบากด้านร่างกายและจิตใจ พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยเหลือในการกล่อมเกล่าจิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทยตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็นตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางสังคมให้แก่เรามาแล้วเป็นส่วนมากแม้กระทั่งในปัจจุบันความสำคัญในประการดังกล่าวก็ยังคงอยู่

วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ที่อยู่เหนือจิตใจของชาวไทยอยู่มาก และนับได้ว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านที่รองไปจากครอบครัว ความนับถือของประชาชนที่มีต่อสถาบันนี้ จึงสมควรอย่างยิ่งที่พระในวัดจะได้อบรมสั่งสอนให้ชาวบ้านในชุมชนทั้งที่อยู่เก่า และอยู่ใหม่ ให้ตั้งอยู่ในความสามัคคี จะเห็นได้ว่าจากการที่คนไทยได้อุทิศตนให้กับวัด ทั้งในด้านจิตใจ เวลาแรงงาน และทรัพย์สิน จำนวนเงินที่พุทธศาสนิกชน ใช้ไปในการทำบุญประมาณร้อยละ ๗ ถึงร้อยละ ๘๔ ของรายจ่ายภายในครอบครัว วัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญเป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นแหล่ง

^๑ โคทม อารียา, การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้, ในสันติวิธีจากมุมมองศาสนา, (นครปฐม: สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘.

หรือศูนย์กลางของชุมชน เป็นโรงเรียน เป็นสถานสงเคราะห์ และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน เป็นสถานที่พักผ่อน และศูนย์กลางการกีฬา เป็นที่เก็บศพ เป็นต้น วัดในพระพุทธศาสนา จึงเป็นที่แบ่งเบาภาระให้กับรัฐบาลทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคง และเสริมสร้างต่อบริการในด้านสวัสดิการของรัฐ วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอยู่มาก การศึกษาแก่คนยากจนก็เป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นศูนย์กลางของศึกษาชุมชน เป็นต้น และพระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคม

การนำหลักสังคหวัตถุ ๔ มาสั่งสอนประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนา องค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่งคือวัด และพระสงฆ์ มีอิทธิพล และบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้ว ยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า ในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักนำทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ในพระบรมโกศขออัญเชิญมา ณ ที่นี้

“การใช้หลักวิชา และความคิดริเริ่ม สร้างงานที่อาจดูไม่ใหญ่โตนัก แต่ประสิทธิภาพสูง และอำนวยความสะดวก โดยตรงได้มากโดยการนำเอาทรัพยากร ตามธรรมชาติความรู้ความสามารถตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และให้เกิดความเสียหาย หรือสูญเสียเปล่าน้อยที่สุด การสร้างความเจริญในลักษณะนี้ จะช่วยสร้างความเจริญของกิจการส่วนร่วมได้แน่นอน”^๒

ฉะนั้นเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกัน โดยน้อมนำหลักทางพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานัตตตา มาเป็นหลักในการประยุกต์ให้การมีส่วนร่วมของประชาชน คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อมสามารถ รู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเอง และทำให้ผู้ปฏิบัติพันทุข์ เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริง ธรรมะของพระพุทธองค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์ เป็นธรรมะโอสถขนานเอกที่สามารถเยียวยา รักษาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะ

^๒ “พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา”, รั้งสิตสารสนเทศ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๓๙): ๕๑.

เมื่อใจ ปราศจากสิ่งเหล่านี้ใจย่อมสะอาดบริสุทธิ์ มีอานุภาพและเกิดเป็นความเมตตา กรุณา ปราณี มีแต่ ความรักความปรารถนาดีต่อกัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสังคหวัตถุสูตร ว่า

ทานนจ เปยยวชฺชณฺจ อตถจริยา จ ยา อิธ

สมานตตตา จ ฌมเมสุ ตตถ ตตถ ยถา รหิ

ทาน (การให้) เปยยวชฺช (มีวาจาเป็นที่รัก)

สมานตตตา (วางตนสม่ำเสมอ)

อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)^๓

สังคหวัตถุธรรมเหล่านี้อุ่มชูโลกเหมือนลิ่มสลักที่ยึดบังคับรถซึ่งแล่นไปไว้ในคารอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้าง เป็นที่ยอมรับนับถือของทุก ๆ คนและปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญมากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำตนให้เป็นที่รักของสังคมว่า ขั้นแรกให้ปรับที่ตัวของเราเองก่อน คือ ต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อนโดยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนถูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรีเต็มน้ำใจต่อการทำให้สังคมเป็นสุข

การช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมึบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผน ตามหลักสังคหวัตถุ ๔^๔ ของพระพุทธเจ้าคือ ๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ ดังสุภาสิตที่ว่า ทท มิตตานิ คนถติ แปลว่า ผู้ให้ยอมผูกไมตรีไว้ได้ ดังนี้ ๒) ปิยวาจา เจรจา วาจาที่อ่อนหวานหมายถึงมีวาจานุ่มนวลน่ารัก ดูดีมีน้ำใจ มีความซื่อซึ้งใจ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคี เป็นวาจาสุภาสิต ๓) อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์ คือบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมจริยธรรม ๔) สมานตตตา คือความเป็นผู้วางตนเหมาะสม หมายถึงการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่เป็นอยู่ คุณธรรมทั้งสี่นี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้ในโลกเหมือนสลักเพชรรถ คุมรถที่แล่นไปอยู่ ถ้าธรรมเหล่านี้ไม่มี มารดาหรือบิดา จะไม่ได้รับความนับถือหรือการบูชาจากบุตร บัณฑิตทั้งหลาย พิจารณาเห็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจเหล่านี้ จึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นที่น่าสรรเสริญ^๕

^๓ ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๒/๓๗., อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

^๔ อัง.จตุกก. (บาลีไทย) ๒๑/๓๘/๑๒๓.

^๕ พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๙๑- ๕๙๓

ชุมชนโดยรอบวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีจำนวนประชากรทั้งหมด จำนวน ๔,๐๐๐ คน วัดหนองสนมเป็นศูนย์กลางของการสัญจรไปมาของประชาชน ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เนื่องจากมีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาเพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีจำนวนมาก การตั้งรกรากตามที่ทำมาหากิน และคนในพื้นที่เองที่มีความแตกต่างทางวิถีชีวิต ซึ่งการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างกันมากของสมาชิก ความเห็นต่าง ในวิถีการดำเนินชีวิต

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาเรื่องประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนหนองสนม อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ว่าเมื่อนำหลักสังคหวัตถุ ๔ มาใช้แล้วจะทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน รวมทั้งปลูกฝังให้เป็นคุณธรรม ประจําใจจนเกิดเป็นคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชนหนองสนม ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยองเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

๑.๓.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะคืออะไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาของ การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยศึกษาสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ๑) ทาน ๒) ปิยวาจา ๓) อุตถจริยา และ ๔) สมานัตตตา ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท การอยู่ร่วมกันในสังคม โดยศึกษาเอกสารข้อมูลชั้นปฐมภูมิ คือคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และอรรถกถา เอกสารข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ เอกสารทางวิชาการ บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสังคหวัตถุที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑. **ตัวแปรต้น** ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของชาวบ้านในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

๒. **ตัวแปรตาม** ได้แก่ การประยุกต์ใช้สังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย ๑) ทาน ๒) ปิยวาจา ๓) อุตถจริยา และ ๔) สมานัตตตา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนวัดหนองสนม จำนวน ๔,๐๐๐ คน^๖ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนวัดหนองสนม จำนวน ๓๕๑ คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (R.C. Krejcie and D.W. Morgan)^๗ ทำการเก็บข้อมูลด้วยการแจกแบบสอบถาม

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนวัดหนองสนม ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑. ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม ที่มีเพศต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ แตกต่างกัน

^๖ สำนักงานเทศบาลนครระยอง, สภาพทั่วไปเทศบาลนครระยอง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.rayongcity.go.th/index.php/2016> [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^๗ ธาณินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บิซซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘ - ๔๙.

๒. ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม ที่มีอายุต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ แตกต่างกัน

๓. ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม ที่มีสถานภาพครอบครัวต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ แตกต่างกัน

๔. ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ แตกต่างกัน

๕. ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม ที่มีอาชีพต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ แตกต่างกัน

๖. ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้เฉพาะในการวิจัย

สังคหวัตถุ หมายถึง ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ได้แก่ ๑) ทานให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้ ๒) ปิยวาจา เจรจาด้วยถ้อยคำที่น่ารัก ไพเราะ อ่อนหวาน ๓) อัตถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและ ๔) สมานัตตตา ความเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว

การประยุกต์ใช้ หมายถึง การนำเอาหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปปรับใช้อย่างเหมาะสม ภายใต้บริบทของสิ่งแวดล้อม ทางการจัดการ

การอยู่ร่วมกัน หมายถึง การอยู่ร่วมกันของชุมชนในย่าน ในถิ่นท้องที่ หรือชุมชนเดียวกัน

ชุมชน หมายถึง ชุมชนวัดหนองสนม ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

การนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปใช้ หมายถึง การน้อมนำหลักธรรมไปใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสังคมด้วย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

๑.๗.๒ ทำให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

บทที่ ๒

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเป็นการแสดงถึงหลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ความหมายของสังคหวัตถุ ๔ ความสำคัญของสังคหวัตถุ ๔ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา สมานัตตทา สรุปลดังจะได้อธิบายต่อไป

๒.๑ ความหมายของสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักคุณธรรมในศาสนาพุทธ โดยเป็นภาษาบาลีแยกออกเป็น ๒ ศัพท์ คือ สังคห ๑ วัตถุ ๑ “สังคห” แปลเป็นภาษาไทยว่า สงเคราะห์ มีความหมายว่า ช่วยเหลืออุดหนุน “วัตถุ” ในที่นี้หมายความว่า เรื่อง รวมทั้ง ๒ ศัพท์ มีความหมายว่า เรื่องความช่วยเหลือจะช่วยเหลือกันด้วยวิธีอย่างไรบ้าง ท่านได้วางไว้เป็น ๔ อย่าง จึงจะถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นได้^๑ สังคหวัตถุ แปลว่า หลักการสงเคราะห์ หรือหลักสังคมสงเคราะห์ หมายความว่า เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นสังคม คนในสังคมจะต้องรู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันตามฐานะ คนในสังคมจึงจะมีความรักใคร่ปรองดองกัน ซึ่งจะทำให้สังคมราบรื่น มีความสงบ ธรรมที่เป็นหลักการสงเคราะห์นี้ มีอยู่ ๔ อย่าง คือ

๑. ทาน เป็นการให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้ หมายความว่า คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะอาศัยการให้ จะเห็นได้ชัดก็คือ บิดา มารดา ให้ปัจจัยดำรงชีพทุกอย่างแก่บุตรธิดา ครู อาจารย์ ให้วิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งการให้ของมีอยู่ ๒ อย่าง คือ อามิสทานให้วัตถุสิ่งของ กับ ธรรมทาน ให้ธรรมหรือวิชาความรู้แก่ผู้อื่น ซึ่งการแบ่งปันวัตถุเพื่อเป็นปัจจัยร่วมกัน

๒. ปิยวาจา เจรจาด้วยถ้อยคำน่ารัก ไพเราะอ่อนหวาน หมายความว่า การพูดจាន่ารัก พูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ การพูดนอกจากจะเป็นวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานแล้ว ต้องเป็นวาจาที่เป็นสัจจะ และมีประโยชน์แก่ผู้ฟังแล้ว ยังจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวน้ำใจได้มั่นคง

๓. อุตถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หมายความว่า การทำประโยชน์แก่คนอื่น เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

^๑ สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน”, รายงานการวิจัยอิสระ, (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

๔. สมานัตตตา ความเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว ความเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย คือ จิตใจคงเส้นคงวาต่อคนทั่วไป รู้จักร่วมสุขร่วมทุกข์กับคนอื่น เห็นคนอื่นได้รับทุกข์ต้องไม่ทอดทิ้ง หรือรังเกียจ เห็นคนอื่นได้ดีมีความสุขก็ไม่ริษยาแครงคบเป็นอย่างไร ต่อไปก็เป็นอย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง การวางตัวอย่างนี้ ย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไป

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่า เมื่อทุกคนต่างประพาสสังคหัตถ์ทั่วถึงกันแล้ว อย่าว่าแต่เฉพาะคน เฉพาะครอบครัว จะรักใคร่นับถืออยู่เป็นสุขสบายเลย ถึงคนทั้งหมดบ้าน ทั้งเมือง ทั้งประเทศ ทั้งโลก ก็ต้องอยู่เป็นสุขสบายตลอดไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าสังคหัตถ์ทั้ง ๔ อย่าง เป็นคุณสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจ ผู้อื่นให้รักใคร่นับถือ ช่วยเหลือกัน อย่างวิเศษแท้^๒

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่าสังคหัตถ์ ๔ เป็นหลักการสงเคราะห์ หรือเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี^๓

คุณ โทชน์ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่า เป็นหลักผูกใจคน เป็นเหมือนมนต์รัก มนต์เสน่ห์หา เมตตา มหานิยม^๔

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ. (พิเศษ) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่าสังคหัตถ์ ๔ เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวคือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี^๕

บุญสิริ ขวลิตรารัง ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่า เป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน อันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน^๖

อุดม เขยกีวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่า เป็นธรรมเครื่องผูกมัดน้ำใจ^๗

^๒ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน), **สังคหัตถ์ ๔**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๕๓.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

^๔ คุณ โทชน์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘ .

^๕ ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ), **พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

^๖ บุญสิริ ขวลิตรารัง, **ธรรมโอสถ**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓-๓๑.

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า สังคหวัตถุ ๔ หมายถึง เครื่องมือหรือหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นธรรมอันจะก่อให้เกิดความผาสุกในบ้านเมืองและประเทศชาตินั่นเอง

๒.๒ ความสำคัญของสังคหวัตถุ ๔

หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพุทธศาสนาเถรวาท ในแง่ของการมีมิตรสหายหรือบริวารที่จริงจัง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของการมีมิตรสหายที่ดีไว้ในอุปัชฌาสูตว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว”^๘ แต่การที่จะสร้างมิตรหรือยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลที่เป็นมิตรสหายกันแล้วไว้ได้นั้นก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากเหมือนกัน เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรหรือบริวารเรียกว่า หลักสังคหวัตถุ^๙ ซึ่งมีด้วยกัน ๔ ประการ คือ

๑. ทาน การให้ปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น ด้วยเห็นว่าสิ่งของที่ตนเสียสละไปนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เป็นการแสดงความมีน้ำใจและเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรสหายหรือบริวารไว้ได้พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ไว้มากมา เช่น ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก^{๑๐} ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้^{๑๑} เป็นต้น ผู้ที่มีความตระหนี่นั้นไม่สามารถที่จะผูกมิตรหรือยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรและบริวารไว้ได้

๒. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ การมีวาจาเป็นที่รัก เป็นที่ดูดีมีจิตใจของผู้ฟัง มีวาจาสุภาพอ่อนหวานชวนฟัง เป็นวาจาที่ไม่หยาบคายและก่อให้เกิดประโยชน์ การมีปิยวาจามีความสำคัญเป็นอย่างมากในการผูกมิตรหรือรักษาน้ำใจมิตร บุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นทูตหรือเป็นตัวแทนของประเทศในการเจรจาเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ จะต้องมีความรู้ในการใช้คำพูดอย่างดีเยี่ยม เพราะถ้าหากใช้คำพูดที่ไม่ดีก็จะส่งผลให้ประชาชนและประเทศชาติสูญเสียผลประโยชน์ได้

๓. อัถถจริยา การประพฤติตนเป็นประโยชน์ เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นในเวลาที่ยจำเป็นไม่เป็นคนนิ่งดูตายในเมื่อตนเองมีกำลังความสามารถที่พอจะช่วยเหลือได้ ในการผูกสัมพันธ์ไมตรีระหว่าง

^๗ อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ, พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

^๘ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕/๒.

^๙ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒.

^{๑๐} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒.

^{๑๑} ธรรมรักษา, พระไตรปิฎกฉบับสุภาสิต, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า

ประเทศก็เช่นเดียวกัน จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักให้การช่วยเหลือในเวลาที่เหมาะสมช่วยเหลือ เช่น เมื่อถึงคราวที่มิตรประเทศต้องประสบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ประเทศสัมพันธ์มิตรพอที่จะช่วยเหลือได้ก็ให้ช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ เพื่อเป็นการผูกสัมพันธ์ไมตรี หรือแสดงถึงความสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน

๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่คบมิตรเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มิใช่ว่าเมื่อเห็นว่ามีตรหมตประโยชน์สำหรับตนแล้วก็เริ่มห่างเหิน หรือเลิกคบไป การคบหามิตรจะต้องคบด้วยความจริงใจและมีความเสมอต้นเสมอปลาย ทั้งในยามที่มิตรรุ่งเรืองและในคราวตกต่ำ

สรุปได้ว่าวิธีการทั้ง ๔ นี้ เมื่อปฏิบัติได้ ย่อมให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในกลุ่มชนนั้น ๆ ถ้าไม่มีหลักปฏิบัติเช่นนี้ ผู้นั้นย่อมไม่เป็นที่รักของคนทั่วไป ข้อนี้บางท่านจึงเรียกว่า มนต์มหาเสน่ห์ เพราะทำให้ตนเข้าไปนั่งในใจของผู้อื่นต่อไป จะได้พูดถึงความสำคัญของสังคหัตถุธรรม ที่เป็นส่วนสำคัญในการอยู่ร่วมกัน ดังนี้

๒.๒.๑ สังคหัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือในหมู่คณะจำเป็นต้องมีสิ่งที่จะมายึดเหนี่ยวจิตใจและประสานหมู่คณะไว้ให้เกิดความสามัคคีและเพื่อให้อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ได้แก่ หลักสังคหัตถุ ๔^{๑๒} ดังต่อไปนี้

๑. ทาน คือ การให้ปันสิ่งของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ คือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละแบ่งปันเฉลี่ยให้ ไม่ใช่ให้จนร่ำรวยหรือให้จนหมดเนื้อหมดตัว แต่เป็นการแบ่งปันให้เพื่อแสดงอหยาศัยไมตรี ผู้ให้ไม่จำเป็นต้องร่ำรวยหรือมีฐานะดีกว่าผู้รับเสมอไป และยังรวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือกล่าวคำสุภาพไพเราะน่าฟังชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผล เป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจให้กำลังใจรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มที่ได้จัดตั้งขึ้นมาจะมีการแบ่งหน้าที่กันและสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้คือฝ่ายประชาสัมพันธ์ หากฝ่ายประชาสัมพันธ์พูดจาไม่ดี ถึงโครงการหรือกิจกรรมจะดีแค่ไหนก็ไม่สามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจของสมาชิกกลุ่มได้

๓. อัตถจริยา การทำประโยชน์ คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชวยช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นในด้านคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *ธรรมนุญชิวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓-๑๔.

๔. สมนัดตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอแก่ทุกคน ผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มและบุคคลทั่วไปไม่เอาเปรียบบุคคลที่ด้อยกว่า และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

๒.๒.๒ สังคหัตถุ ๔ เป็นเครื่องผูกใจคน

การที่จะผูกมัดใจคนได้นั้นก็ต้องอาศัยธรรมะที่จะช่วยผูกมัดจิตใจคน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมากจะเห็นได้จากการใช้หลักสังคหัตถุ ๔ การแสดงพฤติกรรมโต้ตอบระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือไปยังกลุ่มบุคคลจะเกิดขึ้นในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเกิดความเข้าใจอันดี มีทัศนคติที่ดีต่อกัน รู้จักการให้และการรับความช่วยเหลือหรือคำแนะนำต่าง ๆ โดยที่บุคคลสามารถให้การช่วยเหลือและสนับสนุนเมื่อบุคคลอื่นต้องการ การปฏิบัติตนหรือการแสดงออกต่อกัน เช่น ครูกับนักเรียน ในลักษณะที่เป็นมิตรโดยให้การสนับสนุน ช่วยเหลือสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันมีความใกล้ชิดสนิทสนมโดยที่ครูสามารถให้ความช่วยเหลือและเป็นที่ยึดเหนี่ยวเมื่อนักเรียนต้องการในการเรียนการสอนนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยให้บรรยากาศในการเรียนเป็นไปอย่างราบรื่นโดยนักเรียนที่รับรู้ว่าคุณครูปฏิบัติกับตนด้วยความจริงใจให้ความรักเอาใจใส่ตนด้วยความจริงใจจะเป็นนักเรียนที่มีความรู้สึกที่ดีกับครูเข้าใจและยอมรับในคำสอนของครูว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์แก่การนำไปปฏิบัติ

ลักษณะการปฏิบัติตนของครูกับนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ นักเรียนยอมรับคำสอนของครู และนำสิ่งที่ครูสอนไปปฏิบัติได้ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนโดยอาศัยการปฏิบัติต่อกันด้วยความจริงใจ ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีและยอมรับการปฏิบัติของครูนั้น เป็นการเสริมสร้างลักษณะทางจิต และพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของนักเรียน เช่น พฤติกรรมเอื้อต่อสังคม ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ดั่งามพฤติกรรมหนึ่งนั้น ครูสามารถปฏิบัติโดยให้ความสำคัญกับนักเรียนของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน ทำตนเป็นกันเองกับเด็กไม่เข้มงวดหรือปล่อยปละละเลยนักเรียนจนเกินไป ให้ความยุติธรรมกับนักเรียนทุกคน ยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของนักเรียน และแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสมกับนักเรียน ลักษณะของครูเหล่านี้จะเป็นลักษณะที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างราบรื่น ให้นักเรียนเกิด ทัศนคติที่ดีต่อครู และยอมรับคำสั่งสอนของครูไปปฏิบัติต่อไปได้^{๑๓}

๒.๒.๓ สังคหัตถุ ๔ เป็นหลักสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

การให้เพื่อสงเคราะห์นี้ หมายถึง การให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจ ร้อยรัดใจให้รวมกันเป็นหมู่ และเห็นอกเห็นใจกัน รักใคร่ นับถือสนิทสนมกันมั่นคง จะเห็นได้จากมีกองทุนช่วยสมาชิกในชุมชน ยอมเสียสละเงินของทุกคนที่สมัครใจเข้าเป็นสมาชิกกองทุนถือเป็นการช่วยเหลือกัน

^{๑๓} พุทธศาสนิกฯ, บริหารธุรกิจแบบพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย , มปป.).

แสดงให้เห็นว่าทุกคนมีความคิดที่จะช่วยเหลือกันเอง ก่อนที่จะไปขอรับความช่วยเหลือ เอื้อเพื่อเอื้อแผ่แบ่งปันสิ่งของ ๆ ตนช่วยเหลือกันด้วยตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำทั้งเสียสละ แรงกายและเวลาเพื่อส่วนรวม และสิ่งที่มีงุ่มง่ามด้วยการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน วาจา เป็นที่รัก วาจาพูดตื้นน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ จะก่อให้เกิดความสมานสามัคคี เกิดมิตรไมตรีและความรักใคร่ฉบับถือ ตลอดถึงสิ่งที่ทุกคนยอมรับในกฎกติกาที่ได้ตั้งขึ้นมาร่วมกัน ทำให้แสดงถึงการประพฤติปฏิบัติพร้อมกันและผลประโยชน์ที่จะได้ร่วมร่วมกันก็คือไมตรีที่ดีต่อกันที่ทุกคนจะได้รับร่วมกัน จึงเป็นแรงจูงใจในการแก้ไขปัญหาในการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน^{๑๔}

๒.๒.๔ สังคหัตถ์ ๔ เป็นธรรมแห่งการแบ่งปันกันการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ในการอยู่ร่วมกันอันเป็นไปเพื่อดูแลกัน ซึ่งหลักธรรมแห่งการแบ่งปันนี้ ประชาชนในชุมชน ได้ถือปฏิบัติร่วมกันโดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจให้มีความเห็นอกเห็นใจกันในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการแบ่งปันเงินที่มีอยู่เพื่อเข้าเป็นกองทุนชุมชน จึงถือเป็นการแบ่งปันทรัพย์เพื่อช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน จึงเป็นการให้การเอื้อแผ่แก่กันซึ่งเป็นข้อสำคัญเพราะว่าทุก ๆ คนย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันและกัน และการแบ่งปันไม่ได้มีแต่ทรัพย์สินเท่านั้น ยังรวมถึงด้านจิตใจ ยังช่วยให้กำลังใจให้ความรู้ให้การแนะนำให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในสิ่งที่ทำร่วมกันในชุมชนแล้วผลที่จะได้ตามมาจึงเป็นมูลเหตุให้ได้รับความร่วมมือ สามัคคีกัน ทุกคนจะได้รับความสุขร่วมกัน แต่ถ้าหากสมาชิกในชุมชนคิดเห็นแต่ประโยชน์ของตนเองมากกว่าส่วนรวม การปฏิบัติหน้าที่ จะไม่สามารถสำเร็จได้ และสังคหัตถ์ ซึ่งเป็นธรรมแห่งการแบ่งปันกันก็จะใช้ไม่ได้^{๑๕}

๒.๒.๕ สังคหัตถ์ ๔ เป็นหลักแห่งการให้เพื่ออนุเคราะห์

หมายถึง การให้ความเกื้อหนุนโอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการให้อุดหนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันด้วยความกรุณา คนที่มีทรัพย์คิดช่วยเหลือคนอื่นให้ตั้งตัวได้ ย่อมเป็นกำลังสำคัญของชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเพื่อเป็นกำลังที่สำคัญของประเทศชาติ

ดังนั้น การให้เกื้อหนุน โอบอ้อมอารีกันด้วยเมตตา และการให้อุดหนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันด้วยความกรุณาจึงถือว่าให้เพื่ออนุเคราะห์^{๑๖} หลักสังคหัตถ์ ๔ คือ ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หรือหลักมนุษยสัมพันธ์ที่ดีที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสมัคสมานสามัคคีและมีความสุขมี ๔ ประการ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานัตตตา ดังนี้

^{๑๔} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน), **สังคหัตถ์ ๔**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๑.

^{๑๕} บุญสิริ ขวลิตรารง, **ธรรมโอสถ**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓-๓๑.

^{๑๖} สุจิตรา รัตนัน, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

๒.๓ ทาน

ทาน เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง^{๑๗} คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้เป็นหนทางในการปฏิบัติตนเพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้น ๆ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้กล่าวความหมายของทานไว้ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า ทาน มาจากคำภาษาบาลี มีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุ มีความหมายว่า ให้ ลง ยุ ัจฉัย ในนามกิตก์ โดยมีรูปวิเคราะห์ ดังนี้ ทียเตติ ทาน ชื่อว่าทาน เพราะว่า ให้ เป็นกริยานาม หมายถึงการให้ ทียติ เอนนาติ ทาน ชื่อว่าทาน เพราะว่า เป็นวัตถุที่ให้ หมายถึง สิ่งของที่ให้, สิ่งที่ให้^{๑๘} ทียติ อวณตียเตติ^{๑๙} ทาน ชื่อว่า ทาน เพราะอรรถว่า อันบุคคลยอมให้ คือ ย่อมบ้นทอน

๒.๓.๒ ความหมายของทานในพระไตรปิฎก

ทาน หมายถึง การให้วัตถุที่ควรให้ ทาน หมายถึง การให้ความรู้ ทาน หมายถึง การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น ตามความหมายนี้ คือ การงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่ การรักษาศีล มีเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นต้น การรักษาศีล เป็นการให้ทานอย่างหนึ่งถือเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย^{๒๐}

๒.๓.๓ ความหมายของทานในอรรถกถา

ทาน หมายถึง ทานวัตถุ เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่า เขามอบทรัพย์ที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น ทาน หมายถึง จากเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาคนั้น อันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำแก่บุคคลอื่น ทาน หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาคนั้น ๕ ทาน โดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จากเจตนา และไทยธรรม กล่าวโดยสรุปแล้ว ทาน หมายถึง การให้ การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนคุณและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

^{๑๘} มจล. (บาลี) ๒/๒๓/๖๗.

^{๑๙} อภิ.ปญจก.อ. (บาลี) ๔๗๘/๒๒๓.

^{๒๐} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๒๘๙-๒๙๐/๔๕๕.

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความหมายของทานทัศนะของนักวิชา ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง ทาน หมายถึง การให้ (โอบอ้อมอารี) นักบริหารที่ดีต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา การให้ทานจะช่วยให้ผู้อื่นไว้วางใจได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทโท คนถดถิมิตตานิ ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรไว้วางใจ” นักบริหารอาจให้ทานได้ ๓ วิธี คือ

ก. อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาโดยเฉพาะ การให้เพื่อผูกใจในยามที่เขาตกต่ำหรือมีความเดือดร้อน ดังภาษิตอังกฤษที่ว่า “เพื่อนแท้ คือ เพื่อนที่ช่วยเหลือในยามตกยาก” การให้รางวัลหรือขึ้นเงินเดือนจัดเข้าในอามิสทาน

ข. วิทยาทาน คือ ธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำหรือสอนวิธีทำงานที่ถูกต้อง รวมถึงการจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรหรือส่งไปศึกษาและดูงาน

ค. อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกินซึ่งกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ผู้ให้ต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูง นั่นคือ ได้มิตรภาพกลับคืนมา และมีคนสนองงานเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่งมีภาษิตจีนที่ว่า “มีมิตร ๕๐๐ คน นับว่ายิ่งน้อยเกินไป มีศัตรู ๑ คน นับว่ามากเกินไป”

อับราฮัม ลินคอล์น กล่าวว่า “วิธีทำลายศัตรูที่ดีที่สุด คือ เปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร” เราจะทำอย่างนั้นได้ก็ต่อเมื่อเรารู้จักให้อภัย^{๒๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง ทาน^{๒๒} หมายถึงการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยการให้สิ่งของหรือให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนด้วยน้ำใจไมตรี มีความโอบอ้อมอารี จะช่วยผูกใจคนไว้วางใจได้ การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ที่ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “มณาปทายี ลภเต มณาป”^{๒๓} แปลว่า ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ การให้ทานอาจให้ได้ ๒ วิธีด้วยกัน คือ

๑) อามิสทาน ให้สิ่งของแก่เพื่อนหรือผู้อื่นที่ด้อยกว่ารวมทั้งการให้รางวัลต่าง ๆ เป็นต้น

๒) ธรรมทานหรือวิทยาทาน หมายถึง การให้ธรรม การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ให้อภัยผู้ชั่วหรือการแนะนำให้รู้ศิลปวิทยาในการประกอบสัมมาชีพ

^{๒๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๐-๗๕.

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๗๑.

^{๒๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๒.

คุณ โทซันท์ ได้กล่าวถึงทาน มาจากคำว่า ทาน แปลว่า การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบ อ้อมอารี บุคคลจะเป็นที่รักใคร่เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลอื่น^{๒๔}

บุญสิริ ขวลิตรารัง ได้กล่าวถึง ทาน หมายถึงการให้ การเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่กันและกัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญเพราะว่าทุก ๆ คนนั้นย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันและกันอยู่ในด้านต่าง ๆ ในด้านวัตถุ เช่น ทรัพย์สินเงินทอง เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ในด้านกำลังกาย ช่วยกระทำกิจการของกันและกันทางกาย ในด้านวาจา พุดจาช่วยเหลือกันในเรื่องที่ต้องพุดจา ในด้านสติปัญญาช่วยให้ความรู้ให้การแนะนำในข้อที่ควรจะทำและต่าง ๆ การให้การเฉลี่ยเผื่อแผ่เจือจานทุกคนทั้งผู้ใหญ่ ทั้งผู้น้อย ต่างก็ควรจะมีทาน คือ ให้การช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่ให้การช่วยเหลือผู้น้อยผู้น้อยให้การช่วยเหลือผู้ใหญ่ ด้วยมีจิตใจมุ่งที่จะช่วยให้บรรลุถึงประโยชน์ที่ต้องการ หรือเพื่อที่จะให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย^{๒๕}

สุทธิพงษ์ ปานเพ็ชร์ ได้กล่าวถึง ทาน หมายถึงทาน เป็นการให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้ หมายความว่า คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะอาศัยการให้ จะเห็นได้ชัดก็คือ บิดา มารดา ให้ปัจจัยดำรงชีพทุกอย่างแก่บุตรธิดา ครู อาจารย์ ให้วิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งการให้ของมีอยู่ ๒ อย่าง คือ อามิสทานให้วัตถุสิ่งของ กับ ธรรมทาน ให้ธรรมหรือวิชาความรู้แก่ผู้อื่น ซึ่งการแบ่งปันวัตถุเพื่อเป็นปัจจัยร่วมกัน^{๒๖}

บรรเทิง พาวิจิตร ได้กล่าวถึงทานะ คือ การให้ มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดจนถึงให้ความรู้ และคำแนะนำสั่งสอน^{๒๗}

อุดม เขยกีวค์ และ กนิษฐาน แป้นสุวรรณ ได้กล่าวถึง ทาน คือ การแบ่งปันกันอยู่ แบ่งปันกันกิน แบ่งปันกันใช้^{๒๘}

^{๒๔} คุณ โทซันท์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๒๕} บุญสิริ ขวลิตรารัง, ธรรมโอสถ, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓-๓๑.

^{๒๖} สุทธิพงษ์ ปานเพ็ชร์, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน”, รายงานการวิจัยอิสระ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๒๗} บรรเทิง พาวิจิตร, การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๒๘} อุดม เขยกีวค์ และ กนิษฐาน แป้นสุวรรณ, พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

ปรีชา นันทาภิวัดณ์ น.อ.(พิเศษ) ได้กล่าวถึงทาน คือการให้ เอื้อเพื่อ เมื่อแม่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดให้ความรู้แนะนำสั่งสอน^{๒๙}

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทาน หมายถึง การให้ การสงเคราะห์หรือช่วยเหลือ ผู้อื่นด้วยการให้สิ่งของที่ตนมีให้แก่ผู้ที่ต้องการ ผู้ขาดแคลนหรือผู้เดือดร้อน สิ่งของที่นำมาให้นั้น ต้องเป็นสิ่งของที่ได้มาโดยสุจริต เป็นประโยชน์ คือ ผู้ให้ก็เป็นสุข อิ่มเอิบใจ ผู้รับก็สามารถบรรเทาทุกข์ ความเดือดร้อน รวมทั้งการให้ความรู้ที่ถูกต้องชัดเจนและเป็นจริงด้วย

๒.๓.๔ หลักการให้ทาน

ในพระพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับหลักการให้ทานเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างโดยเฉพาะ สำหรับหลักการให้ทานที่เป็นอามิสทานนั้น ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑. วัตถุที่จะให้ทาน ๒. ทายกผู้จะให้ทาน ๓. ปฏิภาหผู้จะรับทาน วัตถุที่จะให้ทาน คือทานวัตถุ (ไทยธรรม หรือไทยทาน) แบ่งออกเป็น ๒ หมวด ได้แก่ หมวดทานวัตถุ ๑๐ ได้แก่ อาหาร น้ำดื่ม ฝ้าย ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พักอาศัย เครื่องตามประทีป โดยทานวัตถุ ๑๐ อย่างนี้เหมาะสำหรับบุคคลทั่วไปทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์รวมทั้งสัตว์ดิรัจฉานด้วย และหมวดปัจจัย ๔ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค โดยปัจจัย ๔ อย่างนี้เหมาะสำหรับบรรพชิต ทายกผู้จะให้ทาน ได้แก่ บุคคลทั่วไปทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งทายกนี้องค์ประกอบ ๓ ประการคือ ๑. ก่อนให้ทานเป็นผู้มีจิตยินดี (บุพเจตนา) ๒. กำลังให้ทานอยู่ยอมทำจิตให้เสื่อมใส (มฤจนเจตนา) ๓. ครั้นให้ทานแล้วยอมปลื้มใจ (อปราปรเจตนา) ปฏิภาหผู้จะรับทาน แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ปาฏิบุคคลิกทาน (การให้เจาะจงบุคคล) มี ๑๔ จำพวก ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระอรหันต์มรรค พระอนาคามี พระอนาคามีมรรค พระสกทาคามี พระสกทาคามีมรรค พระโสดาบัน พระโสดาปัตติมรรค บุคคลภายนอกพุทธศาสนาที่ได้มานสมาบัติ (อภิญญา ๕) ปุณชนผู้มีศีล ปุณชนผู้ทุศีล และสัตว์เดียรัจฉาน

๒. สังฆทาน (การให้โดยไม่เจาะจงบุคคล) มี ๗ จำพวก ได้แก่ สงฆ์สองฝ่ายมี พระพุทธเจ้าเป็นประมุข สงฆ์สองฝ่ายเมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุสงฆ์อย่างเดียว ภิกษุณีสงฆ์อย่างเดียว ขอให้สงฆ์จัดภิกษุและภิกษุณีตามจำนวนขึ้นเป็นสงฆ์ ขอให้สงฆ์จัดภิกษุตามจำนวนขึ้นเป็นสงฆ์ ขอให้สงฆ์จัดภิกษุณีตามจำนวนขึ้นเป็นสงฆ์ในปฏิภาหทั้งสองประเภทนี้ มีองค์ประกอบ ๓ ประการคือ ๑. เป็นผู้ปราศจากราคะหรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ ๒. เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ ๓. เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ ในบรรดาส่วนสำคัญทั้ง ๓ ประการคือ วัตถุที่จะให้ทาน ทายกผู้จะให้ทาน และปฏิภาหผู้จะรับทานนี้ มีความเกี่ยวข้องกันโดย

^{๒๙} ปรีชา นันทาภิวัดณ์ น.อ.(พิเศษ), **พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

อาศัยความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ อย่างเป็นเครื่องประกอบ ได้ข้อสรุปเป็นหลักการว่า การให้ทานจะมีผลมาก มีอานิสงส์มากหรือมีผลไพบูลย์นั้น ทั้งทายกและปฏิคาหกจะต้องเป็นผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม และได้ของมาโดยธรรม พร้อมทั้งมีจิตเลื่อมใสยินดี เชื่อกรรม และผลของกรรมอย่างยิ่ง

๒.๓.๕ ประโยชน์ของทาน

ประโยชน์ของการให้ทาน หรือทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “อานิสงส์” ก็คือประโยชน์หรือผลที่เกิดจากการให้ทานนั่นเอง ซึ่งจะมีผลเกิดขึ้นทั้งแก่ผู้ให้ทานและผู้รับทาน แต่ถ้าพูดถึงอานิสงส์ของการให้ทานที่จะเกิดขึ้น มีขึ้นแก่ผู้ให้ทานเป็นสำคัญ ผู้ให้ทาน ไม่ว่าจะให้ด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม ผู้ให้ย่อมจะได้รับอานิสงส์ คือ ผลที่เกิดจากการให้ทานนั้นพระพุทธเจ้า ทรงแสดงประโยชน์ของการให้ทานแล้วมีโภคะมากแก่สุภมาณพโตทยยุบุตร ว่าการให้ทาน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหากมาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีโภคะมาก ดังปรากฏในจุฬกัมมวิงคสูตรว่า “คนที่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอมเครื่องลูบไล้ที่นอนที่อยู่อาศัย ประทีปโคมไฟ แก้วสมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไปแล้วจะไปสู่สุคติถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ จะเป็นผู้มีโภคะมาก”^{๓๐}

ผู้วิจัยสรุปการให้ทานมีประโยชน์ ๒ ประการ คือ

๑. การให้ทาน เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กล่าวคือเมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๒. การให้ทาน เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เป็นผู้มีโภคะมากการให้ทานจะทำให้เป็นผู้มีโภคะมากได้อย่างไร เรื่องนี้เราจะพิจารณาจากความจริงที่ปรากฏให้เห็นในชีวิตจริง บางคนเกิดมาในตระกูลที่มีโภคะมาก คือ มีทรัพย์สมบัติมาก บางคนเกิดมาแทบไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ แม้จะดิ้นรนหาอย่างไร ก็ไม่พอดำรงชีพ เรื่องนี้เราจะต้องพิจารณาเหตุปัจจัยหลายประการ แต่เหตุปัจจัยตัวหนึ่งที่ปรากฏในพุทธคำรัสนี้ คือ การให้ทาน นอกจากนี้ ประโยชน์ของการให้ทาน แบ่งเป็น ๒ ตามประเภทแห่งทาน คือ ประโยชน์ของอามิสทาน และประโยชน์ของธรรมทาน

ประโยชน์ของอามิสทาน ในทักษิณาวินัยกสูตร มัชฌิมนิคาย อุปริปัญญาสก์ กล่าวถึงประโยชน์ของอามิสทานไว้ว่า

๑. ให้ทานแก่พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๒. ให้ทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๓. ให้ทานแก่สาวกของพระพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๔. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรรถผลให้แจ้งมีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๕. ให้ทานแก่พระอนาคามี มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้

^{๓๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

๖. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๗. ให้ทานแก่พระสกทาคามี มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๘. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๙. ให้ทานแก่พระโสดาบัน มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๑๐. ให้ทานในผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๑๑. ให้ทานแก่นักบวชนอกศาสนา ผู้ปราศจากราคะ มีอานิสงส์แสนโกฏิอรรถภาพ
๑๒. ให้ทานแก่นักบวชผู้ทุศีล มีอานิสงส์หนึ่งแสนอรรถภาพ
๑๓. ให้ทานแก่ปุถุชนผู้ทุศีล มีอานิสงส์หนึ่งพันอรรถภาพ
๑๔. ให้ทานแก่สัตว์ดิรัจฉาน มีอานิสงส์ร้อยอรรถภาพ^{๓๑}

ในเวลาเมื่อสุตร มีอุทาหรณ์ของอานิสงส์สังฆทานว่า พราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า เวลามา เป็นคนมีจิตใจเลื่อมใสต่อการบริจาคทาน ได้สร้างโรงทานขึ้นที่บ้านของตน และประกาศทั่วไปให้คนทั้งหลายที่อยู่ในชมพูทวีปมารับทานตลอด ๗ ปี ๗ เดือน บุคคลใดไม่มีที่พักอาศัย ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม ขอให้แจ้งความประสงค์จะได้จัดการให้ทานแก่ผู้นั้นโดยทั่วถึงกันหมด และวันสุดท้ายได้ให้ถาดทอง ถาดเงิน ถาดสำริด ซึ่งมีทองและเงินอยู่เต็มถาดอย่างละ ๘๔,๐๐๐ และช้าง รถ หญิงสาว บัลลังก์ ซึ่งประดับอย่างงดงามอย่างละ ๘๔,๐๐๐ โคนมอีก ๘๔,๐๐๐ ตัว ผ้าคู่อีก ๘๔,๐๐๐ คู่ ทานที่เวลามา พราหมณ์ทำนั้น ได้ชื่อว่า มหาทาน พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบอานิสงส์ของการให้มหาทานเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑. การทำทานของเวลามาพราหมณ์ ย่อมได้อานิสงส์ถึงอสังขยภาพ
๒. อานิสงส์ที่เวลามาพราหมณ์ได้รับนี้ ยังสู้อานิสงส์ของผู้ถวายอาหารแก่พระโสดาบัน เพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๓. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระโสดาบัน ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระสกทาคามีบุคคลเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๔. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระสกทาคามีบุคคล ๑๐๐ องค์ ยังสู้ อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระอนาคามีบุคคลเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๕. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระอนาคามี ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระอรหันต์เพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๖. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระอรหันต์ ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๗. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้

^{๓๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙/๔๒๗-๔๒๘.

๘. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระภิกษุทั้งหลาย (สังฆทาน) มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุขไม่ได้

๙. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุข ยังสู้อานิสงส์การสร้างวิหารทาน (ถาวรวัตถุ) แก่พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ทั่วทั้ง ๔ ทิศไม่ได้^{๓๒}

ในสี่หสูตร อังคุดตริกกาย ปัญจกนิบาท พระพุทธเจ้าทรงแสดงประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้ให้ทานไว้ ๕ ประการ คือ

- ๑) ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของประชาชน
- ๒) บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมคบหาสมาคมกับผู้ให้ทานนั้น
- ๓) ชื่อเสียงของผู้ให้ทานย่อมขจรไป
- ๔) ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นผู้ไม่ห่างจากฆราวาสธรรม
- ๕) ผู้ให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^{๓๓}

ผลของทานทั้ง ๕ นั้น แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ข้อที่ ๑-๔ เป็นผลของทานที่ให้ผลในปัจจุบัน ส่วนข้อที่ ๕ เป็นผลของทานที่ให้ภายหลังจากละโลกนี้ไปแล้ว

ในสี่หเสนาปติสูตร อังคุดตริกกาย สัตตกนิบาท ผู้ให้ทานนั้น ย่อมได้รับอานิสงส์ ๗ ประการ คือ

- ๑) พระอรหันต์ย่อมอนุเคราะห์ผู้ให้ทานก่อน
- ๒) พระอรหันต์ย่อมเข้าไปหาก่อน
- ๓) พระอรหันต์ย่อมรับทานของผู้ให้ก่อน
- ๔) พระอรหันต์ย่อมแสดงธรรมให้ก่อน
- ๕) ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมฟุ้งขจรไป
- ๖) ผู้ให้ทานย่อมแก้วักล้าอาจหาญ ไม่เก้อเขินในที่ประชุม
- ๗) เมื่อสิ้นชีพลง ผู้ให้ทานย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

สมัยพุทธกาล สังคมให้ความสำคัญแก่พระอรหันต์มาก เพราะหากใครได้เข้าไปถวายทานหรือเข้าไปใกล้พระอรหันต์ นับว่าเป็นมงคลอันสูงสุดของชีวิต “พระเจ้าพิมพิสารขณะที่ยังเป็นพระกุมาร ได้เคยตั้งความปรารถนาให้พระอรหันต์เข้ามาในแคว้นของพระองค์ ขอให้ได้ใกล้ชิดพระอรหันต์ ขอให้พระอรหันต์แสดงธรรมให้ฟัง และขอให้เข้าใจในธรรมที่พระอรหันต์แสดง”^{๓๔}

ผลของทานข้อที่ ๑-๔ จึงตอบสนองความต้องการของมหาชนในครั้งพุทธกาล เนื่องจากการได้ใกล้ชิดและคบหาสมาคมกับพระอรหันต์นั้น เป็นเหตุก่อให้เกิดผลอันจะนำไปสู่การได้

^{๓๒} อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๒๒๔/๓๑๕-๓๑๗.

^{๓๓} อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๓๔} วิมพา. (ไทย) ๔/๕๗/๖๘-๖๙.

สวนานุตตริยะะ การขัดเกลากิเลส เพื่อเป็นแนวทางเข้าสู่ความหลุดพ้นต่อไป อย่างไรก็ตาม การได้รับความอนุเคราะห์จากพระอรหันต์ การได้ใกล้ชิดพระอรหันต์ การได้ถวายทานแก่พระอรหันต์ นับว่าเป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต เพราะเป็นเหตุให้ได้รับผลทั้งที่เป็นประโยชน์ในชาตินี้ ชาติหน้า และประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน ซึ่งผู้ให้ทานเท่านั้นจึงจะมีโอกาสได้รับผลเช่นนี้ได้

นอกจากนี้ยังมีอานิสงส์ของการให้ทานที่ปรากฏในพระสูตรหลายแห่ง เช่น

๑. ในโภชนทานสูตร อังคตตริณิกาย ปัญจกนิบาต มีอานิสงส์การถวายอาหาร ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้อาหารเป็นทาน ชื่อว่าให้ฐานะทั้ง ๕ อย่างแก่ปฏิกาคห คือ ให้อายุ วรรณะ ความสุข กำลัง และ ปฏิภาณ”^{๓๕}

ให้อายุ คือ ให้อายุยืน ให้อายุยืน ให้อายุยืน คือ ให้ผิวพรรณผ่องใส ให้ความสุข คือ ให้มีความสุข ใจสบายใจ ให้กำลังคือกำลังกาย ส่วนให้ปฏิภาณคือให้ความฉลาดในการผูกและในการแก้คือ ให้ไหวพริบปฏิภาณนั่นเอง การถวายอาหาร เช่น ทำบุญเลี้ยงพระหรือเลี้ยงดูมารดาบิดา แม้แต่ให้อาหารแก่สัตว์ดิรัจฉาน ชื่อว่าให้ถึง ๕ อย่าง คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และ ปฏิภาณ เพราะอาหารทำให้บุคคลผู้ได้รับสิ่งทั้ง ๕ ประการนี้ ฉะนั้น บุคคลที่มีปัญญาจึงไม่ตระหนี่ แต่ชอบทำบุญให้ทาน เพราะ สามารถได้รับสิ่งที่น่าปรารถนาถึง ๕ ประการดังกล่าวแล้ว

๒. ในมนาบทาสสูตร มีอานิสงส์ของทานว่า “ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ให้ของที่เลิศ ย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ให้ของที่ดี ย่อมได้ของที่ดี ผู้ให้ของที่ประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ เมื่อบังเกิด ณ สถานที่ใด ย่อมมีอายุยืน มียศ”^{๓๖}

๓. ในกีนทสูตร สังยุตตนิคาย สคาถวรรค มีอานิสงส์การให้ทานว่า “เทวดาเข้าไปทูลถามปัญหากะพระศาสดาว่า” บุคคลให้อะไร ชื่อว่าให้กำลัง ให้อายุยืน ให้จักขุ ให้สุขะ ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง” พระศาสดาตอบว่า “ผู้ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ผู้ให้ผ้า ชื่อว่าให้อายุยืน ผู้ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข ผู้ให้ประทับ ชื่อว่าให้จักขุ ผู้ให้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่พร่ำสอนธรรม ชื่อว่าให้อมตรธรรม” ซึ่งมีคำอธิบายเกี่ยวกับอานิสงส์ต่าง ๆ ดังนี้ คือ

๑) ผู้ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ร่างกายของคนเรานั้นจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยอาหาร แม้บุคคลจะมีรูปร่างใหญ่แข็งแรง มีกำลังมาก หากไม่ได้รับประทานมาหลาย ๆ วัน อาจจะมีหมดกำลังได้ ส่วนบุคคลผู้มีกำลังน้อย ถ้าได้รับประทานอาหารบริบูรณ์แล้ว ย่อมมีกำลังขึ้นมาได้

๒) ผู้ให้ผ้า ชื่อว่าให้อายุยืน บุคคลแม้จะมีผิวพรรณดี มีรูปร่างเพียงไร หากแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สกปรกเหมือนผ้าขี้ริ้วหรือไม่มีเสื้อผ้าเลย ย่อมไม่น่าดู ทั้งยังน่าเกลียดและถูกเหยียดหยามได้ ส่วนบุคคลที่ชุ่มชื้นด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด เรียบร้อย ย่อมดูงาม เป็นที่ชื่นชมแก่ผู้พบเห็น

^{๓๕} อ.จ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๕๘.

^{๓๖} อ.จ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๑.

๓) ผู้ให้ยาน ชื่อว่าให้ความสุข ในการเดินไกล บางครั้งผู้เดินทางอาจต้องพบความลำบากจากหนทางที่ยาวไกล ถนนที่ขรุขระรกไปด้วยหญ้าหรือขากหนามที่แหลมคมหรือต้องได้รับอันตรายจากสัตว์มีพิษที่หลบซ่อนตัวอยู่บ้าง ต้องเผชิญกับแสงแดดที่แผดกล้าหรือมีฝนลมแรงบ้าง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ ความไม่สะดวกสบาย หากมีผู้ใดให้ยานพาหนะไว้ใช้สอย ให้อุปกรณ์ในการเดินทาง ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่าให้สิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกสบาย คือ ให้ความสุข

๔) ผู้ให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้จักขุ ชนทั้งหลายแม้มีดวงตาก็ไม่สามารถมองเห็นในที่มืดได้ ต่อเมื่อมีประทีปโคมไฟให้แสงสว่าง จึงสามารถมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างตามปรารถนาได้

๕) ผู้ให้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ตามธรรมดาคนเดินทาง ย่อมเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า และย่อมปรารถนาที่จะเข้าสู่ที่พักอาศัย เมื่อพักผ่อนสักครู่ก็จะได้กำลังคืนมา หรือผู้ที่ออกสู่กลางแจ้งต้องตากแดดตากลม ทำให้ผิวพรรณหมองคล้ำลงได้ ต่อเมื่อได้เข้ามาพัก ผิวพรรณจึงกลับงดงามดังเดิม ผู้ที่เดินทางผ่านแดดร้อนอันตรายต่าง ๆ ในระหว่างทาง เมื่อได้พักอาศัยจะมีความสุขสบายปลอดภัยขึ้น หรือเดินอยู่ในท่ามกลางแสงแดดร้อนจ้า นัยน์ตาย่อมพร่ามัวไม่แจ่มใส เมื่อได้พักสักครู่ดวงตาก็ใช้การได้ดีดังเดิม ดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ให้ที่พักอาศัย เป็นผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง

๖) ผู้ให้ธรรมทาน ชื่อว่าให้มฤตธรรม เหตุเพราะเมื่อบุคคลได้ฟังธรรม เกิดศรัทธาเลื่อมใสและรู้จักบาปบุญคุณโทษ จะละบาปได้เพราะได้ฟังธรรม จะทำบุญถวายทานได้ เพราะได้ฟังธรรม ถ้าไม่ได้ฟังแล้ว ก็จะไม่เกิดศรัทธา แม้สิ่งของสักเล็กน้อย ข้าวสักทัพพีหนึ่ง ก็มีอาจจะให้ได้ จะรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ จะเจริญภavana ไหว้พระสวดมนต์ บูชาพระรัตนตรัย ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นได้ก็เพราะได้ฟังธรรม เพราะฟังแล้วรู้จักบุญบาป ฉะนั้น การให้ธรรมทาน ชื่อว่า ชนะการให้ทั้งปวง^{๓๗}

๔. พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ทาน และการให้ทานถือว่าการทำบุญอย่างหนึ่ง ในนิกคัยสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะว่า

- ๑) ทำให้เป็นผู้มีผิวพรรณงาม มีเสียงไพเราะ มีทรวดทรงดี และมีบริวาร
- ๒) ทำให้เป็นพระราชาปกครองประเทศและได้รับความสุข
- ๓) ทำให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ
- ๔) ทำให้ได้กัลยาณมิตร ถึงความเป็นผู้รู้ (วิชา) และถึงความหลุดพ้นได้ (วิมุตติ)
- ๕) ทำให้ได้ปฏิสัมภิตา วิโมกข์ สวากบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และพุทธภูมิ

๕. มีปัญหาเกี่ยวกับประโยชน์แห่งการให้ทานปรากฏอยู่ทุกยุคสมัยแม้ในสมัยพุทธกาลก็มีผู้สงสัยในการให้ทานเช่นกันว่า การให้ทานด้วยความเชื่อเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายไปแล้วเขาจะได้รับทาน

^{๓๗} พระมหาสุวิทย์ วิชเชสโก, ทาน ก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๑, ๑๗๕, ๑๗๙, ๑๘๔, ๑๘๘, ๑๙๗.

นั้นหรือไม่ ปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงแก้ไว้ในชาลสูตร อังคตตรนิกาย ทสกนินบาตว่า ทานนั้น จะสำเร็จแก่ผู้ตายไป ก็เฉพาะในฐานะที่เขาจะรับได้ถ้าไม่อยู่ในฐานะที่เขาจับได้ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ หากผู้ตายไม่อยู่ในฐานะที่จะรับได้แม้ทานที่ให้ไปแล้วก็ไม่ไร้ผล ในฐานะที่ผู้ตายไม่สามารถจะได้รับส่วน บุญที่ญาติอุทิศให้ ได้แก่ ผู้ตายไปเกิดในนรก เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานเกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นเทวดา สัตว์เหล่านี้จะมีอาหารเฉพาะตนอยู่แล้ว

ฉะนั้นบุญที่ญาติอุทิศไปให้เขาจึงไม่ได้รับ แต่ถ้าหากผู้ตายไปเกิดเป็นเปรต ญาติทำบุญ อุทิศไปให้ สัตว์ประเภทนี้จึงจะได้รับและการที่ญาติทั้งหลายที่ตายไปแล้วจะไม่ไปเกิดเป็นเปรตก็เป็น ไม่ได้ เพราะเวลาผ่านมาช้านานแล้วกรรมหรือการกระทำที่ทำให้เกิดในนรก สัตว์ดิรัจฉาน คือ เป็นผู้ฆ่า สัตว์ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ มีความอยากได้ของ ผู้อื่น มีจิตปองร้ายมีความเห็นผิดส่วนการกระทำที่ทำให้ไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ก็คือการไม่ทำ กรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ บางคนแม้จะกระทำการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ มีความเห็นผิดแต่ได้ ให้ทาน ด้วยข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอนที่พัก ที่อยู่อาศัยและเครื่องประดับ แก่ สมณะพราหมณ์ เมื่อตายไป จะไปเกิดเป็นช่างหรือสุนัข จะมีข้าว น้ำ มาลา เครื่องประดับต่าง ๆ เพราะกรรมคือการให้ทานนั้น บางคนเมื่อมีชีวิตอยู่ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ มีความ เห็นชอบ ได้ให้ทานแก่สมณพราหมณ์ เมื่อตายไปจะไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือเทวดา จะได้รับเบญจกาม คุณที่เป็นของมนุษย์และเบญจกามคุณของเทวดา เพราะกรรมคือการให้ทานนั้น^{๓๘}

๒.๓.๖ ประโยชน์ของธรรมทาน

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอานิสงส์ของธรรมทานไว้หลายแห่ง เช่นที่ปรากฏในเรื่อง ปัญหาท้าวสักกะ คือ ท้าวสักกะพร้อมด้วยเทวดาในหมื่นจักรวาลมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ครั้นถึงแล้วจึง นมัสการทูลถามพระองค์ว่า การให้อะไร ชนะการให้ทั้งปวง รสอะไรชนะรสทั้งปวง ความยินดีอะไร ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งอะไร ชนะทุกข์ทั้งปวง พระองค์ ตรัสตอบว่า “การให้ธรรมทาน ชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรม ชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นไป แห่งตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง”^{๓๙} เพราะฉะนั้น การให้ธรรมทานเป็นทานจากที่กล่าวมามีอานิสงส์พอ สรุไปได้ ดังนี้

- ๑) ได้เข้าใจธรรมดา ได้ความเข้าใจในธรรม
- ๒) ได้ความรื่นเริง
- ๓) ได้ความอิ่มใจ
- ๔) ได้ความสบายกายสบายใจ
- ๕) จิตตั้งมั่นด้วยดี^{๔๐}

^{๓๘} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๗/๓๒๕-๓๒๘.

^{๓๙} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๗/๓๒๕-๓๒๘.

^{๔๐} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๖/๓๓.

การให้ทานถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชนและจากผลประโยชน์ของการให้ทานที่กล่าวมา ย่อมเอื้อประโยชน์ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ประโยชน์ในปัจจุบัน ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นประโยชน์ขั้นต้นที่ผู้ให้ทานจะพึงได้รับ เป็นประโยชน์ที่คนทั่วไปมุ่งหมายกันในโลกนี้ เป็นต้นว่า ทรัพย์ ศิลปวิทยา ยศ ไฉฉวีและความสุข

๒. ประโยชน์ในเบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ทานในระดับนี้ อยู่ในระดับที่สูงกว่าระดับวัตถุหรือความสุขทางกาย คือ เป็นจุดหมายที่เน้นเรื่องจิตใจ เป็นการพัฒนาจิตใจเพื่อไปสู่ระดับที่สูงขึ้น เพราะนอกจากทรัพย์สมบัติ ชื่อเสียงเกียรติยศในปัจจุบันนี้แล้ว จะเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์อันเป็นสัมปรายภพ

๓. ประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะ) เป็นประโยชน์ระดับสูงสุดที่สืบเนื่องมาจากระดับทั้ง ๒ อย่างข้างต้น เป็นอานิสงส์ขั้นสุดท้ายแห่งการให้ทาน เป็นขั้นที่จะบรรลุสาระแห่งชีวิต คือ การดำเนินตามทางสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ก็คือ การดำเนินชีวิตตามอริยมรรค ๘ ประการ เพื่อความรู้แจ้งแห่งสภาพของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง อยู่จบพรหมจรรย์ ไม่มีกิจต้องทำอีกต่อไปแล้ว^{๔๑} ความหมดจด ความบริสุทธิ์แห่งอาสวะ คือ

๑) สัมมาทิฏฐิ ปัญญาเห็นชอบ	๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ
๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ	๔) สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ
๕) สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพชอบ	๖) สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ
๗) สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ	๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ ^{๔๒}

๒.๓.๗ โทษของการไม่ให้ทาน

ในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ทำไมบางคนถึงมีฐานะร่ำรวย มีกิจการงานมั่นคง มีเกียรติยศชื่อเสียงในสังคม มีญาติมิตรและบริวารมาก เพราะอะไรเขาจึงได้รับผลดีเช่นนี้ และทำไมบางคนจึงเกิดมายากจน อดมือกินมือ ไม่มีญาติมิตรและบริวารคอยช่วยเหลือ เพราะกรรมอะไรเขา จึงเกิดมาเป็นคนเช่นนี้ เหตุที่คนเราแตกต่างกันเช่นนี้ เพราะคนที่เกิดมาเป็นคนร่ำรวย ในอดีตเขาเคยให้ทาน คนที่เกิดมายากจน ไม่เคยให้ทานเลย ถึงให้ก็ให้ด้วยจิตไม่เลื่อมใสอย่างแท้จริง ดังที่ปรากฏใน จูฬกัมมวิภังคสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัตตนิคาเย “สุภมาณพโตเทย ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้มนุษย์เป็นคนเลวและคนดี มีอายุสั้นมีอายุยืน มีโรครมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม

^{๔๑} พระมหาบุญทัน อานนโท, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก: ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕). บทคัดย่อ

^{๔๒} ม.มู. (ไทย) ๙/๑๖๔/๓๙๔.

มีผิวพรรณงาม มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโศคน้อย มีโศคมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก”^{๔๓}

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นที่กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๔๔}

จากนั้นพระองค์ทรงแสดงเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน สำหรับสาเหตุที่ทำให้มนุษย์มีโศคน้อย ก็เกิดจากโทษคือการไม่ให้ทานนั่นเอง ดังปรากฏในจุฬามณีวงศ์ว่า “มาณพ คนที่ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีปโคมไฟ แก่สมณพราหมณ์เมื่อตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ ณ ที่ใดก็ตาม จะเป็นผู้มีโศคน้อย”^{๔๕} ดังนั้น การไม่ให้ทาน มีโทษดังนี้

- ๑) เกิดเป็นคนจน เกิดในตระกูลต่ำ
- ๒) ทำให้คนอื่นพลอยเดือดร้อนไปด้วย
- ๓) มีร่างกายวิกล มีอวัยวะไม่สมประกอบ
- ๔) มีรูปไม่น่าดูอย่างยิ่ง
- ๕) มีแต่ความเดือดร้อนใจ^{๔๖}

๒.๓.๘ การให้ทานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทั่วไป จะแสดงอนุพุททิกภาพเป็นอันดับแรก ดังเช่นในพรหมายูสูตรว่า พระศาสดาตรัสอนุพุททิกภาพแก่พรหมายูพราหมณ์ คือ เรื่องทาน ศีล สวรรค์ ความต่ำราม ความเศร้าหมองแห่งกามและอาณิสสในการออกบวช เมื่อทรงทราบว่าพรหมายูพราหมณ์มีจิตควรบรรลุธรรม สงบอ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศธรรมที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับจนพราหมณ์ได้บรรลุธรรม^{๔๗}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าทานเป็นเรื่องสำคัญทีเดียว เป็นเรื่องพื้นฐานที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ให้เข้าใจเพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง จึงจะเรียนรู้ในเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้งต่อไป อนาถปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา เป็นบุคคลตัวอย่างของผู้ถวายทานเป็นจำนวนมากเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศทางด้านถวายทาน ทำให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ในทุกด้าน มีความสุขความสำเร็จจนในที่สุดได้บรรลุเป็นพระโสดาบันการที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเพื่อจะเป็นพระ

^{๔๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๔๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๒๕๐.

^{๔๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๔๖} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๑๘๓-๑๘๖.

^{๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๙๕/๔๘๘.

สัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านจะต้องเริ่มต้นจากการสร้างทานบารมีก่อนเป็นปฐมบารมีแล้วค่อย ๆ สัมมาบารมีอื่น ๆ ไปจนกระทั่งบารมีเต็มเปี่ยมได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้า ดังเช่นตัวอย่างพระพุทธรูปของเรา พระองค์เคยถวายทานเป็นจำนวนมาก ทั้งทานบารมี ทานอุปัชฌาย์ และทานปรมาตบารมีในภพชาติต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาท่านนับว่ามีความสำคัญต่อบุคคลทุกระดับไม่ว่าจะเป็น เศรษฐี มหาเศรษฐี พราหมณ์ มหาศาล กษัตริย์ วนิพก ยาจก หากเขาได้บำเพ็ญทาน ชีวิตของเขาก็จะไม่อัปจน มีแต่ความอุดมสมบูรณ์ จนกระทั่งได้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือการเข้าถึงพระนิพพาน และเป้าหมายที่ยากยิ่งคือ การได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย

๒.๓.๙ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ทาน

ธรรมที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนการให้ทานนั้นปรากฏอยู่ในหลักธรรมหลายแห่งและในหลักธรรมแต่ละข้อนั้นมีหัวข้อย่อยที่เกี่ยวข้องกับทานปรากฏอยู่เป็นการเสริมหลักธรรมนั้น ๆ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงเห็นได้ว่า แม้เรื่องทาน จะเป็นเรื่องพื้นฐานของมนุษย์ก็จริง แต่ก็มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต และจะขาดเสียมิได้ เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสหลักธรรมหลายข้อที่เกี่ยวข้องกับทานหรือจาคะ โดยเป็นหลักธรรมสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์หลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ซึ่งมีทานเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยอันดับแรก ได้แก่ อนุสูตร ว่าด้วยทศทรัพย์ ๕ ประการ และอีกสูตรหนึ่งชื่ออนุสูตรเหมือนกัน แต่เพิ่มหัวข้อธรรมอีก ๒ ข้อ เรียกว่าอริยทรัพย์ มี ๗ ประการ ดังต่อไปนี้คือ

๑) ทศทรัพย์ คือ ศรัทธา	๒) ทศทรัพย์ คือ ศีล
๓) ทศทรัพย์ คือ หิริ	๔) ทศทรัพย์ คือ โอตตปปะ
๕) ทศทรัพย์ คือ สุตะ	๖) ทศทรัพย์ คือ จาคะ
๗) ทศทรัพย์ คือ ปัญญา	

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องและส่งเสริมการให้ทาน มีแสดงไว้ในสังคาลสูตร (ว่าด้วยคิปปฏิบัติ) ในทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เป็นสูตรที่ว่าด้วยทศ ๖ ได้แก่

- ๑) ทศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดากับบุตรธิดา
- ๒) ทศเบื้องขวา คือ อาจารย์กับศิษย์
- ๓) ทศเบื้องหลัง คือ ภรรยา กับสามี
- ๔) ทศเบื้องซ้าย คือ มิตรกับมิตร (เพื่อนหรือสหาย)
- ๕) ทศเบื้องต่ำ คือ บ่าวกับเจ้านาย
- ๖) ทศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์กับคฤหัสถ์ (ฆราวาส)

ดังนั้น ในบรรดาทศ ๕ ข้อแรกนั้นเมื่อพิจารณาแล้วเปรียบเหมือนกับเป็นครอบครัวหนึ่ง ซึ่งบุคคลภายในครอบครัวจะต้องปฏิบัติต่อกันโดยธรรมตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง

ไว้แล้ว เพื่อให้เกิดความสุขภายในครอบครัว เมื่อครอบครัวมีความสุขแล้ว ย่อมแผ่ความสุขนั้นไปสู่สังคมอื่นต่อไป

๒.๔ ปิยวาจา

๒.๔.๑ ความเป็นมาของปิยวาจา

พระพุทธศาสนาเถรวาทมีแนวคิดว่าการกระทำทางกาย วาจา หรือพฤติกรรม (behavior) ของมนุษย์ที่ปฏิบัติและการสัมพันธ์กับโลก ไม่ว่าจะเป็นการกระทำภายใน คือ การรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ตลอดจนความรู้สึก ความจำ ความคิด หรือการกระทำที่แสดงออกภายนอก ในทางที่ดี (กุศล) ไม่ดี (อกุศล) และเฉย ๆ (อพยาคต) เหล่านี้ ศูนย์กลางหรือที่ตั้งของการรับรู้และการปฏิบัติเพื่อสัมพันธ์กับโลก คือ จิต มโน วิญญาณซึ่งใช้เป็นไวพจน์กันได้หรือที่เรียกทั่ว ๆ ไปดังมีคาถาธรรมบทว่า

มโนปุพพงคมา ธมมา มโนเสฏฐา มโนมยา

มนสา เจ ปทุฏฺเฐน ภาสตี วา กโรติวา

ตโต น ทุกขมเนวติ จกฺก ว วหโต ปท

...มนสา เจ ปสนเนน ภาสตี วา กโรติวา

ตโต น สุขมเนวติ ฉายาว อนุปายินี

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะทำชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วยเพราะความชั่วนั้นทุกขย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไปฉะนั้น

...ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้นสุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น^{๔๘}

จากพุทธพจน์ดังกล่าว เห็นได้ว่าวาจาที่กล่าวออกมานั้นเป็นเครื่องมือของใจที่แสดงให้ผู้อื่นรับรู้ได้ว่าเป็นวาจาที่สร้างสรรค์หรือไม่ และวาจานั้นเองที่ทำให้เกิดทุกข์ สุขในชีวิต ขณะเดียวกันใจยังเป็นผู้สร้างสรรค์สรรพสิ่งให้วิจิตร ปราณีต พิศดาร ดังมีบาลีแสดงไว้ในปรมัตถทีปนี^{๔๙}

จิตตวิจิตตตาย สญญาวิจิตตา

สัญญาวิจิตตตาย ตณหาวิจิตตา

ตณหาวิจิตตตาย กมมานีวิจิตตานี

กมมวิจิตตตาย เตส ตีรจฺฉานคตานิ วิจิตตตา เวทิตพฺพา^{๔๙}

^{๔๘} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑-๒/๒๓-๒๔.

^{๔๙} พระสังฆมโฆติกะ ธรรมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ ปริเฉท ๑-๒-๖, ฎีกาใหม่, หน้า ๖.

ความวิจิตรของสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายนั้น เพราะกำเนิดวิจิตร กำเนิดวิจิตรเพราะการกระทำทางกาย วาจา ใจ วิจิตร การกระทำทางกาย วาจา ใจที่วิจิตรนั้น เพราะต้นหาคือความพอใจ วิจิตร ต้นหาวิจิตร ก็เพราะสัญญา คือความจำเรื่องราวต่าง ๆ วิจิตร สัญญาวิจิตร ก็เพราะจิตวิจิตร

สรุปได้ว่า วาจาเป็นช่องทางในการทำความวิจิตรให้แก่สรรพสัตว์ โดยเฉพาะมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการของชีวิต มีองค์ประกอบหลายส่วนที่ประกอบกันขึ้น เป็นรูปธรรม เหมือนดังรถยนต์คันหนึ่งย่อมประกอบขึ้นจากชิ้นส่วนต่าง ๆ เช่น ตัวถัง ล้อ เบาะนั่ง พวงมาลัยรถ เครื่องยนต์ กลไกของระบบขับเคลื่อนทั้งหลาย ตลอดจนน้ำมันรถ ทั้งหมดนี้ทำให้รถยนต์ที่สร้างเสร็จสมบูรณ์แล้วสามารถขับเคลื่อนไปบนท้องถนนได้ ชีวิตของมนุษย์ก็คล้ายคลึงกัน กล่าวคือประกอบด้วยร่างกาย (รูป) และจิตใจ (นาม) มีอวัยวะต่าง ๆ และความรู้สึกร่างกายประกอบกันขึ้นเป็นหนึ่งเดียวคือมนุษย์ อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวมีองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่และปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้ทั่วไปตามเหตุปัจจัยแห่งโลกียวิสัยสูงขึ้นไปคือชีวิตที่ดำเนินไปเพื่อความหลุดพ้น มีความสงบ สว่าง และสันติสุขเป็นเป้าหมายหรือเป็นที่ตั้ง นั่นคือหนทางแห่งโลกุตวิสัย องค์ประกอบดังกล่าวคือ ชั้นธ ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ ปัจจัย ๒๘ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก พูดอย่างรักกัน วาจาเป็นที่รัก วาจา ดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าววาจาสุภาพไพเราะอ่อนหวาน มีหางเสียง สمانสามัคคี ซาบซึ้งใจ ทำให้เกิดไมตรีรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเตือนพระภิกษุให้พยายามหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่ขัดแย้งกัน พูดจาต่อเสียด เสียดสีกัน อันนำไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงการพูดที่ประกอบด้วยประโยชน์ ดังปรากฏในอภัยราชกุมารสูตร ดังนี้^{๕๐}

พระพุทธศาสนาเถรวาทได้แสดงความหมายในด้านการสื่อภาษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างสัตว์ทั้งหลายในรูปของวิญญูติรูป^{๕๑} ดังมี วจนัตถะวิเคราะห์ศัพท์ ดังนี้

อธิปาย วิญญาเปตติ = วิญญูติ รูปใด ทำให้ผู้อื่นรู้ถึงความประสงค์ ฉะนั้น รูปนั้นชื่อว่า วิญญูติ วิญญาเปตติ = วิญญูติ รูปที่พึงรู้ได้ด้วยตนเอง ฉะนั้นชื่อว่า วิญญูติ วิญญาเปนติ ชนา วิญญาตติ วา ชานหิ อณณมณณสส จิตตานิ เอตยาติ = วิญญูติ ชนทั้งหลายทำให้รู้จิตใจซึ่งกันและกันได้โดยอาศัยรูปนั้น หรือชนทั้งหลายรู้จิตใจซึ่งกันและกันได้โดยอาศัยรูปนั้น ฉะนั้น รูปนั้นชื่อว่า วิญญูติ หมายความว่า เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งแสดงกิริยาอาการกวัมือหรือพูดขึ้นแล้ว ผู้อื่นย่อมรู้ความมุ่งหมายของผู้นั้นได้ ก็เพราะว่าการกวัมือหรือการพูดนั้นมีอาการพิเศษเกิดอยู่ด้วย อาการพิเศษนี้

^{๕๐} ขุ.ม.(ไทย) ๑๓/๘๓/๘๘.

^{๕๑} พระสังฆมโฆติกะธัมมะจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ**, ปริเฉทที่ ๑-๒-๖, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๗๗.

เรียกว่า วิญญาณรูป และถ้าไม่มีวิญญาณรูปแล้ว การเคลื่อนไหวของสัตว์ทั้งหลายก็ไม่ผิดอะไรกับการเคลื่อนไหวของใบไม้ และเสียงที่พูดของสัตว์ทั้งหลายก็ไม่ผิดอะไรกับเสียงฟ้าร้องฝนตก เมื่อเป็นเช่นนั้น ทั้งหลายก็จะรู้จักซึ่งกันและกันไม่ได้ ฉะนั้น อาการพิเศษที่เกิดอยู่ในการเคลื่อนไหวและการพูดของสัตว์ทั้งหลาย จึงชื่อว่า วิญญาณรูป คือ

๑. กายวิญญาณรูป มีวจนัตถะว่า กาเยน วิณฺณตติ = กายวิญญาณตติ อาการพิเศษที่ทำให้รู้ความประสงค์ได้ด้วยการเคลื่อนไหว ฉะนั้น อาการพิเศษ คือการเคลื่อนไหวร่างกายนั้น จึงเรียกว่า กายวิญญาณตติ

๒. วจีวิญญาณรูป มีวจนัตถะว่า วจียา วิณฺณตติ = วจีวิณฺณตติ อาการพิเศษที่ทำให้รู้ความประสงค์ได้ด้วยการพูด ฉะนั้น อาการพิเศษคือการพูดนั้น จึงชื่อว่า วจีวิณฺณตติ

๓. วิญญาณรูปมี ๒ อย่าง คือ

๑) โภชนวิญญาณตติ หมายถึง การเคลื่อนไหวของร่างกายหรือวาจาที่ทำให้คนอื่นรู้ถึงความประสงค์ของตน

๒) ปวัตตนวิญญาณตติ หมายถึง การเคลื่อนไหวของร่างกายหรือวาจาที่เป็นไปตามปกติ มิได้มุ่งหมายให้คนอื่นรู้ความประสงค์ของตน

ฉะนั้น ในวิญญาณรูปทั้ง ๒ นั้น จึงแบ่งออกได้เป็น ๔ คือ (๑) โภชนกายวิญญาณตติ (๒) ปวัตตนกายวิญญาณตติ (๓) โภชนวจวิญญาณตติ (๔) ปวัตตนวจวิญญาณตติ^{๕๒}

จากข้อความข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า วาจาในที่นี้เป็น โภชนวจวิญญาณตติ ซึ่งหมายถึงการเคลื่อนไหวของวาจาที่ทำให้คนอื่นรู้ถึงความประสงค์ที่อยู่ในใจของตน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการแสดงออกทางเจตนาวาจา ด้วยคำพูดที่เป็นกุศล อกุศล หรืออพยगत เป็นประโยชน์หรือมีโทษขึ้นอยู่กับศีลธรรมจริยธรรมของผู้พูด การแสดงออกทางเจตนาวาจานี้ นับเป็นกรรมและวิบากไปพร้อมกันทีเดียว คือ ขณะกล่าวเจตนาวาจาที่เป็นกุศล อกุศล หรืออพยगतอยู่นั้น จัดเป็นกรรมเมื่อกล่าวเจตนาวาจานั้นจบลงแล้วก็จัดเป็นวิบากที่จะได้รับจากการกระทำทางวจีกรรมต่อไป และปวัตตนวจวิญญาณตติ ซึ่งหมายถึง การเคลื่อนไหวทางวาจาที่เป็นไปตามปกติ มิได้เป็นเจตนาวาจาที่ก่อให้เกิดประโยชน์หรือโทษ มิได้มุ่งหมายให้ผู้อื่นรู้ความประสงค์ของตน เป็นแต่เพียงการสนทนากันตามธรรมดา การทักทาย การเล่าเรื่อง เล่านิทาน ดังนี้เป็นต้น การใช้วาจาเหล่านี้ไม่ก่อให้เกิดกรรมและวิบาก เพราะไม่มีเจตนาเป็นที่ตั้ง ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความหมายของปิยวาจา ทศนะของนักวิชาการ ดังนี้

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง ปิยวาจา หมายถึง ถ้อยคำที่สุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน คำแนะนำชี้แจงสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุมีผล มีหลักฐาน ชักจูงให้ประชาชนเกิดความสามัคคี ประองตอง เห็นอกเห็นใจเกื้อกูลกัน^{๕๓}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน (วจีไพเราะ) นักบริหารที่ดีจะรู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบกระด้างผูกใจใครไม่ได้ ตามปกติคนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ของอ่อน เช่น เชือก หรือลวดมัด ในทำนองเดียวกันเราจะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน ดังโคลงโลกนิติที่ว่า

อ่อนหวานมานมิตรล้น	เหลือหลาย
หยาบบ่มีเกลอกราย	เกลื่อนไกล
ดุจดวงศศิฉาย	ดาวดาษ ประดับนา
สุริยส่องดาราไร	เมื่อร้อนแรงแสง ^{๕๔}

คุณ โทชน์ ได้กล่าวถึง ปิ มาจากคำว่า ปิยวาจา แปลว่า วจีไพเราะ คือ การเจรจาสนทนาด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน นิ่มนวล ไพเราะ ผู้ฟัง ๆ แล้วสบายหู^{๕๕}

บุญสิริ ขวลิตรารง ได้กล่าวถึงปิยวาจา หมายถึง การเจรจาทถ้อยคำซึ่งเป็นที่รักเป็นที่จับใจแก่กันและกัน อันเป็นถ้อยคำสุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นวาจาที่อาจเสียดแทงน้ำใจของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเสียใจ เจ็บใจ ไม่สบายใจเพราะฉะนั้นจึงสมควรที่ทุกคนจะต้องมีสติควบคุมใจ ควบคุมวาจา ที่จะพูดออกไปให้เป็นวาจาที่สุภาพ ที่เหมาะสม แม้ว่าในบางคราวต้องทำงานหนักเหนื่อยก็ตาม สิ่งที่จะเป็นเครื่องในการควบคุมการพูดของเราให้ไพเราะก็คือสตินั่นเอง ดังนั้นการพูดหรือการแสดงออกทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ^{๕๖}

คุณ โทชน์ ได้กล่าวถึง ปิ มาจากคำว่า ปิยวาจา แปลว่า วจีไพเราะ คือ การเจรจาสนทนาด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน นิ่มนวล ไพเราะ ผู้ฟัง ๆ แล้วสบายหู^{๕๗}

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, หน้า ๑๑.

^{๕๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๐-๗๕.

^{๕๕} คุณ โทชน์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๕๖} บุญสิริ ขวลิตรารง, **ธรรมโอสถ**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓-๓๑.

^{๕๗} คุณ โทชน์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

บรรเทิง พาวิจิตร ได้กล่าวถึง ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก มีวาจาพูดที่มน้ำใจวาจา
 ซาบซึ้งกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ก่อเกิดไมตรีและความรักนับถือแสดงประโยชน์
 ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐาน เป็นมูลเหตุจูงใจให้นิยมยอมตาม^{๕๘}

อุดม เขยกี้วงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ ได้กล่าวถึง ปิยวาจา คือ พูดจากันอย่าง
 ไพเราะอ่อนหวาน ด้วยความปรารถนาดีทำให้เกิดการรักใคร่ สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๕๙}

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ. (พิเศษ) ได้กล่าวถึง ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รักวาจาพูดที่
 น้ำใจกล่าวถ้อยคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานทำให้เกิดความสามัคคี ตลอดถึงคำแสดงประกอบด้วย
 เหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม^{๖๐}

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า ปิยวาจา คือ การเจรจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพและถ้อยคำ
 ที่มีประโยชน์ พูดถ้อยคำที่เป็นจริง และถ้อยคำที่ไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น พูดแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์
 ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้พูด จูงใจให้ละเว้นความชั่ว ทำให้การงานสำเร็จเป็นประโยชน์ใน
 การดำรงชีวิตและการงานยิ่ง

๒.๔.๒ หลักการกล่าววาจาเป็นที่รัก

เนื่องจากวาจาเป็นทักษะในการสื่อสารประจำวันของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์
 ระหว่างผู้พูดและผู้ฟังโดยมีวาจาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารนั้น วาจาจึงเป็นองค์ประกอบในการมีชีวิต
 อยู่ร่วมกันในสังคมจะดีหรือไม่อย่างไร ขึ้นอยู่กับการพูดของบุคคลนั้นว่ามีจุดมุ่งหมายไปในทางที่เป็น
 ประโยชน์หรือเป็นโทษ และเพราะว่าการสื่อสารด้วยวาจาเป็นกระบวนการที่สะดวกง่ายดายกว่าการ
 สื่อสารด้วยวิธีอื่น วาจาจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะทำให้ตัวเราและบุคคลอื่นได้รู้เจตนาในความหมาย
 นั้น ๆ

วาจา (Speech) ความหมายโดยทางศัพท์ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้
 ความหมายไว้ว่า “วาจา” หมายถึง “ ถ้อยคำ คำกล่าว คำพูด”^{๖๑} ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้พูดและ
 ผู้ฟัง

^{๕๘} บรรเทิง พาวิจิตร, การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน
 สโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๕๙} อุดม เขยกี้วงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ, พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า,
 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

^{๖๐} ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ), พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

ปิ่น มุกข์นิตย์ กล่าวว่า “วาจา หมายถึง การเจรจา คือการแสดงเจตนาของตนให้คนอื่นเข้าใจ, โดยตรง ได้แก่ การพูด โดยทางอ้อม ได้แก่ การแสดงออกแทนคำพูดทุกวิถี เช่น การใช้ใบ้ (ภาษาท่าทาง) สายหน้าเมื่อปฏิเสธ พยักหน้าเมื่อรับการบอกกล่าวด้วยอักษร เช่น การเขียนหนังสือ การทำเครื่องหมายด้วยภาพหรือด้วยแสงด้วยสี การแสดงโดยปฏิญญา เช่น การครองผ้ากาสาอะอย่างนักบวช การแต่งเครื่องแบบอย่างทหาร การแต่งเครื่องแบบตำรวจ การแสดงตัวเป็นข้าราชการ กิริยาเหล่านี้ ถ้าทำเพื่อให้ผู้อื่นเชื่อว่าตนเป็นเช่นนั้น ก็อนุโลมเป็นวาจา”^{๖๒}

สมจิต ชิวปรีชา ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วาจา หมายถึงการพูด การสื่อความหมายระหว่างมนุษย์ โดยใช้ภาษา แวตวา สีหน้า ท่าทางต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด เจตนา หรือวัตถุประสงค์จากผู้พูดไปยังผู้ฟังให้เป็นที่เข้าใจกัน”^{๖๓}

ดวงใจ ไทยอุบุญ และ แอนน์ รัตนกร กล่าวถึงวาจาและการพูดว่า “วาจาหรือการพูดเป็นทักษะอย่างหนึ่งในการใช้ภาษานอกเหนือไปจากทักษะการฟัง การอ่าน และการเขียน ในบรรดาทักษะทั้ง ๔ อย่างนี้ วาจาหรือการพูดมีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นกระบวนการที่สะดวก รวดเร็ว และสื่อความเข้าใจได้มากที่สุด วาจาหรือการพูดจึงมีความจำเป็นต่อพฤติกรรมประจำวันของมนุษย์”^{๖๔}

วิมลศรี อุปรนัยและคณะ กล่าวถึงวาจาและการพูดว่า “การพูดได้กับการพูดเป็นนั่น ต่างกัน เช่นเวลาที่เด็กเริ่มหัดพูด ออกเสียงคำว่า “แม่” ได้ เราตื่นเต้นมาก และเราพูดว่าลูกพูดได้แล้ว แต่การพูดเป็น เป็นเรื่องที่ต้องใช้ทั้ง ศาสตร์และศิลป์ จึงจะทำให้การพูดน่าสนใจและประสบความสำเร็จตามที่คุณผู้พูดต้องการ ก่อให้เกิดความเข้าใจกัน มีความประทับใจสามารถชักจูงใจคนฟังได้

^{๖๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๖๖.

^{๖๒}ปิ่น มุกข์นิตย์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓๐ – ๑๓๑.

^{๖๓}สมจิต ชิวปรีชา, วาทวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^{๖๔}ดวงใจ ไทยอุบุญ และแอนน์ รัตนกร, ภาษาไทย ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕.

ดังนั้น ผู้พูดที่ดีจึงมิใช่มีแต่พรสวรรค์ แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ว่าต้องได้มาจากการศึกษาและฝึกฝน จึงจะทำให้ประสบความสำเร็จในการพูดนั้น”^{๖๕}

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า วาจาหรือการพูด คือขบวนการถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกและประสบการณ์ของผู้พูดไปสู่ผู้ฟัง โดยอาศัยถ้อยคำและน้ำเสียง และอากัปกิริยาในการสื่อความหมาย

๒.๔.๓ ประโยชน์ของการกล่าววาจาเป็นที่รัก

การพูดจาที่ดีนั้น ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อความเจริญ ความสงบสุขของสังคมส่วนรวมยามมีชีวิตอยู่เท่านั้น ยังมีประโยชน์เกื้อกูลที่ส่งผลติดตามไปถึงปรโลก ทั้งนี้ก็ด้วยวจีกรรมที่ได้ประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอย่างสม่ำเสมอ ตายไปแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงเรื่องทิพพจักขุญาณ ซึ่งมองเห็นสัตว์ผู้ประกอบด้วยวจีทุจริตและวจีสุจริตไปสู่ปรโลกแล้วว่าเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินปราศจากความเศร้าหมอง เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้นย่อมจิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า หมู่สัตว์ที่ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอรหันต์ มีความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ประกอบกายสุจริต วจีสุจริตและมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอรหันต์ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๖๖}

การจัดระดับความดีในทางพุทธศาสนาจึงสรุปได้ใน ๓ ลักษณะกว้าง ๆ คือ ความดีขั้นต้น ความดีขั้นกลาง และความดีขั้นสูง ซึ่งท่านเรียกว่า “อาทิกัลยาณะ มัชฌิมกัลยาณะ ปรีโยसान กัลยาณะบ้าง เรียกว่า ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ภายหน้า ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งมีความหมายครอบคลุมความดีในทุกระดับชีวิตของมนุษย์”^{๖๗} ในการประกอบสัมมาวาจา ก็คือการกระทำความดีในความหมายนี้เช่นเดียวกัน

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้กล่าวสัมมาวาจาหรือวาจาชอบไว้ในข้อธรรมหลายระดับด้วยกัน แต่โดยหลักใหญ่ ๆ ก็แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ สัมมาวาจาที่เป็นโลกียะอันได้แก่ สัมมาวาจาที่เป็น

^{๖๕} วัฒนศิริ อุปรมัย, วิชชุตา อนุวิไล และวันดี ทองใหญ่ ณ อยุธยา, *สื่อความหมายสำหรับครู*, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนชัยการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๒.

^{๖๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๖/๘๒-๘๓.

^{๖๗} สุขเขาวิน พลอยชุม, *เอกสารประกอบการบรรยายวิชาพุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก*, หน้า ๑๐๐

ความดีในระดับต้น คือ การมีปียวาจาต่อกันเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขเรียกว่าความดีระดับปुरुชน และสัมมาวาจาที่เป็นความดีในระดับกลางคือการยึดมั่นในศีลกรรมบท ๑๐ หรือการกล่าวแต่วาจาสุภาพเพื่อก่อให้เกิดสาระประโยชน์ เพื่อแก้ปัญหา และกำจัดความทุกข์ในชีวิต ให้ความสุขแก่จิตใจของผู้ปฏิบัติที่เรียกว่า ความดีระดับกัลยาณชน อีกประเภทหนึ่งคือ สัมมาวาจาที่เป็นโลกุตตระ หรือความดีขั้นสูง คือ สัมมาวาจาที่เป็นอริยมรรคเพื่อเครื่องนำทางการประพฤติปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์หรือกิเลสทั้งปวง อันเป็นผลจากการพัฒนาชีวิตจนมีศีลมีธรรมบริบูรณ์ ความสมบูรณ์ทางศีลธรรมนั่นเองที่ทำลายกิเลสเหล่านั้น และเราเรียกผู้บรรลุความดีในระดับนี้ว่า “อารยชน หรือ อริยบุคคล”

เรื่องของนางวิสาขา สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทในบุพพารามของนางวิสาขามิคารตา เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นหลานสาวผู้เป็นที่รัก ที่ชอบใจ ของนางวิสาขามิคารตา เสียชีวิตลง ครั้งนั้นนางวิสาขามิคารตามีผ้าเปียก ผมเปียก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแต่เพียงวัน ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามนางวิสาขามิคารตาว่า

นางวิสาขาทูลตอบว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หลานสาวผู้เป็นที่รัก ที่ชอบใจ ของหม่อมฉัน เสียชีวิตแล้ว จึงทำให้หม่อมฉันมีผ้าเปียก ผมเปียกเข้ามาที่นี้แต่เพียงวันพระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

“วิสาข เธอต้องการมีบุตรและหลานจำนวนเท่ากับชาวกรุงสาวัตถี หรือ”

นางวิสาขาทูลตอบว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชาวกรุงสาวัตถีเสียชีวิตลงแต่ละวัน ๑๐ คน บ้าง ๙ คน บ้าง ๘ คน บ้าง ๗ คน บ้าง ๖ คน บ้าง ๕ คน บ้าง ๔ คน บ้าง ๓ คน บ้าง ๒ คน บ้าง ๑ คน บ้างกรุงสาวัตถีจะไม่ว่างเว้นจากคนที่เสียชีวิตเลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

“วิสาข เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เธอต้องมีผ้าเปียก ผมเปียก ทุกครั้งทุกคราวหรือ”

นางวิชาชาทูลตอบว่า “ไม่ถึงขนาดนั้นหรอก พระพุทธเจ้าข้า มีลูกและหลานมากขนาดนั้น หม่อมฉันก็พอใจแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “วิชาชา ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๑๐๐ ก็มีทุกข์ ๑๐๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๙๐ ก็ทุกข์ ๙๐... ผู้มีสิ่งทีรักเพียง ๑ ก็มีทุกข์เพียง ๑ ผู้ไม่มีสิ่งเป็นที่รัก ก็ไม่มีทุกข์ ซึ่งเราเรียกว่า ผู้หมดความโศก ปราศจากกิเลสจตุจตุลี ไม่มี ความคับแค้นใจ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ความโศก ความคร่ำครวญ และความทุกข์หลากหลายมีในโลกนี้ ย่อมเกิดมีได้เพราะอาศัยสิ่งเป็นที่รัก เมื่อไม่มีสิ่งเป็นที่รัก ความเศร้าโศก เป็นต้น เหล่านี้ก็ไม่มี เพราะฉะนั้น คนที่ไม่มีสิ่งเป็นที่รักในโลกไหน ๆ จึงชื่อว่ามีความสุข ปราศจากความเศร้าโศก ดังนั้น ผู้ปรารถนาความไม่เศร้าโศก ปราศจากกิเลสจตุจตุลี จึงไม่ควรยึดสิ่งเป็นที่รักในโลกไหน ๆ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า คือ สัมมาวาจาที่เป็นความดี เพื่อเครื่องนำทางการประพฤติปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์หรือกิเลสทั้งปวง การประกอบสัมมาวาจา ก็คือการกระทำความดี การมีปียวาจาต่อกันเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

๒.๔.๔ โทษของการไม่กล่าววาจาเป็นที่รัก

คำว่าพูดเท็จหรือมุสาวาท การพูดโกหก พูดไม่จริง มีรูปวิเคราะห์ในภาษาบาลีว่า มุสาวทนต์ เอเตนาคี มุสาวาทา^{๖๘} คนทั้งหลายย่อมกล่าวซึ่งเรื่องราวที่ไม่เป็นจริงกล่าวให้เป็นจริงด้วยเจตยานั้น เหตุนั้น เจตนาที่เป็นเหตุแห่งการกล่าวเรื่องราวที่ไม่เป็นจริงนั้นจึงชื่อว่ามุสาวาท โทษหนัก และโทษเบาแห่งมุสาวาทอกุศลกรรมที่เรียกเป็นศัพท์ว่า มหาสาวิชชะ และอัปสาวิชชะ มีดังนี้

มุสาวาทที่ทำให้เกิดความเสียหายนั้น ถ้าผู้เชื่อเกิดความเสียหายน้อย มุสาวาทนั้นก็เป็นการอัปสาวิชชะ คือ มีโทษน้อย ถ้าผู้เชื่อเกิดความเสียหายมาก มุสาวาทนั้นก็เป็นการมหาสาวิชชะ คือ มีโทษมาก มุสาวาทของบุคคลผู้ที่เป็นพยานเท็จกล่าวยืนยันให้ผิดไปจากความเป็นจริง ทำให้เสียประโยชน์ของบุคคลซึ่งไม่ควรเสีย มุสาวาทเช่นนี้ จัดเป็นการมหาสาวิชชะ คือ มีโทษมาก มุสาวาทของบุคคลผู้ที่ไม่กล่าววาจาซึ่งเป็นอนริยโวหาร คือ โวหารของผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์หรือโวหารของอรรถพาลบุคคลมีอยู่ ๘ โวหาร คือ

๑) การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้เห็นว่าได้เห็น	๒) การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ฟังว่าได้ฟัง
๓) การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ทราบว่าได้ทราบ	๔) การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้รู้ว่าได้รู้

^{๖๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๕.

ในอุทฺตลกรรมบท ๑๐ คำว่า ผรุสวายะ วาจาเย เวรมณิ หมายถึง เว้นจากการพูดคำหยาบข้อ ๖ ในอุทฺตลกรรมบท ๑๐^{๗๐}

องค์ประกอบของการกล่าวคำผรุสวาจา

การพูดคำหยาบนั้น คือ คำที่หยาบคาย จะถึงความเป็นกรรมบทได้ ต้องประกอบด้วย องค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) อักโกสิตัพพัง ปโร ผู้อื่นที่ตนจะตำ
- ๒) กุปิตจิตตัง มีจิตประกอบด้วยความโกรธแค้น
- ๓) อักโกสนา ตำออกไป

โทษของการกล่าวคำผรุสวาจา

โทษของการกล่าวคำหยาบ การกล่าวคำหยาบ ที่พูดออกไปนั้น ย่อมมีโทษแก่ผู้พูด คือ ทำให้ผู้พูดเป็นคนหยาบคาย ตกอยู่ในอำนาจของความโกรธ สร้างความเจ็บใจแก่ผู้อื่น การพูดคำหยาบนี้มีโทษมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

- ๑) เจตนา คือ ความแรงกล้าหรืออ่อนของกิเลสในใจของผู้พูด
- ๒) วัตถุ คือ บุคคลที่ถูกตำ
- ๓) ประโยค คือ ความพยายามในการตำ

การกล่าวคำหยาบหรือผรุสวาจาของพระภิกษุนี้ มีโทษมากเพราะสาเหตุ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

- ๑) ผรุสวาจานั้น ถึงความเป็นกรรมบท
- ๒) คนที่ถูกตำ เป็นคนมีคุณธรรมมาก
- ๓) ผู้พูดมีกิเลสแรงกล้า

วิบากกรรมของการกล่าวคำผรุสวาจา

วิบากกรรมของการกล่าวคำหยาบ คนที่พูดคำหยาบนั้น ย่อมประสบกับวิบากกรรม ดังต่อไปนี้ คือ

- ๑) พิณาตในเรื่องทรัพย์สิน
- ๒) ได้ยินเสียงที่ทำให้เกิดความไม่พอใจ
- ๓) ผิวพรรณไม่ผ่องใส
- ๔) ตายด้วยอาการงงวย

การกล่าวคำปิสฺสูณวาจา คือ การใช้วาจาที่เป็นเหตุทำตนเป็นที่รักในใจของผู้ที่ตนพูดด้วยและเป็นเหตุส่อเสียดผู้อื่น กล่าวคือ เจตนาของบุคคลผู้มีจิตเศร้าหมองทำให้เกิดความพยายาม

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๐.

ทางกาย และทางวาจาเพื่อให้คนอื่นแตกต่างกันก็ดี เพื่อต้องการทำตนให้เป็นที่รักก็ดี การพูดคำส่อเสียด มีองค์ ๔ คือ

- ๑) ผู้อื่นที่ฟังให้แตกต่างกัน
- ๒) มุ่งให้เขาแตกต่างกันด้วยประสงค์ว่าคนเหล่านี้จักเป็นผู้แตกต่างกัน
- ๓) ความพยายามที่เกิดแต่ความมุ่งมันให้เขาแตกต่างกันนั้น
- ๔) ผู้นั้นรู้เรื่องนั้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า คำว่า การพูดส่อเสียด ปิสุณวาจา การพูดส่อเสียด หมายถึง วาจาที่ส่อเสียด พูดส่อเสียด พูดยุยงให้เขาแตกแยกกันข้อ ๕ ในกุตลกรรณบถ ๑๐ คำว่า ปิสุณาย วาจาเย เวรมณิ หมายถึง เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากพูดยุยงให้เขาแตกกัน แตกร้าวกัน ข้อ ๕ ในกุตลกรรณบถ ๑๐^{๗๑}

โทษของการกล่าวคำปิสุณวาจา

ปิสุณวาจา คือ การกล่าววาจาที่ส่อเสียด ยุยงเหล่าชนที่กำลังมีความสามัคคีอยู่ให้แตกความสามัคคีกัน ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า มิตตาสุณฺณวาจาแปลว่า วาจาที่กล่าวเพื่อทำลายมิตรภาพโดยเจตนาที่ชั่วช้าเศร้าหมองไม่บริสุทธิ์ผ่องใส เป็นเจตนาร้ายทำให้เกิดความเร่าร้อน การกล่าววาจาที่ส่อเสียดยุยงให้เกิดความแตกสามัคคีของหมู่คณะ ซึ่งอาจจะกระทำได้ด้วยกายและวาจา คำว่าการพูดส่อเสียดมีวิเคราะหฺ์ในภาษาบาลีว่า “ปีสตี สามคคิ สญฺจนเนตตี ปิสุณวาจาโต ย่อมบดความสามัคคี คือ ทำความสามัคคีให้กระจัดกระจายแตกละเอียดไป วาจา นั้นชื่อว่าปิสุณวาจา”^{๗๒}

โทษของการกล่าวคำส่อเสียดของพระภิกษุ นั้นมีโทษน้อยหรือมากนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

๑. คุณของบุคคลที่ถูกส่อเสียด ถ้าส่อเสียดบุคคลที่มีคุณความดีน้อย มีโทษน้อย ถ้าส่อเสียดบุคคลที่มีคุณความดีมาก มีโทษมาก

๒. ผลของการพูดส่อเสียด ถ้าพูดส่อเสียดแล้วเขาแตกแยกกัน มีโทษมาก แต่ถ้าส่อเสียดแล้ว เขาไม่แตกแยกกัน มีโทษน้อย

วิभागกรรมของการกล่าวคำปิสุณวาจา

วิभागกรรมของการกล่าวคำส่อเสียด ผู้ที่กล่าวคำส่อเสียดนั้น ย่อมได้รับผลของวิभागกรรมดังนี้ ๔ ประการ คือ

- ๑) ตำนินตนเอง

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๒.

^{๗๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถปิณี แปล เล่ม ๒, หน้า ๑๐๗.

- ๒) มักถูกล้อโดยเรื่องที่ไม่เป็นจริง
- ๓) ถูกบัณฑิตตำหนิติเตียน
- ๔) มีความแตกแยกกับมิตรสหาย

โทษของการกล่าวคำเพื่อเจ้อ การกล่าวคำเพื่อเจ้อ ที่จะถึงความเป็นกรรมภณนั้น ย่อมมีโทษแก่ผู้พูด แต่ว่าจะมีโทษหนักหรือเบาประกอบด้วยองค์เหล่านี้ ๒ ประการคือ

- ๑) มีโทษนี้น้อยเพราะอาเสวาน้อย มีโทษมากเพราะอาเสวานามาก
- ๒) ผู้ฟังเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง
- ๓) ผู้พูดมีกิเลสมาก

วิบากกรรมของการกล่าวคำสัมผัปปลาปะ วิบากกรรมคือผลของการกล่าวคำเพื่อเจ้อ ผู้ที่พูดคำเพื่อเจ้อนั้น มีจะประสพวิบากกรรมนั้น ๔ ประการ คือ

- ๑) เป็นอธรรมวาทีของบุคคล
- ๒) ไม่มีผู้เลื่อมใสในคำพูดของตน
- ๓) ไม่มีอำนาจ
- ๔) จิตไม่เที่ยงคือวิกลจริต

สรุป ได้ว่าโทษของการไม่กล่าววาจาเป็นที่รักกล่าวคือ การพูดคำหยาบ จะเป็นบาปมาก ถ้าตาคนดีมีศีลธรรม ประกอบกับมีเจตนาไม่ดี และมีความพยายามมาก เช่น ลูกตาพ่อแม่ จะได้รับผลบาปทันที อย่างน้อยเกิดความเศร้าใจ ไม่เบิกบานผ่องใส ยังถูกผู้คนติเตียนนินทาสาธยาย จิตว่าเป็นบาปที่สมบูรณ์ ถ้าผลของการทำบาป คือ การพูดคำหยาบส่งผล เมื่อสิ้นชีวิตสามารถนำเกิดในอบายภูมิ คือ นรก เปรต อสุรกาย หรือ สัตว์เดรัจฉาน ถ้าบุญเก่ากำเนิด เป็นมนุษย์ ทำให้ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส ได้รับอารมณ์ที่ไม่ดีไม่งาม จะได้ยินได้ฟังแต่คำพูดที่ไม่ไพเราะไม่น่าพอใจ มีกายวาจาหยาบคายด้วยการหลงลืมสติ แม้มีทรัพย์สินที่มีอยู่จะพินาศไป ไม่สามารถรักษาไว้ได้

๒.๔.๕ การกล่าววาจาเป็นที่รักที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาเถรวาทยึดหลักนวัคสัตตสุตสนในการใช้วาจาอย่างมีแบบแผนที่แน่นอน ใช้ภาษาที่ไพเราะ สละสลวย ลึกซึ้ง กินใจ นอกจากนี้เนื้อหาที่เป็นประโยชน์ในด้านการชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสแล้ว จากการศึกษายังพบว่ามีเรื่องที่น่าสนใจ ๕ ประการ คือ

๑. การเลือกใช้ภาษา ประเด็นนี้ผู้วิจัยมองว่า การที่พระผู้มีพระภาคทรงเลือกภาษามากธิหรือภาษาบาลีเพื่อใช้สื่อความหมายนั้น นับเป็นความสำเร็จก้าวแรกที่สำคัญยิ่งในการประกาศพระพุทธศาสนา เพราะภาษามากธิของแคว้นมคธมีการใช้สื่อสารกันอย่างแพร่หลายในเวลานั้น จึงทำให้ง่ายและรวดเร็วต่อการทำความเข้าใจในหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงเทศนาโปรด

๒. การเลือกคน คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์ประโยชน์ การสร้างคน จึงถือเป็นการสร้างสรรค์อันดับแรกในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในการนี้พระผู้มีพระภาคทรงเลือกสอน คนที่เปรียบเสมือนบัวพันน้ำก่อน เพราะคนเช่นนี้พร้อมที่จะเข้าถึงพุทธพจน์ทันทีที่ได้รับฟัง พระธรรมเทศนาจบลง เหมือนดอกบัวบานรับแสงสว่างทันทีที่ตะวันขึ้นสู่ท้องฟ้านั่นเอง

๓. การเลือกแคว้น กรณีนี้พระศาสดาทรงเลือกกรุงราชคฤห์ เมืองหลวงแห่งแคว้นมคธ ซึ่งเป็นมหาอำนาจ มีความเจริญรุ่งเรือง พร้อมด้วยอิทธิพลเหนือแคว้นอื่น พระศาสดาได้ทรงจาริกไป แสดงพระธรรมเทศนาจนสามารถครองใจพระเจ้าพิมพิสารเจ้าผู้ครองนคร กระทั่งได้มีศรัทธา ถวาย อุทยานเวฬุวันให้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา นับเป็นผู้สนับสนุนที่สำคัญยิ่งในการประกาศ พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

๔. การใช้ภาษาพูด พระผู้มีพระภาคทรงถือว่าสัจวาจาเป็นวาจาสูงสุด พระองค์ทรงมี ปกติ ตรัสอย่างไรก็ทรงทำอย่างนั้น ทรงมีปกติทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น หมายความว่า การใช้วาจา นั้นประกอบด้วยความจริง ๒ ประการ คือ เรื่องที่พูดและใจที่คิด เรื่องที่พูดนั้นเป็นเรื่องจริงซึ่งสามารถ พิสูจน์ได้ ส่วนใจที่คิดนั้นคิดให้ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายด้วยความบริสุทธิ์ใจ จริงใจ คือ คิดที่จะให้ จากใจก่อน ดังนี้เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือพุทธพจน์ทุกคำที่ทรงพระดำรัสแก่พุทธบริษัทนั้น พระศาสดาทรงรู้เห็นด้วยตนเองทั้งสิ้นแล้วจึงตรัส มิได้เกิดจากการฟังหรือรู้มาจากผู้อื่นเลย พุทธพจน์ ทุกคำถือหลักเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์โดยแท้ มิได้ทรงหวังสิ่งใดเป็น การตอบแทนเลย ขอเพียงให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติตามเท่านั้น นี่คือความยิ่งใหญ่ของหลักการใช้ วาจาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๕. การใช้ภาษากาย พระผู้มีพระภาคทรงเน้นถึงความประพฤติกายหรือการ แสดงออกทางกายให้มีความสำรวมในทุกอิริยาบถ มิได้ทรงสอนให้พูดดีเพียงประการเดียว เพราะถ้า เพียงแต่พูดดีแต่กิริยาท่าทางไม่ดี ไม่สุภาพสำรวม ไร้มารยาท อย่างนี้ก็ถือเป็นการสื่อสารที่ดีไม่ได้ ดังนั้นการใช้ภาษากายที่สุภาพอ่อนน้อม มีความสำรวม จึงสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าการใช้ภาษาพูดที่ ไพเราะอ่อนหวาน

๒.๔.๖ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกล่าววาจาเป็นที่รัก

๑. วาจาในสังคหัตถุ วาจาในสังคหัตถุ ๔ ได้แก่ ปิยวาจาหรือเปยวัชชะ สังคหัตถุ ๔ คือธรรมที่นำไปสู่ การสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน ๔ ประการ มีลักษณะเป็นการสร้างมนุษย์ สัมพันธ์ ด้วยใจรัก มีเมตตา ปรารถนาดีต่อกันอย่างต่อเนื่อง สามารถประสานคนจากจุดย่อยจนถึงโลก โดยรวมให้อยู่ร่วมกันฉันท์มิตร วาจาในธรรมข้อนี้ได้แก่ปิยวาจา คือการเจรจาถ้อยคำที่น่ารักไพเราะ อ่อนหวานแสดงออกซึ่งความรัก เมตตาหวังดี เป็นมิตรต่อคนที่ตนพูดด้วย และที่สำคัญคือต้องเป็น คำพูดที่ไม่เป็นโทษ ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ โดยมีพื้นฐานการพูดที่เป็นเมตตาวาจาต่อกัน

๒. วาจาในสาราณียธรรม วาจาในสาราณียธรรม ๖ ได้แก่ เมตตาวาจิกกรรม พูดต่อกัน ด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าว วาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง อันเป็นธรรมอีกประการหนึ่งซึ่งนำไปสู่ ความรักใคร่ผูกพันกัน โดยอาศัยเมตตาเป็นฐานเช่นเดียวกัน ด้วยความหวังดีต่อผู้ฟัง หรือผู้ที่ตนพูดถึง โดยมองจากเนื้อหาสาระของวาจาที่เป็นคำจริง เป็นธรรม และคำนึงถึงความรู้สึกของผู้ฟัง เป็นเรื่องที่มี ประโยชน์และสมควรแก่เวลาและโอกาสด้วย โดยมุ่งเอาประโยชน์แก่คนทุกฝ่ายเป็นสำคัญ

๓. วาจาในทิสทั้ง ๖ คือ วาจาของบุคคลที่เราเกี่ยวข้องกับ ในทิสเบื้องหน้าคือ บิดา มารดา วาจาที่บิดามารดาพึงอนุเคราะห์บุตรธิดา ได้แก่ การสอนไม่ให้ทำชั่ว และให้ตั้งอยู่ในความดี ถือว่าเป็นวาจาชอบ ที่ประกอบด้วยเมตตา และหวังประโยชน์แก่บุตรธิดาเป็นสำคัญ อันเป็นวาจา ประเภท กถาวาจา ในทิสเบื้องขวา คือ ครูอาจารย์ วาจาประเภทนี้เป็นกถาวาจาอีกประเภทหนึ่ง หมายถึง ครูอาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ ด้วยคำสอนแนะนำให้เป็นคนดี สอนวิชาให้เข้าใจแจ่มแจ้ง สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง กล่าววาจายกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน และสอนให้ปฏิบัติได้จริงเพื่อเป็น เครื่องคุ้มกันภัยในสารทิสในทิสเบื้องหลังได้แก่บุตทรภริยา วาจาที่พึงปฏิบัติต่อกัน คือการกล่าววาจา จริง ไพเราะและไม่คูหมิ่นกัน ในทิสเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย วาจาที่ควรมีต่อมิตรสหาย คือคำพูดที่มี น้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในทิสเบื้องล่าง คือ คนรับใช้และคนงาน วาจา คือ การกล่าววาจาเมตตาที่นายควรมีต่อคนรับใช้ และวาจาที่คนรับใช้ควรมีต่อนายจ้างคือวาจาที่ยกย่อง ความดีของนายให้ปรากฏในทิสเบื้องบน คือพระสงฆ์ สมณพราหมณ์ วาจาที่คฤหัสถ์พึงกระทำต่อ พระสงฆ์ คือ วาจาที่มีเมตตา ให้ความเคารพ ส่วนวาจาที่พระสงฆ์ และสมณพราหมณ์พึงมีต่อคฤหัสถ์ คือ คำสอนแนะนำให้ละเว้นความชั่ว ตั้งอยู่ในความดี วาจาที่แสดงความปรารถนาดี สอนในสิ่งที่ไม่ เคยฟังให้ได้ฟัง และสอนในสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง สุดท้ายคือการบอกทางสวรรค์ได้แก่ “สอน วิธีการดำเนินชีวิตให้มีความสุขความเจริญ”^{๗๓}

๒.๕ อตถจริยา

อตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอน ตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไข ปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๑. การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วยการ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมเป็นบุตรีที่ดี

^{๗๓} ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์ และทวี ผลสมภพ, **หลักพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

ของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนาตลอดไป

๒. การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูตาย มีน้ำใจไมตรีต่อกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลังทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้ดังงาม”

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความหมายของอรรถจริยาที่คณะของนักวิชาการ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึง อรรถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม^{๗๔}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงอรรถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน) ตรงกับคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย ปั่นวุ้นปั่นควายให้ลูกท่านเล่น” นักบริหารทำอรรถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้หรือเป็นประธานในงานพิธีของผู้ได้บังคับบัญชาดังโคลงโลกนิติที่ว่า

อาศัยเรือนท่านให้	วิจารณ์
เห็นท่านทำกรงาน	ช่วยพร้อม
แม้มีกิจโดยสาร	นาเวศ
พายค้อยช่วยค้ำจ้วง	จรดให้จนถึง
สุริยส่องดาราไว้	เมื่อร้อนแรงแสง ^{๗๕}

คุณ โทชน์ ได้กล่าวถึง อะ มาจากคำว่า อรรถจริยา แปลว่า ช่วยเหลือผู้อื่นหรือเรียกว่าสงเคราะห์ผู้คนโดยการกระทำหรือประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้คนทางกาย วาจาและใจ^{๗๖}

บุญสิริ ขวลิตรารัง ได้กล่าวถึงอรรถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ต่อกันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ตลอดถึงประเทศไทย สิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้น ไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้งกาย วาจา ใจ ในทุกเวลาทุกโอกาส^{๗๗}

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, หน้า ๑๑.

^{๗๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, หน้า ๗๐-๗๕.

^{๗๖} คุณ โทชน์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, หน้า ๒๕-๒๘.

^{๗๗} บุญสิริ ขวลิตรารัง, **ธรรมโอสถ**, หน้า ๒๓-๓๑.

คุณ โทซันธ ได้กล่าวถึงอรรถจริยา แปลว่า ช่วยเหลือผู้อื่นหรือเรียกว่า สงเคราะห์ผู้คน โดยการกระทำหรือประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้คนทางกาย วาจาและใจ^{๗๘}

บรรเทิง พาวิจิตร ได้กล่าวถึงอรรถจริยา คือ การประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ชวนช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ แก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม^{๗๙}

อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน แบนสุวรรณ ได้กล่าวถึง อรรถจริยา คือ ทำตนเป็นคนที่ มีประโยชน์ต่อครอบครัว ต่อสังคมและประเทศชาติ^{๘๐}

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ) ได้กล่าวถึงอรรถจริยา การประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ คือ ชวนช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทาง จริยธรรม^{๘๑}

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า อรรถจริยา หมายถึง การประพฤตีสั่งให้เป็นประโยชน์ แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น รู้จักการเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความสุขสบายส่วนตัว ทุ่มเทแรงกายใน การช่วยเหลือผู้อื่นแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยแรงกาย บำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒.๕.๑ หลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น

หลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น คือ ได้นำเอาสิ่งที่ตนได้รู้เผยแพร่แก่ผู้อื่นประโยชน์ อย่างยิ่ง ทรงสอนให้มนุษย์ มุ่งแสวงหาประโยชน์ขั้นสูงสุด เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงด้วย การบำเพ็ญภาวนาให้จิตเข้าสู่ความสะอาด สว่าง สงบ แห่งมรรคผลนิพพาน ทั้งในปัจจุบันและ ในอนาคต ภายใจไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่ผันแปรอยู่เป็นประจำ ละความยึดมั่น ถือมั่น รักษาใจให้ปลอดโปร่ง แจ่มใส สดชื่นเบิกบาน อยู่ตลอดเวลา ดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญา

อรรถจริยา มาจากคำว่า อรรถ+จริยา คำว่า อรรถะ แปลว่า ประโยชน์ จริยา แปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติปฏิบัติ ดังนั้น อรรถจริยา คือ การประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ การบำเพ็ญประโยชน์ พุทธจริยา คือการบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้ามี ๓ ประการ คือ

๑. โลกัถถจริยา คือ พระพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกทรงอาศัยพระมหากรุณา เสด็จไปประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนในถิ่นฐานแว่นแคว้นต่าง ๆ เป็นอันมาก

^{๗๘} คุณ โทซันธ, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, หน้า ๒๕-๒๘.

^{๗๙} บรรเทิง พาวิจิตร, การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๘๐} อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน แบนสุวรรณ, พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, หน้า ๑๑๕.

^{๘๑} ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ), พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

๒. ญาตัตถจริยา คือ พระพุทธรจริยาเพื่อประโยชน์แก่พระญาติตามฐานะ เช่น ทรงโปรด พระบิดา พระมารดา ตลอดถึงพระประยูรญาติ พระบรมวงศานุวงศ์ให้เข้าถึงพระรัตนตรัย เข้าถึง พระธรรม และเสด็จไปห้ามพระญาติที่วาทกันด้วยเรื่องน้ำ เป็นต้น

๓. พุทธานุจริยา คือ พระพุทธรจริยาที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่ของพระพุทธเจ้า การทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก โดยฐานเป็นพระพุทธเจ้า เช่น ทรงแสดงธรรมแก่ เวไนยสัตว์และบัญญัติวินัยขึ้นบริหารหมู่คณะ ทรงประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาให้ยั่งยืนตราบเท่า ทุกวันนี้ อีกประการหนึ่งทรงอาศัยพระมหากษัตริย์พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเหล่านี้คือ

๑) เวลาเช้า เสด็จบิณฑบาตโปรดสัตว์

๒) เวลาเย็น ทรงแสดงธรรมโปรดมหาชน

๓) เวลาค่ำ ประทานโอวาทแก่ภิกษุ

๔) เวลาเที่ยงคืน ทรงวิสันหาปัญหาแก่เทวดา

๕) เวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลกทั้งที่สามารถและยังไม่สามารถบรรลุธรรมอัน

ควรเสด็จไปโปรด

พุทธกิจเหล่านี้เกี่ยวข้องกับมหาชนโดยมาก กล่าวคือไม่ว่าพระองค์เสด็จบิณฑบาต เวลาเช้า ทรงแสดงธรรมแก่มหาชนในเวลาเย็น ประทานโอวาทแก่ภิกษุในเวลาค่ำ หรือแม้กระทั่ง ทรงวิสันหาปัญหาแก่เทวดาในเวลาเที่ยงคืนก็ล้วนแต่มีพระปฏิสันถารกับบุคคลเหล่านั้นทั้งสิ้น ซึ่งพุทธกิจนี้เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงบำเพ็ญอยู่เป็นประจำตลอด กล่าวได้ว่า พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ เหล่านี้ ด้วยพระพุทธรจริยา คือทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ญาติ ทรงบำเพ็ญ ประโยชน์ทุกประการในฐานะของพระพุทธเจ้า ด้วยพระมหากษัตริย์อันยิ่งใหญ่ เพื่อยังประโยชน์สุข แก่มหาชน ทั้งในพรพชากาลและนอกพรพชากาล ไม่ว่าจะระยะทางจะใกล้หรือไกลเพียงไร พระองค์มิได้ ทรงคำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบากแต่ประการใด นับตั้งแต่ตรัสรู้ ตราบจนกระทั่ง วันสุดท้ายแห่งการเสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นเวลาถึง ๔๕ พรรษา พุทธรจริยา แปลว่า พระจริยาวัตร ปกติของพระพุทธเจ้า หมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นซึ่งทรงปฏิบัติอยู่เป็นประจำ พุทธรจริยา โดยสรุปมี ๓ อย่าง คือ

๑. โลกัตถจริยา พระจริยาที่เป็นประโยชน์แก่ชาวโลก เช่น การเสด็จจาริกไปประกาศ ธรรมในที่ต่าง ๆ ทรงชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ ชี้ทางพระนฤพาน ให้พ้นโศกวิโยคภัย

๒. ญาตัตถจริยา คือ พระจริยาที่เป็นประโยชน์แก่พระประยูรญาติ คือการเอื้ออาทร ต่อพระประยูรญาติ ด้วยการเสด็จไปโปรดแล้วทรงแนะนำให้ได้พบทางสว่าง ได้ออกบวช ได้บรรลุธรรม

๓. พุทธานุจริยา คือ พระจริยาที่เป็นประโยชน์ตามหน้าที่เป็นพระพุทธเจ้า เช่น ทรงบำเพ็ญพุทธกิจประจำวัน ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นหลักปกครองสงฆ์ เป็นต้น

พุทธกิจ แปลว่า กิจวัตรของพระพุทธเจ้า หมายถึง กิจวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ ประจำวันตลอดเวลาที่ดำรงพระชนม์อยู่ พุทธกิจ เท่าที่นักปราชญ์ สรุปไว้ มี ๕ อย่าง คือ

- ๑) ตอนเช้า เสด็จออกบิณฑบาตร โปรดสัตว์
- ๒) ตอนเย็น ทรงแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน
- ๓) พลบค่ำ ทรงแนะนำสั่งสอนพระภิกษุ
- ๔) เที่ยงคืน ทรงสนทนาและตอบปัญหาเทวดา
- ๕) เช้ามืด ทรงตรวจดูผู้ที่สมควรที่จะเสด็จไปโปรด

การบำเพ็ญประโยชน์ คือ ช่วยเหลือรับใช้ทำงานสร้างสรรค์การที่เป็นประโยชน์ หมายความว่า บำเพ็ญตนให้เป็นคนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยที่ฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ ตั้งตัวได้ตามควรแก่วัยนั้น ๆ แล้ว จ่ายกำลังความรู้ ความสามารถ กำลังกายและกำลังทรัพย์ ออกไป ช่วยผู้อื่นตามสมควรแก่โอกาส เพื่อแสดงอัธยาศัยไมตรีอันน่ารัก น่านับถือ เช่น เมื่อมีภัยต่าง ๆ เกิดขึ้นแก่พี่น้องประชาชนชาวไทยหรือชาวโลก ก็ไม่นิ่งดูตาย ต้องชวนช่วยช่วยเหลือตามควรแก่กรณี อย่างเลิศ หมายถึง การช่วยเหลือส่งเสริมคนให้มีความเชื่อถือถูกต้อง (สัทธาสัมปทา) ให้ประพฤติดีงาม (ศีลสัมปทา) ให้มีความเสียสละ (จาคสัมปทา) และให้มีปัญญา (ปัญญาสัมปทา)

๒.๕.๒ ประโยชน์ของการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายและสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาใช้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ ในชีวิตจริงได้ เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ การแก้ไขปัญหาชีวิต และการลงมือทำจริง ๆ ไม่ทรงสนับสนุนการพยายามเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีครุ่นคิดและถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรัชญา^{๘๒} ดังนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทถือเอาความสำเร็จอันก่อให้เกิดเป็นความสุขกายใจดีด้วยการลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับสูง ครอบคลุมประโยชน์ ๓ ระดับด้วยกัน ได้แก่

- ๑) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในอนาคต
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^{๘๓}

ประโยชน์ทั้ง ๓ ข้างต้นนี้ถือเป็นขอบเขต เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายทางจริยศาสตร์ของ พุทธศาสนาเถรวาทซึ่งสรุปลงเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

^{๘๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๕.

^{๘๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

๑) สั่งสอนเพื่อให้รู้ (อภิญาธรรมเทศนา) หมายความว่า เรื่องใดที่ไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับคำสอน พระองค์ก็ไม่ทรงสอนสิ่งนั้น ทรงสอนเฉพาะเรื่องเท่าที่จำเป็นสำหรับชีวิตเท่านั้น

๒) สั่งสอนอย่างมีเหตุมีผล (สนิทานธรรมเทศนา) หมายความว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรองตามแล้วก็ไม่เห็น และไม่ง่ายเกินไปจนไม่ต้องตรึกตรองขบคิดก็เห็นได้ พุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป

๓) สั่งสอนเพื่อให้รู้เข้าใจ และมีเหตุผล (สัพปาฎิหาริยธรรมเทศนา) หมายความว่า ผู้ฟังสามารถได้รับผลแห่งการฟัง การปฏิบัติตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนเป็นที่ตั้ง ไม่ต้องรอใครมาหิยยื่นให้ เพราะปฏิบัติเหตุและได้ผลในชาตินี้เอง ไม่ต้องรอไปถึงชาติหน้า

๒.๕.๒.๑ ปรมัตถประโยชน์

ปรมัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์อย่างยิ่งหรือประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์พึงมีพึงได้ (ปรมะ อย่างยิ่งหรือสูงสุด อัตถะ ประโยชน์) ได้แก่ พระนิพพาน คือ ภาวะที่จิตสะอาด (บริสุทธิ์) สว่าง (เกิดปัญญา) และสงบ (วิมุตติ) และผู้ที่บรรลุประโยชน์สูงสุดดังกล่าวนี้เรียกว่า พระอรหันต์ ซึ่งถือเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนาผู้ที่จะเป็นพระอรหันต์ได้จะต้องบำเพ็ญไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาจนสามารถละสังโยชน์ (กิเลสที่ผูกใจสัตว์ไว้ในภพ) ๑๐ อย่างได้ คือ

๑. สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน ความเห็นที่ยังติดแน่นในสมมติว่าเป็นตัวตน เราเขาเป็นนั่นเป็นนี่ มองไม่เห็นสภาพความจริงที่สัตว์บุคคลเป็นเพียงองค์ประกอบต่าง ๆ มาประกอบกันเข้า

๒. วิจิกิจฉา ความลังเล สงสัย เคลือบแคลงต่าง ๆ เช่น สงสัยในพระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์

๓. สีลัพพตปรามาส ความเชื่อมั่นศีลพรต คือ ความยึดถือผิดพลาดไปว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและพรต ได้แก่ การถือศีลและพรต ได้แก่ การถือศีล ระเบียบ แบบแผน บทบัญญัติ และข้อปฏิบัติต่าง ๆ โดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างงมงาย เห็นเป็นขลังหรือศักดิ์สิทธิ์

๔. กามราคะ ความกำหนัดในกาม ความติดใจในกามคุณ (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส)

๕) ปฏิกฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ ความหงุดหงิดขัดเคืองหรือจุ่นงานใจทั้ง ๕ ประการนี้ เรียกว่า โอรัมภาคิยสังโยชน์ คือ สังโยชน์เบื้องต้น หรือ ชั้นหยาบ

๖. รูปราคะ ความติดใจใจอรุปรธรรมอันประณีต เช่น ติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌาน พอใจในรสความสุขความสงบของสมาธิขั้นรูปฌาน ติดใจปรารภนาในรูปภพ เป็นต้น

๗. อรูปราคะ ความติดใจในอรุปรธรรม เช่น ติดใจใจอารมณ์แห่งอรุปรฌาน ติดใจปรารภนาในอรุปรภพ

๘. มานะ ความถือตัว หรือสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ เช่นว่า สูงกว่าเขา เท่าเทียมเขา ต่ำกว่าเขา เป็นต้น

๙. อุทัจจะ ความฟุ้งซ่าน จิตใจไม่สงบ

๑๐. อวิชา ความไม่รู้จริง ไม่รู้เท่าทันสภาวะ ไม่เข้าใจกฎธรรมดาแห่งเหตุและผล หรือไม่รู้อริยสัจ

(ข้อ ๖-๑๐) จัดเป็นอุทัมภาคิยสังโยชน์ คือ สังโยชน์เบื้องสูง หรือชั้นละเอียด พระอรหันต์ละสังโยชน์ทั้ง ๑๐ อย่างดังกล่าวนี้ได้ ส่วนผู้ที่ละได้เพียงบางส่วน ได้แก่ พระอริยบุคคลชั้น รองลงมา เมื่อเรียงลำดับจากต่ำไปหาสูง จะได้ดังนี้

พระโสดาบัน ได้แก่ ผู้ละสังโยชน์ข้อ ๑-๓ ได้

๑) พระโสดาปัตติมรรค ผู้กำลังเข้าสู่กระแสแห่งพระนิพพาน

๒) พระโสดาปัตติผล ผู้เข้าสู่กระแสแห่งพระนิพพานแล้ว

พระสกิทาคามี ได้แก่ ผู้ละสังโยชน์ ๓ อย่างเบื้องต้น (ข้อ ๑-๓) ได้ และทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางลงและจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกเพียงชาติเดียว

๑) พระสกิทาคามีมรรค ผู้กำลังเข้าสู่ภาวะแห่งพระสกิทาคามี

๒) พระสกิทาคามีผล ผู้เข้าถึงภาวะแห่งพระสกิทาคามีโดยสมบูรณ์แล้ว

พระอนาคามี ได้แก่ ผู้ละสังโยชน์ ๕ อย่างเบื้องต้นได้ทั้งหมด (ข้อ ๑-๕) และจะไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก พระอนาคามีมรรค ผู้กำลังเข้าสู่ภาวะแห่งพระอนาคามี พระอนาคามีผล ผู้เข้าสู่ภาวะแห่งอนาคามีโดยสมบูรณ์แล้ว

พระอรหันต์ ผู้ละสังโยชน์ได้ทั้งหมด ๑๐ อย่าง และสิ้นกิเลสแล้ว เป็นผู้เข้าสู่พระนิพพานอันเป็นประโยชน์สูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนาชาติสิ้นแล้ว (ชีณาชาติ) ความเพียรพยายามเพื่อบรรลุปะริณิพพานแล้ว (วุสิต พรหมจริย) และจะไม่กลับมาเกิดอีกในภพชาติใด ๆ

พระอรหันต์มรรค ผู้กำลังเข้าสู่ภาวะแห่งพระอรหันต์ พระอรหันต์ผล ผู้เข้าสู่ภาวะแห่งพระอรหันต์โดยสมบูรณ์แล้ว พระนิพพานมี ๒ อย่าง คือ อุปาทิเสสนิพพาน (กิเลสดับแล้วแต่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่) และอนุปาทิเสสนิพพาน (กิเลสดับแล้วแต่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่) อุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง พระอริยบุคคลที่กิเลสหมดสิ้นไปแล้ว แต่ตัวคนยังมีชีวิตอยู่ ยังทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้อยู่ เช่น เทศนาสั่งสอนประชาชน หรือเป็นทักษิณียบุคคลได้อยู่ ส่วนอนุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง พระอริยบุคคลที่กิเลส หมดสิ้นไปแล้วและขณะเดียวกันก็สิ้นชีพ (นิพพาน) ไปด้วย คือไม่เหลือทั้งกิเลสและขันธ์ ๕

หลักธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทนี้มีขอบเขตเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับเรื่องทัศนคติของชีวิตมนุษย์ หลักธรรมชาตินมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องหลักกรรม หลักไตรลักษณ์ สังสารวัฏ เป็นต้น และไม่จำกัดเฉพาะมนุษย์ แต่รวมไปถึงสัตว์ดิรัจฉานด้วย พระพุทธศาสนาเถรวาทยืนยันถึงความจริงแท้บน

รากฐานเดียวกันภายใต้กฎเกณฑ์ที่แน่นอนเดียวกัน ดังนั้น หลักกรรมดี กรรมชั่ว จึงมีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนทั้งคนและสัตว์ แสดงให้เห็นถึงความเป็นสากลของพระธรรมคำสอนซึ่งมีขอบข่ายครอบคลุมทั้งชีวิตมนุษย์และสัตว์ ลักษณะของขอบเขตจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นดังกล่าวนี้ สามารถพิจารณาเห็นได้ในคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปว่า ประโยชน์ ๓ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ มีขอบเขตที่ชัดเจนที่ทำให้มนุษย์มีเป้าหมาย มองประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ใน ๓ เวลา คือ ปัจจุบัน อนาคต และประโยชน์สูงสุดทั้งในด้านการกระทำ ผลของการกระทำ มีความเสมอภาคต่อเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ใครทำอย่างไร ก็ย่อมได้รับผลอย่างนั้น

๒.๕.๓ โทษของการไม่บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น

โทษของการไม่บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ทำให้เกิดกิเลส เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดโทษอย่างมากมายและร้ายแรงไม่เท่ากัน แต่ล้วนเป็นตัวขัดขวางต่อการพัฒนาจิตของตนให้บรรลุหลักธรรมตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ กิเลสเป็นกำแพงกั้นมิให้คนได้กระทำเพื่อให้บรรลุความดี โทษของกิเลส ที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองและขัดขวางความเจริญทางจิตใจ ทำให้เกิด ความโลภ ความโกรธ และความหลง กิเลสจึงกลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญแก่ผู้ไม่รู้เท่าทันกิเลส ถ้าบุคคลใดมีกิเลสก็ทำให้จิตใจเจตสิกนี้เศร้าหมอง

โทษในการไม่บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น^{๘๔} มีดังนี้

๑. ทำให้เกิดปัญหาด้านการบริโภคนิยม พกวัตถุนิยมต้องอาศัยวัตถุในการเสพ ในการอิงอาศัยในชีวิตประจำวันจนไม่เป็นอิสระ ไม่เกื้อกูลต่อการบำเพ็ญความดี เป็นอุปสรรคหรือกีดกันในการเจริญศีล เจริญจิต และเจริญปัญญา

๒. ทำให้เกิดปัญหาต่อ ตนเอง และสังคม คือ ความเดือดร้อน เพราะการกระทำทางกายและวาจาอันเป็นเหตุให้เร่าร้อน กระวนกระวาย ไม่เป็นพื้นฐานแห่งจิตในการเจริญสมาธิภาวนาได้เลยกลายเป็นคนทุศีล ทำลายโภคทรัพย์สมบัติ ไม่มีใครอยากคบหา และไม่มีผลดีต่อการเจริญปัญญาอีกด้วย แม้ในชาติหน้าก็ยังต้องเสวยผลบาปกรรมชั่วเพราะไม่รักษาศีลนั้นอีกโสดหนึ่ง จึงเป็นโทษทั้งในชาตินี้และโทษในชาติหน้า ดังในพระไตรปิฎกในได้แสดงโทษของการไม่พัฒนาด้านศีลว่ามี ๕ ประการ^{๘๕} ได้แก่ ถึงความเสื่อมโภคทรัพย์เป็นอันมาก กิตติศัพท์อันชั่วย่อมนระฉ่นไป เข้าไปยังบริษัทใด ๆ ย่อมเก้อเขิน ไม่แก่แล้วกล้า หลงลืมสติตาย และหลังตายแล้ว ไปสู่อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เมื่อคนเราขาดศีล ล่วงเกินต่อสิกขาบทเป็นเนื่องนิจ มักประพฤติแต่อกุศลกรรมบท มีการฆ่าสัตว์ การลักสิ่งของคนอื่น การล่วงเกินทางประเวณี เป็นต้น เป็นสาเหตุที่ทำให้ได้รับผลเสียหายหลายอย่าง

^{๘๔} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อหรือขึ้นเหนือไปนำเขา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรสโปรดักส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

^{๘๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๔-๓๐๕ .

ได้แก่ ความเสื่อมถอยแห่ง อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ พละ^{๘๖} และยังได้รับโทษความทุกข์ภัยต่อในโลกหน้าอีก ได้แก่โทษคือ ความทุกข์ในอบายภูมิ ๔ เมื่อตายไปแล้ว^{๘๗}

๓. ด้านจิตใจไม่มั่นคง ไม่มีคุณภาพ ไม่มีสมรรถภาพ ไม่มีสุขภาพจิตที่ดี มีแต่ความวิปริต ผิดเพี้ยนในด้านจิตใจ ตกเป็นทาสแห่งความหวาดผวา ตื่นตระหนก ตกใจกลัว ขาดความมั่นใจต่อการพัฒนาความดีด้านต่าง ๆ อีกตามมา เช่น ขาดเมตตา ขาดกรุณา เห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ จิตมักโลภจัด จิตมักโกรธจัด จิตมักประทุษร้าย ชอบใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ขาดสติปัญญากำกับจิต จนกลายเป็นภัยอย่างยิ่งใหญ่กว่าสิ่งอื่นใดในโลกนี้ เมื่อบุคคลไม่รักษาศีล ชื่อว่าไม่รักษาอาการกรรม วชิกรรม และมโนกรรม ปัญหาทั้งหมดเกิดจากการไม่บังคับจิต คือ ไม่ฝึกฝนจิตภาวนา ไม่อบรมให้จิต มีสมาธิภาวนา เช่น สือลามก อนาคตความทารุณโหดร้าย เป็นต้น ดังนี้ ปัญหาทุกอย่างเกิดจากการ ไม่ได้บังคับจิตนี้ ยุคใดหรือถิ่นใดมีการเจริญด้วยความรู้เรื่องจิต หรือการบังคับจิต มันก็ไม่มีเรื่องลามก อนาคต เรื่องทารุณโหดร้าย เรื่องความยุติธรรม หรืออะไรทำนองนั้น ในยุคใด ถิ่นใด ไม่มีความสำรวมหรือบังคับจิตใจแล้ว มันก็มีสิ่งที่ตรงกันข้าม คือ มีความทารุณโหดร้าย มีการทำอย่างไม่เป็นธรรม มีสิ่งลามกอนาคต^{๘๘}

๔. ด้านความคิด ไม่สร้างสรรค์ ไม่ส่งเสริมความดีต่าง ๆ เช่น กลายเป็นคนโง่ เชื่อสิ่งใด โดยปราศจากเหตุและผลอันควรจะเชื่อถือได้ คือเชื่ออย่างมงงายไร้สาระ มีภัยมีโทษในความเชื่อหรือทัศนคติ ความเห็นที่ตนถืออยู่นั้น เช่น เชื่อว่าทำบุญไม่ได้บุญ ทำบาปไม่ได้รับผลบาป จัดเป็นมิจฉาทิฎฐิ ซึ่งตรงข้ามกับสัมมาทิฎฐิและเป็นอันตรายแก่ตนและคนอื่นเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะไม่เชื่อต่อการทำความดีใด ๆ เลย

๒.๕.๔ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพยากรณ์แล้ว จะเกิดเป็นมนุษย์มีอวัยวะสมบูรณ์นับชาติไม่ถ้วนเป็นผู้แน่วแน่ต่อพระโพธิญาณ จะไม่ไปเกิดในนรก ไม่ไปเกิดเป็นเปรต ไม่เกิดเป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ ไม่เกิดเป็นคนตาบอด ไม่เกิดเป็นคนหูหนวก ไม่เกิดเป็นคนใบ้ ไม่เกิดเป็นกะเทย ไม่เกิดเป็นสตรี ไม่เกี่ยวข้องเรื่องมิจฉาทิฎฐิ เชื่อกรรมและผลของกรรม จะเกิดในสวรรค์ ไม่ไปเกิดในอสังขยภูมิ ไม่ไปเกิดในชั้นสุทธาวาส ย่อมเกิดเป็นสัตบุรุษมีจิตใจนุ่มไปในเนกขัมมะ ไม่ติดในภพ บำเพ็ญบารมี ประพฤติประโยชน์ต่อชาวโลก

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้ทราบว่าเป็นหลักการปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่หลายระดับแห่งการเข้าถึง ตามความรู้ความสามารถ

^{๘๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๑-๙๘/๖๗-๗๒.

^{๘๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๙/๔๓๒.

^{๘๘} พุทธศาสนิกฯ, วิปัสสนาในอิริยาบถนั่ง, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๘.

ทางสติปัญญาของแต่ละบุคคล และประโยชน์สุขใน ๓ ระดับที่กล่าวมานั้น จะมีความสอดคล้องกลมกลืนกัน สนับสนุนกันจากระดับต้นไปสู่ระดับกลาง หนุนเนื่องไปสู่ระดับสูงตามลำดับ ด้วยการปฏิบัติฝึกฝนพัฒนาตนตามหลักการและแนวทางแห่งธรรมนั้น ก็เพื่อให้เกิดประโยชน์ใน ๓ อย่างได้แก่

- ๑) อุตตตลประโยชน์ ประโยชน์ส่วนตน
- ๒) ปรัตถประโยชน์ ประโยชน์ของผู้อื่น
- ๓) อุภยัตถประโยชน์ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย

สรุปว่า หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็นแนวปฏิบัติที่ถือได้ว่า เป็นไป เพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มากโดยไม่มีประมาณ ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ฐานะทางสังคม ภาษาและศาสนา หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีความสำคัญลึกซึ้งตามแนวธรรม และแนวปฏิบัติตลอดถึงผลของการปฏิบัติตามแต่ละระดับของหลักธรรมนั้น ซึ่งการศึกษาในบทนี้เป็นการนำเสนอหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ทำให้มวลมนุษยย์เกิดความเห็นใจกัน มีความเป็นมิตร และช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นหลักคุณธรรมอันดีที่มีในจิตใจของผู้ที่เชื่อมั่นมนุษย์

๒.๕.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น

หลักธรรมที่ทำให้มนุษย์สัมพันธ์ยังยืนศาสนาทุกศาสนามีหลักธรรมคำสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของศาสนิกชน โดยทุกศาสนามีเป้าหมายเดียวกันคือ “มุ่งให้ทุกคนมีธรรมะ มีคุณธรรม และสอนให้คนเป็นคนดี” ดังนั้น ศาสนาแต่ละศาสนาจึงมีหลักธรรมคำสอนของตนเองเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่ายังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนส่งเสริมต่อการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นมาใช้นั้น เกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้แก่ พรหมวิหาร ๔, อิทธิบาท ๔, ฆราวาสธรรม ๔, ศีล ๕ หรือเบญจศีลและกัลยาณมิตร ดังนี้

๑. พรหมวิหาร ๔ พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม^{๘๙} หรือของท่านผู้เป็นใหญ่ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ เป็นหลักธรรมสำหรับทุกคนที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติที่จะแสดงออกหรือ ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้องโดยสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เขาประสบ จึงจะชื่อว่า ดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ หลักธรรมนี้ได้แก่ พรหมวิหาร ๔^{๙๐}

^{๘๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

^{๙๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๘.

สรุป การบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นนำมาใช้ในการอยู่ร่วมกันนั้น หากจะให้ประสบความสำเร็จเป็นที่ประทับใจอย่างแท้จริง สมาชิกในชุมชนจะต้องมีพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประจำใจ เพื่อให้การให้ช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ ที่ออกมานั้นเกิดจากความเมตตากรุณาสงสารจากใจจริง ไม่ใช่กระทำไปเพราะเป็นเพียงหน้าที่เท่านั้น แต่มีความปรารถนาดีอยากให้พวกเขามีความสุข ได้รับการช่วยเหลือที่ดี ๆ และพลอยรู้สึกสดชื่นเบิกบานไปกับสมาชิกในชุมชนด้วยกัน เมื่อเห็นพวกเขามีความสุขความสมหวังกลับไป

๒. อธิธำมณี ๔ อธิธำมณี ๔ หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, ทางแห่งความสำเร็จหรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย เป็นแนวทางการทำงานที่ พระพุทธองค์ได้ทรงสดับไว้อย่างแยบยลโดย อ้นประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อ คือนันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งใคร ๆ ก็ท่องได้จำได้ แต่จะมีสักกี่คนที่สามารถปฏิบัติได้ครบทั้ง ๔ ข้อซึ่งแต่ละข้อต่างมีหน้าที่เฉพาะของตนต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไปไม่ได้เพราะว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ จึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการทำงานได้ตามความมุ่งหวังดังนี้^{๙๑}

สรุป อธิธำมณี ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญที่สมาชิกในชุมชนทุกคนควรใช้เป็นแนวทางในการทำงานตามการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นคือ การทำงานช่วยเหลือสังคมนั้นจะต้องเกิดจากการใฝ่ใจรักที่จะทำและต้องกระทำด้วยความรอบคอบอย่างมุ่งมั่นเข้มแข็งอดทน ทั้งยังต้องมีการพิจารณาไตร่ตรองเพื่อตรวจสอบหาข้อบกพร่องต่าง ๆ สำหรับใช้แก้ไขปรับปรุงเป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว ถูกต้องต่อไป

๓. ฆราวาสธรรม ๔ ฆราวาสธรรม ๔ คือ หลักธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ธรรมะสำหรับความเป็นฆราวาสที่ดี เป็นประชาชนที่ดีหรือเป็นผู้ร่วมงานที่ดี ซึ่งมีอยู่ ๔ ข้อด้วยกันคือ^{๙๒}

๑. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ ความซื่อตรงต่อกัน

๒. ทมะ คือ การข่มใจ การฝึกฝนตนเองไม่ให้ประพฤตินิสัย

๓. ขันติ คือ ความอดทน หมายถึง ความอดทนต่อสิ่งที่ไม่ดี อดทนต่อความยากลำบาก

๔. จาคะ คือ การเสียสละ การแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่น

สรุป ฆราวาสธรรม ๔ เป็นหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ เป็นธรรมะสำหรับการเป็นฆราวาสที่ดี เมื่อสมาชิกในชุมชนนำไปปฏิบัติแล้วจะเกิดผลดีต่อเพื่อนสมาชิกที่อยู่

^{๙๑} อ่างแก้ว, หน้า ๑๘๖.

^{๙๒} อ่างแก้ว, หน้า ๑๓๕.

ร่วมกัน เพราะทำให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่ออกมาเป็นไปอย่างซื่อตรง จริงใจ การให้คำชี้แจงแนะนำ ข้อขัดข้องต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างถูกต้อง บางครั้งเมื่อมีปัญหาความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกัน ก็พร้อมที่จะช่วยเหลือให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๔. ศิล ๕

ศิล ๕ หรือ เบญจศิล คือ ข้อควรดเว้น ๕ ประการสำหรับควบคุมกายวาจาให้เป็นปกติ ในความเป็นมนุษย์ การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่วการควบคุมตน ให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นธรรมะขั้นพื้นฐานของมนุษย์เมื่อบุคคลปฏิบัติแล้วนอกจากจะได้ชื่อว่าเป็นคนดีแล้ว ยังทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวมอีกด้วย^{๙๓}

สรุป ศิล ๕ เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญของทุกคนเพื่อใช้ควบคุมกาย วาจาและใจให้เป็นปกติในความเป็นมนุษย์ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีเมตตากรุณาปรารถนากันซึ่งสมาชิกในชุมชนควรมีศิล ๕ เป็นหลักธรรมประจำใจ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ด้วยความมีสติสัมปชัญญะครบถ้วนบริบูรณ์

๕. กัลยาณมิตรตา

ความมีกัลยาณมิตร กัลยาณมิตรตา; ความมีกัลยาณมิตร (มิตรดี)^{๙๔} คือ มีผู้แนะนำ สั่งสอนที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, การรู้จักเลือกเสวนาบุคคลหรือเข้าร่วมหมุ่กับ ท่านผู้ทรงปัญญาที่มีความรู้ความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ แนะนำ สั่งสอน ชักจูงช่วยเหลือ ชี้ช่องทางเป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ^{๙๕} เช่น ครู อาจารย์และท่านผู้รู้ ทรงปัญญาที่สามารถแนะนำสั่งสอนเป็นที่ปรึกษาได้แม้จะอ่อนวัยกว่าตามที่กล่าวมาข้างต้น แม้ว่าจะเป็นเพื่อนหรือไม่ใช่เพื่อน ในความหมายที่ใช้กันอยู่ทั่วไปก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้ คือ แม้จะเป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุ้นเคย แม้ที่อยู่ห่างไกลไม่เคยพบเห็นแต่เมื่อมีใจมุ่งดีปรารถนาดีจริงใจต่อผู้ใด คิดพูดทำทุกอย่างเพื่อป้องกันช่วยเหลือผู้นั้นอย่างเต็มสติปัญญาความสามารถเพื่อให้หลุดพ้นจากปัญหานานาประการ ไม่ว่าจะมากหรือน้อยหนักหรือเบาก็นับได้ว่าเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งมีคุณสมบัติ ๗ ประการ (กัลยาณมิตรธรรม ๗)^{๙๖}

^{๙๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

^{๙๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๕.

^{๙๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖๕.

สรุป การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้น สมาชิกในชุมชนจะต้องให้ช่วยเหลือกันด้วยความ เป็นกัลยาณมิตร มีความปรารถนาดี เต็มใจที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มความสามารถ เมื่อมีปัญหาติดขัดหรือขัดข้องด้านใด ๆ ก็คิดหาวิธีแก้ไข ช่วยคลี่คลายปัญหาให้ สมหวังกลับไปด้วยความซาบซึ้งประทับใจ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการอยู่ร่วมกันโดยใช้หลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น แต่เพียง อย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนทุกคน แต่สมาชิกใน ชุมชน ควรมีหลักธรรมอื่น ๆ เข้ามาช่วยเสริม เพื่อให้หลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ที่นำมาใช้ในการ บำเพ็ญประโยชน์นั้นประสบความสำเร็จสูงสุด ผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวพันกับ หลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น นั้นได้แก่ ศีล ๕ พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ขรรวาสธรรม ๔ และกัลยาณมิตร เป็นต้น เพื่อให้การให้การอยู่ร่วมกันตามหลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น นั้น ออกมาเป็นที่ประทับใจของสมาชิกในชุมชนต่อไป

๒.๖ สมานัตตตา

สมานัตตตา แปลว่า ความเป็นผู้มีดินเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตัวดีวางตัว เสมอต้นเสมอปลายกับทุกคน การทำตัวให้เป็นคนน่ารัก น่าเคารพนับถือ และนำให้ความช่วยเหลือ ร่วมมือ การทำตัวได้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ลักษณะนิสัยของผู้มีสมานัตตตา คือ

๑. ปฏิบัติตัวเหมาะสมกับภาวะที่ตัวเป็น
๒. เป็นกันเอง ไม่ถือเนื้อถือตัว แต่ไม่ปล่อย
๓. เข้าหา พูดจาด้วยง่าย

๔. อ่อนน้อมถ่อมตน แต่เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว “ความเสมอภาคที่แท้ มากับความเป็น ธรรม ที่สร้างสามัคคี มิใช่มีไว้เพื่อให้แก่งแย่งความเป็นธรรม” ยังมีความหมายของสมานัตตตา อีกแง่หนึ่ง ซึ่งเป็นความหมายหลักเลยท่านเน้นไว้โดยใช้คำบาลีว่า สมานสุขทุกขตา แปลว่า มีสุขทุกข์ เสมอกัน หมายความว่า เธอสุขฉันก็สุขด้วย เธอทุกข์ฉันก็ไม่ทิ้ง ทั้งร่วมความสุขความเจริญ และ ร่วมเผชิญร่วมแก้ปัญหาหรือว่า ทุกข์ก็ทุกข์ด้วย สุขก็สุขด้วย

ภาษาไทยเรียกว่า ร่วมสุขร่วมทุกข์ แง่นี้เป็นลักษณะสำคัญของสมานัตตตา ที่จะทำให้ มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยดี เมื่อเราอยู่ร่วมสังคมเดียวกับเขา ก็ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน โดยมีความหมายครบ มาทุกแง่ตั้งแต่สามข้อแรก ความเสมอภาคจึงจะสมบูรณ์ แล้วก็ไม่ใช่เสมอภาคกันเฉย ๆ ยังช่วยเหลือ ดูแลกันด้วย ทาน ปิยวาจา และอรรถจริยา ครบทุกด้าน ทุกสถานการณ์ แล้วก็ไม่ใช่มีเพียงแค่การ แสดงออกภายนอก แต่การแสดงออกนั้นมาจากใจจริง โดยมีคุณธรรมในใจเป็นฐานที่มาอีกด้วย ทั้ง เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง สมานัตตตา หมายถึง ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุข ทุกข์ คือ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้แก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๙๗}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงสมานัตตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี) เมื่อนักบริหารไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ นั่นคือถือคติว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข”

นักบริหารต้องกล้ารับผิดชอบในผลการตัดสินใจของตนเอง ถ้าผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติ ตามคำสั่งของตน นักบริหารต้องออกมาปกป้องคนนั้น ไม่ใช่หนีเอาตัวรอดตามลำพัง ตัวอย่างคนที่มีสมานัตตตาก็คือคนที่เป็น “เพื่อนตาย” ในโคลงบทนี้

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว แหนงหนี หาง่ายหลายหมื่นปี มากได้
เพื่อนตาย ถ้ายาแทนชีวาจาคม หายาก ผากผีใช้ ยากแท้จักหา^{๙๘}

คุณ โทชน์ ได้กล่าวถึง สะ มาจากคำว่า สมานัตตตา แปลว่า มีตนเสมอต้นเสมอปลาย คือรู้จักวางตนเหมาะสมกับฐานะที่ควรจะเป็นหรือที่ตนเป็น^{๙๙}

บุญศิริ ขวลิตรารง ได้สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งหมายถึง การรักษาระเบียบวินัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยตามหน้าที่ที่บัญญัติเอาไว้เป็นระเบียบของสถานที่ ของหน่วยงานเช่น กฎระเบียบของสถาบันการศึกษา กฎระเบียบของสถานที่ราชการต่าง ๆ เป็นต้น ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง ในทางพระพุทธศาสนา ก็คือ พระวินัยบัญญัติสำหรับพระภิกษุทั้งหลายนั่นเอง^{๑๐๐}

บรรเทิง พาวิจิตร ได้กล่าวถึง สมานัตตตา คือ วางตนสม่ำเสมอ เสมอต้น เสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกัน ในชนทุกชั้น วางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ให้ถูกต้อง^{๑๐๑}

^{๙๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, หน้า ๑๑.

^{๙๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิถีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๐-๗๕.

^{๙๙} คุณ โทชน์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๑๐๐} บุญศิริ ขวลิตรารง, **ธรรมโอสถ**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓-๓๑.

^{๑๐๑} บรรเทิง พาวิจิตร, **การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕-๓๖.

อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ ได้กล่าวถึง สมณัตตตา คือ การวางตนให้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ทำให้เกิดชนชั้นขึ้น^{๑๐๒}

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ) ได้กล่าวถึง สมณัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย^{๑๐๓}

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า สมณัตตตา หมายถึง การวางตัวให้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับฐานะ มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว เปลี่ยนแปลงง่าย และดำรงตนไว้ไม่ให้ตกไปในความชั่ว ปฏิบัติกับคนทั้งหลายอย่างเท่าเทียมกัน

๒.๖.๑ หลักการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย (กายกรรมวจีกรรม)

การวางตนอย่างสม่ำเสมอคือ การเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมทั้งหลายตามสมควรเป็นผู้ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลายและเสมอในสุขในทุกข์โดยร่วมกันรับรู้แก้ไข ตลอดถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี ชื่อว่าสมณัตตตา เป็นหลักธรรมที่นำความสุขเป็นมงคลและเสน่ห์มาสู่ตนเอง ครอบครัว และสังคมเพราะทุกวันนี้คนทุกคนล้วนมีสังคมอยู่ในกลุ่มของตนเอง การวางตนที่ดีเป็นสิ่งสำคัญต่อผู้คนในสังคมข้างเคียงใกล้ชิดและในปัจจุบัน คนส่วนมากทุกสังคมมักยอมมีผู้หลงยศ หลงอำนาจสังคม องค์กรที่มีผู้บริหาร มัวเมาในลาภยศ สรรเสริญ มัวเมาในอำนาจ มักลืมหูลืมตา ลืมที่มา ลืมเพื่อนลืมนญาติ มุ่งแต่ประโยชน์เพื่อลาภยศตนเองหรือ ความสุข ความร่ำรวยของตนเอง แบ่งแยกแตกต่างทางความคิด เมื่อบุคคลเหล่านี้เป็นผู้มีอำนาจ การวางตนของบุคคลผู้มีอำนาจดังกล่าว ย่อมมีไม่คงที่เพราะมีแรงกระตุ้นของผลประโยชน์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิเลส ทำให้สังคมองค์กรนั้นไม่มีความเจริญ คนติดถอยและมีความเสื่อม ทำให้สภาพสังคมส่วนอยู่อย่างไร้จริยธรรม และมีทิศทางไปในแนวทางที่อ่อนด้อยทางศีลธรรม ไม่มีความสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะการวางตัวยอมเป็นไปตามแรงและอำนาจของกิเลส จึงเป็นสาเหตุใหญ่ของปัญหาในการวางตนของผู้คนในสังคมหลักการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย คือ

๑. ปฏิบัติตนเหมาะสมกับสถานะที่เป็น
๒. เป็นกันเองกับผู้อื่น แบบไม่ถือตัว และไม่ปล่อยเกินไป
๓. ผู้อื่นสามารถเข้าหาและพูดจาด้วยได้ง่าย
๔. เป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน

^{๑๐๒} อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ, พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

^{๑๐๓} ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ), พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

๕. เสมอต้นเสมอปลายด้วยสังคหวัตถุ ๔

การวางตัวดี คือวางตัวอยู่ในคุณค่า ๖ ประการ คือ ศีลธรรม, คุณธรรม, จริยธรรม, คุณภาพ, ความเหมาะสม, และความเป็นกลาง

๑. ศีลธรรม มีความประพฤติดี คือ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ธรรมะ ที่ควรประพฤติอย่างมั่นคงดังศิลาภูผา ได้แก่ การไม่ทำลาย หรือ ทำร้ายชีวิตอื่น การไม่ลักขโมย หรือฉ้อโกง ทรัพย์สินผู้อื่น การไม่ประพฤติผิดในบุตร ภรรยา หรือสามี ของผู้อื่น การไม่พูดโกหก ส่อเสียด เพื่อเจ้อหยาบคาย และ การไม่ดื่มสุรา ยาเมา หรือ ยาเสพติด

๒. คุณธรรม คือ ความจริงที่มีคุณหรือมีประโยชน์ต่อความสำเร็จสูงสุดในชีวิต ซึ่งผู้ต้องการประสบความสำเร็จทั้งหลายล้วนเพียรสั่งสม

๓. จริยธรรม คือ คุณสมบัติที่ทำให้ถึงดงาม ได้แก่ ความละเอียดรอบาป ความอดกลั้น ความสุภาพ ความอ่อนโยน และ ความสำรวม

๔. คุณภาพ คือ ความสามารถเป็นยอด และ อดทนเป็นเยี่ยม คนที่เหลาะแหละ มั่งง่าย เออะอะ โวยวาย แสดงถึงคุณภาพที่ต่ำแม้คนเก่งแต่ไม่มีความอดทน เพราะบาง ก็จัดอยู่ในคุณภาพที่ต่ำเช่นกัน หรือ คนที่อึด อดทน แต่ไร้ความสามารถ ก็ยังห่างไกลความสำเร็จ จำต้องปรับปรุงคุณภาพ ให้ครบก่อน

๕. ความเหมาะสม คือ การวางตัวอย่างเหมาะสมเข้ากับภาวะและฐานะของตน การวางตัวเหมาะสมกับภาวะ เช่น เป็นเด็ก ก็ต้องหมั่นเรียนรู้ ซักถาม เชื่อฟัง อ่อนน้อม หากอวดรู้ แข็งกระด้าง ก็จะไม่ได้รับความเมตตาจากผู้ใหญ่ หากเป็นผู้ใหญ่ ก็ต้องวางตัวให้สมกับการหลักให้ผู้อื่น คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีความยินดีสละ รู้จักให้อภัย หากเป็นคนแก่ ก็ไม่ทำตัวเหมือนเด็ก จะถูกค่อนแคะว่า เป็นเฒ่าทารก เป็นต้น

๖. ความเป็นกลาง คือ การวางตัวที่ปลอดภัย และได้ประโยชน์สูงสุดเสมอ คือ การวางตัวเป็นกลางอย่างแท้จริง ซึ่งมีใช้การ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือ ทำเป็นไม่รู้และไม่ชี้ขาดว่า สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ความไม่รู้ นั้นเป็น โมหะ ความโง่ส่วนความไม่ชี้ นั้นเป็นเพราะ อคติ การทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ เพราะกลัวชี้ถูกชี้ผิดแล้วจะทำให้มีการผิดใจกัน แต่หากรู้ แล้วไม่ชี้ถูกชี้ผิดลงไป ก็จะไม่สามารถรักษาสังคม หรือไม่สามารรถแก้ปัญหาชี้ขาดได้

๒.๖.๒ ประโยชน์ของการวางต้นเสมอต้นเสมอปลาย

การวางตนให้เหมาะสมกับฐานะในสังคม และปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อบุคคลอื่น ให้ ความเสมอภาค และการไม่เอารัดเอาเปรียบ การมองบุคคลอื่นด้วยหัวใจแห่งความเป็นมนุษย์ เช่นเดียวกัน ทั้งนี้รวมถึง การร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ปัญหาในสังคมและเข้าร่วมแก้ไขปัญหาก็เป็นการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนในสังคมที่ตนอยู่ ย่อม

๑. ทำให้สังคมและประเทศชาติมีการพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง

๒. ทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย
๓. ทำให้เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ
๔. ทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

โดยสรุปแล้ว ถ้าทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ในเรื่องของสมานัตตา และยอมรับในพฤติกรรมของบุคคลอื่น โดยเหตุปัจจัยที่เกิด ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม คนสังคมก็จะมี ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความสมานฉันท์ก็คงจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ จากสังคมส่วนเล็กไปสู่สังคม ส่วนใหญ่ได้อย่างสิ้นไหล ความจำเป็นที่จะต้องใช้กรรมการหลายชุด ก็คงไม่ต้อง ความเสมอต้นเสมอปลาย จะได้รับความเชื่อถืออย่างสูง และในที่สุดจะกลายเป็นความนับถือที่ถาวรด้วย คนเราทุกคน ควรมีความเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ใช่เพียงเพื่อดูดีแต่มีคุณสมบัติของคนดี ความเสมอต้นเสมอปลายเป็นเครื่องบ่งชี้ความจริงใจ ตรงไปตรงมา ไม่มีนอกไม่มีในและมีความชัดเจน มีมาตรฐานในการคิด การทำ และการแสดงออก เป็นหลักให้คนอื่นได้ เพราะเลือกที่จะยืนอยู่บนความจริงกับความ ถูกต้อง

๒.๖.๓ โทษของการไม่วางตนเสมอต้นเสมอปลาย

โทษอันเกิดจากการไม่วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์หลาย ประการแก่ผู้ไม่วางตนเสมอต้นเสมอปลายโทษหรือทุกข์อันเกิดจากความมืดด้วยโมหะ ไม่รักษาศีล ๕ ไม่พัฒนาปัญญาไม่ขัดเกลาจิตใจให้ผ่องใส จึงเป็นโทษทุกข์แก่คนอื่นหรือเป็นปัญหาทางสังคมอีกด้วย เช่น การประทุษร้ายกัน การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การดื่มสุรา จนมีเมมาแล้วก่อโทษ ต่อคนอื่นให้รำคาญ และเสียทรัพย์ด้วยความประมาทของผู้ดื่มนั้น เป็นต้นดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. ไม่มีศีล ก็เป็นคนจิตใจโหดร้ายทารุณ แม่แม่กระทั่งบุตรของตน ดังความตอนหนึ่งว่า ตัวอย่างเช่นบางคน แม่ฆ่าลูก แม่เอาลูกไปทิ้งกองขยะ ลูกฆ่าพ่อแม่ เป็นลูกทรพือกตัญญู ทำให้ตก นรกทั้งเป็น ตายแล้วยังตกนรกอีก เหมือนอย่างเรื่องนายพรานชั่วโกเกะ ส่วนกิเลสข้อที่ ๓ คือ โมหะ เป็นสิ่งปิดบังดวงตาซึ่งมีอยู่มาก ถ้ายังไม่ถูกเปิดเผย ไม่ถูกขัดเกลาก็จะยังมีอยู่ เหมือนอย่างไฟฟ้าที่มี แต่เขม่าจับ ถ้าไม่เช็ดถูหลอดไฟ แสงสว่างไฟฟ้าจะแรงขนาดไหนก็ยังไม่สว่าง ถ้าเอาอะไรปิดมากเข้า แสงสว่างมากเพียงใดมันก็จะอยู่ข้างใน มันออกข้างนอกไม่ได้ จึงต้องมีการขัดเกลา ขัดถูจึงจะทำให้ แสงสว่างออกมาปรากฏได้ คนเราก็คงอาศัยภูมิปัญญา ที่เกิดจากการเรียนรู้มันแหละ จึงจะทำให้ หลุดพ้นจากโมหะ^{๑๐๔}

๒. การละเมิดคุ้มครองคนอื่นทำให้สังคมปั่นป่วน เพราะกามคุณนั้น จัดว่าให้โทษร้ายแรง ในบางครั้งก็ทำให้ผู้ละเมิดต่อคุ้มครองคนอื่น อันเป็นที่รักของเขา ถึงสิ้นชีวิตก็มี ดังความตอนหนึ่งว่า

^{๑๐๔} พระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ), “อบรมจิตใจดีมีสุขทุกที”, แสงอีสาน, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๗ (ธันวาคม ๒๕๔๖- กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗), หน้า ๖๒ - ๖๓.

การที่คนเรามีโทษมากกว่านี้ เพราะไม่สำรวมในเรื่องกามคุณ ลืมคนเก่าหาคนใหม่เรื่อยไป นี้ลีอันตราย เห็นน้ำพริกถ้วยเก่าไม่มีความหมาย กลายเป็นนักเลงเล่นสวาท ไม่เพียงแต่ทะเลาะวิวาทเท่านั้น เมื่อยับยั้งไว้ไม่ได้ ก็เอากันถึงตาย ไม่ตายเดี๋ยวก็ตายหมู่ อย่างที่รู้เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน^{๑๐๕}

๒.๖.๔ การวางตนเสมอต้นเสมอปลายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงสร้างกรณีตัวอย่างให้ศึกษาหลายกรณี ในกรณีพระพุทธองค์ให้การอุปสมบทแก่พระอุบาลี ก่อนศากยวงศ์ เพื่อต้องลดมานะของศากยวงศ์ แต่ถ้ามองต่อไปก็คือความยอมรับ เมื่อก่อนพระอุบาลีก็ต้องทำความเคารพพวกศากยวงศ์เพราะอยู่ในสถานการณ์อย่างหนึ่ง แต่เมื่อมาอยู่ในสังคมของพระภิกษุที่มีระบบอีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายก็ยอมรับและในการตั้งเอตทัคคะก็เป็นกรณีตัวอย่างที่ชัดเจน เช่น เมื่อตั้งพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ถ้าในฐานะที่เป็นเอตทัคคะพระภิกษุทั่วต้องเคารพท่าน แต่เมื่อมองทางพระวินัย ท่านก็ต้องเคารพพระภิกษุที่มีอายุพรรษามากกว่า พุทธดำรัสตอนหนึ่งว่า

“บัณฑิตผู้เฉียบแหลม เป็นสัตบุรุษ ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย ย่อมไม่มีโทษ ไม่ถูกผู้รู้ติเตียน ทั้งได้ประสบบุญเป็นอันมากอีกด้วย ธรรม ๒ ประการคืออะไร คือ พิจารณาไตร่ตรองแล้ว พุทธิเตียนคนที่ควรติเตียน ๑ พิจารณาไตร่ตรองแล้ว พุทธสรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ ๑ พิจารณาไตร่ตรองแล้วเกิดความเลื่อมใสในฐานอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑ ย่อมปฏิบัติชอบในบุคคล ๒ จำพวก คือ มารดา ๑ บิดา ๑ ปฏิบัติชอบในบุคคล ๒ จำพวกคือ พระตถาคต ๑ สาวกของพระตถาคต ๑”^{๑๐๖}

๒.๖.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย

หลักธรรมที่ทำให้มนุษย์สัมพันธ์ยั่งยืนศาสนาทุกศาสนามีหลักธรรมคำสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของศาสนิกชน โดยทุกศาสนามี เป้าหมายเดียวกันคือ “มุ่งให้ทุกคนมีธรรมะ มีคุณธรรม และสอนให้คนเป็นคนดี” ดังนั้นศาสนา แต่ละศาสนาจึงมีหลักธรรมคำสอนของตนเองเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติจริยวัตร ๔ คือความจริงสุดยอดซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้และได้แสดงต่อจากโอวาทปาติโมกข์ความจริงสุดยอดอันประเสริฐ มี ๔ ประการ ได้แก่

ทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ทำให้เกิดปัญหาแก่ การดำเนินชีวิตแบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ สภาวะทุกข์ หมายถึง ทุกข์ประจำที่เป็นไปตามธรรมชาติ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

^{๑๐๕} พระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ), ปีใหม่สุขใจด้วยธรรมะ, แสงอีสาน, ปี ๒ ฉบับที่ ๗ (ธันวาคม ๒๕๔๖ – กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗), หน้า ๔.

^{๑๐๖} คุรยละเอียดใน อภ.ทุกก. (ไทย) ๒๐/๑๓๕-๑๓๘/๑๑๗-๑๑๙

ปภินณกทุกข์ หมายถึง ทุกข์จรที่อาจเกิดขึ้นเพราะเหตุต่าง ๆ เช่น ความเศร้าโศก น้อยใจ ตรอมใจ เจ็บป่วยไม่สบายกาย การประสพกับสิ่งที่ไม่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก และความไม่สมปรารถนา

สมุทัย สาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ ได้แก่ ตัณหา (ความอยาก) มี ๓ ลักษณะ คือ

๑. กามตัณหา คือ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็นในสิ่งที่ไม่เคยได้ไม่เคยมี และไม่เคยเป็น

๒. ภวตัณหา หมายถึง ความอยากให้คงอยู่ เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง อำนาจ คำสรรเสริญ อยากให้สิ่งเหล่านั้นดำรงอยู่กับตนเองตลอดไป

๓. วิภวตัณหา หมายถึง ความไม่อยากมี ไม่อยากเป็น เช่น ความไม่พอใจในสถานะที่ตนมีอยู่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน

นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์คือ การละตัณหา ๓ ประการดังกล่าวเมื่อละต้นเหตุของทุกข์เสียได้ ความทุกข์ย่อมไม่มี

มรรค หมายถึง วิธีดับทุกข์เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อที่จะละตัณหาซึ่งเป็นต้นเหตุของทุกข์ มี ๘ ประการ ดังนี้

๑. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) ได้แก่ การมีความเห็นที่ถูกต้อง เช่น ยอมรับเรื่อง บาป บุญ กรรมดี กรรมชั่ว ชาตินี้และชาติหน้าในระดับที่ละเอียดอ่อนขึ้นไปอีกคือ ความเข้าใจในอริยสัจ ๔

๒. สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) ได้แก่ การคิดเพื่อที่จะให้จิตใจของตนเองเป็นอิสระ คือ คิดปลีกตัวออกจากกาม ไม่ตกเป็นทางของรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส จนเกินไปไม่คิดพยาบาท และประการสุดท้ายคือ ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น

๓. สัมมาวาจา (วาจาชอบ) การเว้นจากวจีทุจริต ๔ คือ เว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาจา) เว้นจากการพูดส่อเสียด (ปิสุณาวาจา) เว้นจากการพูดคาหยาบ (ผรุสวาจา) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ไร้สาระ (สัมผัปปลาปวาจา)

๔. สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) ได้แก่ การงดเว้นจากกายทุจริต คือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤตินิดในกาม

๕. สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีวิตชอบ) ได้แก่ การประกอบอาชีพที่ไม่ผิดศีลธรรมและไม่เบียดเบียนผู้อื่น รวมความไปถึงการไม่อยู่เฉย ๆ โดยไร้ประโยชน์ ต้องเป็นผู้ที่ทำงานประกอบอาชีพ

๖. สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) ได้แก่ การเพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นหรือเพียรขจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างความดีให้เกิดขึ้น และเพียรรักษาความดีที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ตลอดไป

๗. สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) คือ การกำหนดรู้พฤติกรรมของจิต ระลึกได้ตลอดเวลาว่าตนเองกำลังคิดอะไร ทำอะไร ไม่เป็นคนใจลอย ไม่ประสาธ มีความรอบคอบ

๘) สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจชอบ) ได้แก่ การตั้งใจให้มั่นคง สามารถควบคุมอารมณ์ได้ จนกระทั่งสามารถบังคับจิตใจ ให้หยุดนิ่งอยู่กับอารมณ์อันเดียว^{๑๐๗}

สัปปริสธรรม ๗

สัปปริสธรรม ๗ คือหลักธรรมของคนดีหรือหลักธรรมของสัตตบุรุษ ๗ ประการ ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักปฏิบัติ และรู้จักบุคคล

๑. รู้จักเหตุหรืออัมมัตถุญญา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักวิเคราะห์หาสาเหตุของสิ่งต่าง ๆ

๒. รู้จักผลหรืออัตถุญญา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ

๓. รู้จักตนหรืออัตถุญญา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักตนทั้งในด้านความรู้ คุณธรรมและความสามารถ

๔. รู้จักประมาณหรือมัตถุญญา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักประมาณ รู้จักหลักของความพอดี การดำเนินชีวิต พอเหมาะพอควร

๕. รู้จักกาลเวลาหรือกาลัญญา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา รู้จักเวลาไหนควรทำอะไร แล้วปฏิบัติให้เหมาะสมกับเวลานั้น ๆ

๖. รู้จักปฏิบัติหรือปริสสุญญา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติ การปรับตน และแก้ไขตน ให้เหมาะสมกับสภาพของกลุ่มและชุมชน

๗. รู้จักบุคคลหรือบุคคลัญญา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกันการที่บุคคลใดนำเอาหลักสัปปริสธรรม ๗ มาใช้ในการดำเนินชีวิต จะช่วยให้ ชีวิตพบกับความสุขในชีวิตได้^{๑๐๘}

อิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ มี ๔ ประการคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

๑. ฉันทะ คือ ความพอใจ ใฝ่รัก ใฝ่หาความรู้และใฝ่สร้างสรรค์

๒. วิริยะ คือ ความเพียรพยายามมีความอดทนไม่ทอดทิ้ง

๓. จิตตะ คือ ความเอาใจใส่และตั้งใจแน่วแน่ในการทำงาน

^{๑๐๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘ , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๑-๒๕๒.

^{๑๐๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕-๒๘.

๔. วิมังสา คือ ความหมั่นใช้ปัญญาและสติในการตรวจตราและคิดไตร่ตรอง^{๑๐๙}

พรหมวิหาร ๔

๑. เมตตา: ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์สินความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

๒. กรุณา: ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือสิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกันพระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่า ความทุกข์มี ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

๑) ทุกข์โดยสภาวะหรือเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของร่างกายเช่น การเกิด การเจ็บไข้ความแก่และความตายสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ซึ่งรวมเรียกว่า กายิกทุกข์

๒) ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจอันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา เช่น เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ รวมเรียกว่าเจตสิกทุกข์

๓. มุทิตา: ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ไม่มีจิตใจริษยาความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน เช่น เห็นเพื่อนแต่งตัวเรียบร้อยแล้วครุขมเขยก็เกิดความรู้สึกแกล้งเอาเศษซออล์ก โคลนหรือหมึกไปป้ายตามเสื้อกางเกงของ เพื่อนนักเรียนคนนั้นให้สกปรกเลอะเทอะเราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตาเพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

๔. อุเบกขา: การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลาง เพราะพิจารณาเห็นว่าใครทำดียอม ได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่วตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำอะไรได้ไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคือบุคคลผู้กระทำเมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้นเราควรมีความปรารถนาดีคือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

สาราณียธรรม ๖

หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกันหลักการอยู่ร่วมกันคือ

^{๑๐๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ผลิตภัณณ์, ๒๕๕๓), หน้า ๕๖๑

๑. เมตตาทายกรรม คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม คือ ช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตา मनกรรม คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคีได้ของสิ่งใดมาโดยชอบธรรมก็แบ่งปัน แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีลาสามัญญตา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัยไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา คือ มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม ๖ ประการนี้มีคุณคือเป็น สารณียะ (ทำให้ระลึกถึงกัน) เป็นปิยกรรม (ทำให้เป็นที่รัก) เป็นครุกรรม (ทำให้เป็นที่เคารพ) เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ (ความกลมกลืนเข้าหากัน) เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเป็นเอกภาพ (ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน)^{๑๑๐}

๒.๗ ความหมายการอยู่ร่วมกัน และองค์ประกอบของสังคัม

๒.๗.๑ ความหมายของสังคัม

สังคัม คือ กลุ่มคนอย่างน้อยสองคนขึ้นไปมาอาศัยอยู่รวมกันในบริเวณหนึ่ง ซึ่งคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ หรือการกระทำโต้ตอบกันและกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ความสัมพันธ์ทางตรง เช่น การพูดจาหักทลาย การทำงานร่วมกัน การซื้อของขายของ และให้ความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นต้น สำหรับความสัมพันธ์ทางอ้อม ได้แก่ การเดินผ่านผู้คนที่เราไม่รู้จัก แต่เขาก็เป็นคนจังหวัดเดียวกัน หรือชาติเดียว การใช้สิ่งของที่ผลิตขึ้นโดยคนที่ไม่เคยพบปะเห็นหน้ากันมาก่อน คนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มที่เราสัมพันธ์กับพวกเขาโดยผ่านบุคคลอื่น ผ่านเอกสารหนังสือที่เขาเขียน หรือผ่านทางวิทยุและโทรทัศน์ที่พวกเขาจัด และออกรายการ

๒.๗.๒ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคัม

อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีกได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคัม (Social animal) ซึ่งหมายความว่า มนุษย์จะมีชีวิตโดยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า มีความเกี่ยวข้องกันและกัน

^{๑๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๐.

และมีความสัมพันธ์กันในหมู่วมวลสมาชิก โดยสาเหตุที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสิ่งจำเป็น เพราะมีความจำเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. มนุษย์มีระยะเวลาของการเป็นทารกยาวนานและไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในระยะเริ่มต้นของชีวิต ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์อื่น และด้วยความจำเป็นที่จะต้องมีการเลี้ยงดูทารกเป็นระยะเวลานานนี้เอง ทำให้มนุษย์จำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน สร้างแบบแผนความสัมพันธ์กันเป็นครอบครัว เป็นเพื่อนบ้าน และมีความสัมพันธ์กับคนในสังคมอื่น ๆ

๒. มนุษย์มีความต้องการทางสมอง เพราะสามารถคิดค้นวิธีการในการควบคุมธรรมชาติ เพื่อมาใช้ตอบสนองความต้องการ ทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุข ซึ่งการควบคุมธรรมชาติจำเป็นต้องอาศัยการแบ่งงานและความร่วมมือจากบุคคลอื่น เพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ร่วมกันกับหลาย ๆ คน เช่นการแสวงหาอาหาร ผลิตสิ่งของ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การสร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น

๓. มนุษย์มีความสามารถในการที่จะสร้างวัฒนธรรมและส่งผ่านวัฒนธรรมไปสู่คนรุ่นหลังให้ได้รับรู้ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมเหล่านี้มีทั้งที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความต้องการอื่น ๆ นอกเหนือไปจากสิ่งที่จำเป็นต่อชีวภาพ เช่น ต้องการความรัก ความอบอุ่น การจัดระเบียบทางสังคม ความเชื่อ ศาสนา ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าการมีวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลาย ถึงแม้ว่าจะอยู่รวมกลุ่มคล้ายคลึงกับการเป็นสังคมก็ตาม ทั้งนี้เพราะมนุษย์จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพและความต้องการทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ มนุษย์ยังมีความคิดสร้างสรรค์ สามารถประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้และแบบแผนของสังคมขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่มนุษย์อุบัติขึ้นบนโลกเป็นครั้งแรกจนกระทั่งปัจจุบันได้สร้างประดิษฐกรรมและวัฒนธรรมไว้มากมาย จึงทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์อื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง จนมีคำกล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐเลิศล้ำกว่าสัตว์ใด ๆ ในโลก”

๒.๗.๓ องค์ประกอบของสังคม

สังคมมนุษย์มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

๑. ประชากร จะต้องมียังจำนวนตั้งแต่ ๒ ขึ้นไปสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุดคือ ครอบครัวที่มีพ่อ-แม่ หรือ พ่อ-แม่-ลูก ในขณะที่ชุมชนหรือหมู่บ้านจะมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นอำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศ ตลอดจนถึงสังคมโลก ที่มีประชากรอาศัยอยู่ร่วมกัน

๒. ความสัมพันธ์ ประชากรหรือสมาชิกในสังคมนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

๓. พื้นที่หรืออาณาเขต คนในสังคมจะอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง พื้นที่อาจมีขนาดจำกัด เช่น บริเวณบ้านของครอบครัวหนึ่งหรือบริเวณกว้างขวาง เป็นอำเภอหรือจังหวัดโดยไม่ถูกจำกัดพื้นที่ เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคลทางอินเทอร์เน็ต

๔. การจัดระเบียบทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น สมาชิกจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือบรรทัดฐานที่ควบคุมตามตำแหน่ง สิทธิและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน บรรทัดฐานทางสังคมจะมีระบบแบบแผน เป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกันของคนในสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

๕. การมีวัฒนธรรมของตนเอง เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นเหล่าภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันทั้งทางกายภาพและประวัติศาสตร์ พวกเขาสร้างวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง

๒.๗.๔ หน้าที่ของสังคม

คือการดูแลสมาชิกให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สร้างความเป็นธรรมด้วยการประสานประโยชน์ให้สมาชิกทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างลงตัว ผลักดันให้เกิดการคิดอย่างสร้างสรรค์ และประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคม

รวมทั้งสร้างสำนึกให้คนในสังคมร่วมกันอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมของตนเองและถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติให้เป็นสมบัติของสังคม

๒.๘ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความมีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน ความมีน้ำใจเป็นเรื่องที่ทุกคนทำได้ โดยไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย เพียงแต่แสดงความเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ โดยการช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น ก็เป็นการแสดงน้ำใจได้ เช่น การพาเด็กหรือผู้สูงอายุข้ามถนน หรือการสละที่นั่งบนรถโดยสารให้หญิงมีครรภ์ หรือแม้แต่การมีส่วนร่วมช่วยกันพัฒนาสังคมของเราให้ดีขึ้นก็ได้ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นการแสดงน้ำใจ การแสดงความมีน้ำใจจึงไม่ได้วัดกันด้วยเงินทอง บางคนมีเงินมาก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เขาจะเป็นคนมีน้ำใจ เพราะเขาอาจแล้งน้ำใจก็ได้ บางคนเป็นเศรษฐีแต่มีความตระหนี่มากไม่ยอมแม้จะสละเงินให้ผู้อื่นโดยที่ตนไม่ได้รับประโยชน์ตอบแทน ถึงกระนั้นคนที่ไม่ได้มีเงินมากเพียงแค่มีพอกินอาจเป็นคนที่มีน้ำใจให้คนอื่นบ้างก็ยอมเป็นที่รัก และชื่นชมของผู้อื่นเสมอ

ความมีน้ำใจนั้น ตรงกันข้ามความเห็นแก่ตัว ขณะที่คนเห็นแก่ตัวมักจะคิดแต่ประโยชน์ส่วนตัวมาก่อน แต่แน่นอนที่คนมีน้ำใจจะคิดถึงประโยชน์ของส่วนรวมบ้าง และความมีน้ำใจก็ยังตรงกันข้ามกับความอิจฉาริษยา คนที่อิจฉาริษยาคนอื่นย่อมปรารถนาที่จะเห็นความล้มเหลวของ

ผู้ที่ได้ดีกว่า แต่คนมีน้ำใจนั้น เมื่อเห็นคนอื่นได้ดีกว่าจะมีมุทิตาและจะแสดงความยินดีด้วยอย่างจริงใจ ผู้มีน้ำใจจะนึกถึงผู้อื่นและจะพยายามช่วยผู้อื่นที่ด้อยโอกาสกว่า ผู้มีน้ำใจจึงเป็นที่รักและต้องการของคนทั่วไป เป็นคนมีคุณค่าต่อสังคม และที่สำคัญพวกเขาเหล่านั้นก็จะเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอย่างแน่นอน

อย่างที่กล่าวไว้ความมีน้ำใจจะไม่สามารถเกิดขึ้นในสังคมได้เลย หากไม่มีผู้ใดแสดงหรือกระทำมันขึ้นมา ซึ่งถ้าหากเราอยากที่จะเป็นบุคคลนั้น บุคคลที่จะสร้างความมีน้ำใจให้แก่สังคม บุคคลที่ปรารถนาอยากให้สังคมของตนเองและผู้อื่นมีความสุขนั้น ทำได้ไม่ยากเลย มันอยู่ที่ความคิด ความรู้สึก และหัวใจของเราเองเท่านั้น ที่จะสั่งให้ตัวเองลงมือทำ เราอาจฝึกฝนตนเองให้เป็นคนมีน้ำใจได้ ดังนี้

อย่างที่กล่าวไว้ ความมีน้ำใจจะไม่สามารถเกิดขึ้นในสังคมได้เลย หากไม่มีผู้ใดแสดงหรือกระทำมันขึ้นมา ซึ่งถ้าหากเราอยากที่จะเป็นบุคคลนั้น บุคคลที่จะสร้างความมีน้ำใจให้แก่สังคม บุคคลที่ปรารถนาอยากให้สังคมของตนเองและผู้อื่นมีความสุขนั้น ทำได้ไม่ยากเลย มันอยู่ที่ความคิด ความรู้สึก และหัวใจของเราเองเท่านั้น ที่จะสั่งให้ตัวเองลงมือทำ เราอาจฝึกฝนตนเองให้เป็นคนมีน้ำใจได้ ดังนี้

๑. ควรเอาใจเขามาใส่ใจเรา คำนึงถึงจิตใจของคนอื่น และแสดงต่อผู้อื่นเหมือนที่เรากำลังต้องการให้คนอื่นแสดงต่อเรา และทำดีต่อคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ว่าจะความดีนั้นจะเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยหรือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ก็ตาม แม้ผู้อื่นไม่ได้รับรู้กันทุกคน แต่หัวใจของเราก็รับรู้เสมอ

๒. ควรเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ และไม่หวังว่าคนอื่นจะต้องมาให้เราเสมอ

๓. ควรแสดงน้ำใจกับคนรอบข้าง เช่น เมื่อเวลามีโอกาสได้ไปเที่ยวในที่ไกลหรือใกล้ก็ตามควรมีของฝากเล็ก ๆ น้อย ๆ ติดมือมาถึงคนที่เรารู้จักและญาติมิตรของเรา นั้นเป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อกัน เพราะแม้ว่าจะเป็นแค่สิ่งเล็กน้อย แม้จะไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย แต่สิ่งที่ได้มีค่ามากกว่านั้น คือน้ำใจที่ผู้อื่นได้รับ

๔. ควรเสียสละกำลังทรัพย์ สติปัญญา กำลังกาย และเวลาให้แก่ผู้เดือดร้อน เท่าที่เราพอจะทำได้โดยไม่ถึงกับต้องลำบากแก่ผู้อื่น ให้กับผู้ที่ต้องการพึ่งพาอาศัยเรา โดยเป็นการกระทำที่ไม่หวังผลตอบแทน

๕. ควรมีนิสัยเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อเพื่อนบ้าน เช่น ไปร่วมงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ หรืองานอื่น ๆ เท่านั้นเขาก็จะเห็นว่าเราเป็นคนมีน้ำใจ และจะสามารถเชื่อมไมตรีจิตต่อกันได้

๖. ควรให้ความรักแก่คนอื่น ๆ และให้ความร่วมมือเมื่อเขาต้องการให้ช่วยเหลือ และช่วยเหลือเขาอย่างสุดความสามารถด้วยความจริงใจที่เรามี

การฝึกฝนตนเองให้เป็นคนมีน้ำใจ นอกจากจะทำให้เรามีจิตใจที่ตั้งงามเบิกบานแจ่มใส ผิวพรรณผ่องใส ใบหน้าอิมเอิบแล้วยังทำให้เราได้มิตรสหายมาก ใครก็อยากคบหาสมาคมด้วยเพราะความมีน้ำใจแสดงถึงความมีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ แล้วชีวิตของเราจะพบแต่ความสุขตลอดไป เพราะสังคมของเราจะเป็นสังคมแห่งความสันติสุข^{๑๑๑}

๒.๙ ข้อมูลพื้นที่ที่ทำการวิจัย

ชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

กลุ่มประชาชนที่ย้ายถิ่น ในเมือง ระยองนั้น สาเหตุด้วยเรื่องยากจน มาเพื่อเป็นแรงงาน โดยมีครอบครัวคือ ภรรยาและบุตรตามมาด้วย บุตร ธิดานั้นก็ต้องเข้ารับการศึกษาคือความเป็นเมือง การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ อาณาบริเวณที่มีตลาดแรงงาน กำลังแรงงานจึงต้องตามตลาดแรงงานเข้ามา ตลาดแรงงานในจังหวัด ระยองนั้นมีมากมาย ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือ ความหลุดพ้นจากความยากจน ความอยู่ดีกินดีของครอบครัว โดยแรงงานที่ย้ายมานั้นมีทุกภาคส่วนของประเทศ และแรงงานต่างประเทศ

เมื่อผู้คนเหล่านี้ความที่เป็นคนต่างภาค ทำให้มีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน มีความนับถือที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ไม่ตรงกัน เมื่อมาอยู่ร่วมกันบางครั้งบางทีอาจกระทบกระทั่งกันได้ ดังเช่นคนภาคอีสานทานปลาร้าคนภาคใต้ไม่ทาน หรือคนภาคกลางไม่ทาน ก็เกิดความรังเกียจคนภาคอีสานว่าทานของสกปรก กล่าวหาว่าคนลาวทานปลาร้า หรือกรณีคนภาคอีสานทานข้าวเหนียว คนภาคอื่นไม่ทานข้าวเหนียวก็เกิดความรังเกียจ หาว่าคนภาคอีสานทานข้าวเหนียวแล้วทำให้ดั่งแปบ (ดั่งหัก) เป็นต้น หรือกรณีคนภาคใต้ คนภาคอื่นก็รังเกียจว่าคนภาคใต้ใจแคบรักแต่พวกพ้องตัวเองเป็นคนเห็นแก่ตัว หรือกรณี ศาสนา คนไทยพุทธยอมรับคนที่นับถือศาสนาอื่นทุกศาสนา แต่คนที่นับถือศาสนาอื่นพยายามกลืนคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาโดยวิธีการต่าง ๆ เช่นคนที่นับถือศาสนาอิสลามไม่ว่าชายหรือหญิง เมื่อแต่งงานกับคนไทยพุทธก็เป็นอันรู้กันว่าคู่สมรสต้องโดนบังคับให้เข้าร่วมนับถือศาสนาอิสลามไม่ว่าจะเต็มใจหรือไม่ก็ตาม หรือแม้แต่ในศาสนาคริสต์ก็เช่นเดียวกันเมื่อแต่งงานกับคนไทยก็จับคนไทยพุทธเข้าร่วมเช่นเดียวกัน และยังมีคนพม่า คนมอญ คนเขมร ซึ่งในกลุ่มคนเหล่านี้ก็จะมีกิจกรรมในเรื่อง การกิน การอยู่ การนับถือศาสนาหรือสิ่งเคารพที่แตกต่างกันออกไป รวมถึงการกีดกันผลประโยชน์ของฝ่ายตรงข้าม หรือแม้แต่การสร้างพลังมืดที่คุกคามซึ่งกันและกัน มีการรวมตัวเป็นกลุ่มอิทธิพล การโจมตีระหว่างกลุ่มภูมิภาค เพื่อแย่งที่ทำกินหรือสถานที่พักอาศัย สิ่งเหล่านี้ แม้จะมีได้เป็นปัญหาหลัก หากแต่สะท้อนว่า เมื่อกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

^{๑๑๑} ส่วนข่าวและรายการภูมิภาค สำนักประชาสัมพันธ์เขต ๗, การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข, ๙ มิ.ย. ๒๕๕๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://ewt.prd.go.th/ewt/region7/> [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

มาอยู่ร่วมกันนั้น จะมีวิธีการที่จะแย่งชิง กีดกันเพื่อให้กลุ่มของตนได้มีโอกาสที่ดีกว่าในการได้งาน หรือ สถานที่ทำงานที่ดีกว่า

ในระดับครอบครัว หากครอบครัวไหนมีบุตรหลานติดตามด้วยหากบุตรหลานยังเล็กอยู่ก็ต้องหาสถานที่ให้ได้เข้าเรียน ซึ่งก็เกิดปัญหาอีกเช่นกัน คือ ลูกเด็กที่เป็นเด็กเจ้าถิ่นลื้อเรียน ทำให้ได้รับความอับอาย ว่าลูกลาว เด็กต่างด้าว ก็อาจทำให้เด็กเบื่อโรงเรียนไม่อยากจะเรียนกับเพื่อนนักเรียนด้วยกัน

ในระดับที่โตขึ้นมาหน่อย ก็อาจจับกลุ่มในพวกเดียวกันหรือย้ายมาจากถิ่นฐานเดียวกันรวมตัวกันกระทำในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะดีหรือไม่ดีแล้วแต่ว่าจะคิดกันได้ในขณะที่นั้น เพื่อให้ได้รับการยอมรับว่าข่าแก่ ข่าใจถึง หากทำได้ ก็อาจได้รับการยอมรับเข้าเป็นพวก หรืออาจเกิดการเขม่นกันขึ้นไปอีกว่า ดีเกิน เก่งเกิน เตนเกิน คือเกินหน้าเกินตาทำให้เกิดความแตกแยกกันด้วยสาเหตุที่ลึกลงไปอีกเช่นติดยาเสพติด ก็จะทำให้เกิดปัญหาที่แก้ยากเข้าไปอีก

หรือในระดับวัยรุ่นก็จะเกิดการจับกลุ่มกัน ไปก่อกวนฝ้ายตรงข้าม เกิดการทำท่ายกยอกพวกตีกัน ถูกจับติดคุกติดตะราง หรือจับกลุ่มกันนำรถออกมาแข่งกัน เพื่อให้กลุ่มอื่น ๆ เห็นว่าข่าแก่กว่า ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนรำคาญใจ ในเสียงที่ดังของรถที่นำมาแข่งกัน หรือในการสัญจรบนท้องถนน เกิดการกีดขวางการจราจรตลอดจนเกิดอุบัติเหตุบาดเจ็บล้มตายกันเกิดขึ้น ซึ่งในสาเหตุนี้มีเหตุการณ์เกิดขึ้นอยู่ทั่วไปในทุกจังหวัดโดยเฉพาะในจังหวัดใหญ่ ๆ จะมีสาเหตุนี้เป็นจำนวนมากซึ่งทางผู้หลักผู้ใหญ่ในพื้นที่ หรือในบ้านเมืองก็พยายามที่จะแก้ปัญหากันอยู่ โดยใช้มาตรการต่าง ๆ จนถึงให้ผู้ปกครองร่วมรับผิดชอบในความผิดที่บุตรหลานได้กระทำลงไป ในเหตุการณ์ลักษณะนี้ ก็มีในกลุ่มผู้ใช้แรงงานด้วยเช่นกัน

ในระดับที่สูงขึ้นไป คือในระดับพ่อแม่ของผู้ใช้แรงงาน ความที่เป็นคนที่มาจากภาคอื่นภาษาพูดจึงไม่เหมือนกัน เช่นคนภาคอีสานคนแก่บางคนพูดภาษาอื่นไม่ได้เลย การสื่อสารพูดจากันจึงลำบากมากพูดกับคนพื้นที่ไม่เข้าใจ หรือไม่เข้าใจว่าคนพื้นที่เขาพูดอะไร หรือยังเป็นคนต่างชาติ เช่น เขมร พม่า ลาว มอญ การพูดจากันจึงเป็นเรื่องที่ลำบากแสนสาหัส ทำให้เกิดการจับกลุ่มกันเกิดกลุ่มผู้มีอิทธิพลขึ้นในกลุ่มเหล่านั้น หาประโยชน์ในกลุ่มพวกกันเอง

เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ทำให้เกิดแนวคิดที่จะแก้ไข โดยใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสังคหวัตถุ ๔ ประการมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดความสามัคคี ช่วยสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดสมานฉันท์แม้จะเป็นสังคมในระดับเล็ก เพราะจิตสำนึกร่วมในความเชื่อที่มาจากท้องถิ่น ศาสนา และวัฒนธรรมเดียวกัน เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่นักเราจะต้องทำความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากเช่นนี้

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหานี้ จะต้องเริ่มที่การสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน ซึ่งวัดหนองสนมเองก็ได้มีความพยายามส่งเสริมศีลธรรมให้กับทุกคนด้วยการ ให้ความรู้คู่คุณธรรม

เพื่อให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ไม่สร้างปัญหาหรือขัดแย้งในท้องถิ่นของตนเอง ทั้งยังมีหน้าที่จะต้องขยายต่อความรู้ความเข้าใจเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เชื่อได้ว่าความสามัคคีที่ดีจะช่วยสร้างเสริมคุณธรรมจะช่วยพัฒนาประชาชนได้เสมอ

การสร้างการยอมรับและเคารพในเชื้อชาติ ศาสนา และเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นตามปณิญาสาสนานั้น สามารถทำได้ด้วยการปลูกฝังความเข้าใจและเรียนรู้ในวัฒนธรรมของคนอื่น เช่น ลักษณะชาวไทยภาคใต้บางครั้งอาจดูกระโห้กโห้กหากแต่เต็มเปี่ยมด้วยความจริงใจ ชาวไทย

อีสานอาจดูเขยล้าสมัยหากแต่ทรงไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรแต่อดทน เมื่อยอมรับในลักษณะอันแตกต่างระหว่างกันได้แล้วความสัมพันธ์อันดีย่อมเกิดขึ้นเป็นมิตรภาพและการช่วยเหลือเผื่อแผ่ต่อกัน เมื่อบัณฑิตจะต้องกลับไปรับใช้บ้านเกิดไม่ว่าในท้องถิ่นใด ก็จะสามารถถ่ายทอดจิตสำนึกเช่นนี้ให้กับชุมชน เพราะชาติไทยมิได้มีเพียงชนกลุ่มเดียวหรือศาสนาเดียว การมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกและยอมรับในความหลากหลายจึงจะสามารถนำมาซึ่งสันติภาพที่จะบังเกิดขึ้นบนผืนแผ่นดินไทยนี้ได้

จากสาระข้างต้นจะเป็นกรอบความคิดให้เราเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง แต่ขณะเดียวกันก็พบว่า คนในสังคมจำนวนไม่น้อยยังไม่เข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงใช้ชีวิตท่ามกลางความหลากหลายนั้นอย่างสับสน ไม่ถูกต้องไม่เข้าใจว่าสิ่งใดควรกระทำหรือไม่พึงกระทำ แต่กลับคิดว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมหมายถึงการมีเสรีภาพเต็มที่ที่จะประพฤติปฏิบัติตามใจตนเอง ส่งผลให้เกิดปัญหาการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างขาดความสมดุลและความสุขจนกลายเป็นความทุกข์ก็มี

การประกันความเคารพในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมพร้อมด้วยการมีส่วนร่วมของทุกคนในสังคมภายใต้กรอบแห่งประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศแห่งความสร้างสรรค์และทำให้วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมนั้น ๆ จากข้อนี้

๑. กระแสโลกาภิวัตน์ที่มาจากพลังตลาดโดยไม่รู้ตัว ทุกวันเราถูกกระแสโฆษณาซึ่งเป็นกระแสหลักของการตลาด

๒. การไหลบ่าข้ามดินแดน การโยกย้ายถิ่นฐานของมนุษย์เป็นไปอย่างรวดเร็ว ง่ายตายและไม่มีใครสามารถห้ามการเดินทางเหล่านี้ได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนที่ทำให้ความหลากหลายเกิดขึ้นหรืออาจเป็นอันตรายต่อความหลากหลายในตัวของตนเอง วัฒนธรรมท้องถิ่นอาจกลายเป็นพันธุ์ ถ้าไม่มีการอนุรักษ์หรือรักษาไว้ก็อาจสูญหายได้

๓. ช่องว่างทางความรู้ ซึ่งบางครั้งใช้คำว่าช่องว่างทางดิจิทัล เพราะว่าความรู้อยู่ที่คลิกเดียว แค่เข้าไปในอินเทอร์เน็ต เราไม่รู้ก็ได้รู้เพียงแค่อ่านหนังสือเป็น แต่ตอนนี้ช่องว่างทางดิจิทัลกลายเป็นปัญหาของคนที่มีความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ต และมีความสามารถในการใช้ภาษา

เพราะในกรณีที่ไม่สามารถอ่านภาษาตัวเองจากอินเทอร์เน็ตได้ ก็อาจมีความรู้ตรงนั้น สมัยนี้เป็นเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ใครจะลุกขึ้นมาทำอะไรก็ได้โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล กาลเทศะ และความถูกต้องของสังคม เช่น การใช้เครื่องมือสื่อสารในที่สาธารณะอย่างไร้ขีดจำกัดโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่สร้างความรำคาญใจให้แก่ผู้อื่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างน้อย ๔ มาตรา คือ

๑. มาตรา ๔๖ พุทธถึงเรื่องบุคคลที่รวมกันเป็นท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและชาติ

๒. มาตรา ๖๙ ระบุไว้ว่าบุคคลมีหน้าที่ ป้องกันประเทศ พิทักษ์ปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓. มาตรา ๘๑ บทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องบทบาทของรัฐ รัฐมีหน้าที่ต้องจัดการศึกษาอบรม สนับสนุนและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ

๔. มาตรา ๒๘๙ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

ในความหลากหลายนี้ทำให้เกิดเป็นแนวคิดขึ้นมาว่า จะมีวิธีไหน หรือ วิธีการอย่างไรในการจัดการปัญหาและอุปสรรค ที่เกิด ที่มีเหล่านี้ให้หมดไปได้

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องควรแก่การนำมาเป็นข้อมูลวิเคราะห์ดังนี้

กาญจนา ทับทิมทอง ได้วิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการให้บริการองค์การบริหารส่วนตำบลวังน้อย อำเภอลำลูกกา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่าประชาชนที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการให้บริการงาน ไม่แตกต่างกัน^{๑๑๒}

นิตริญา สนั่นเมือง ได้กล่าวว่า การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่สังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) ทาน การให้ (๒) ปิยวาจา การรู้จักพูดจาไพเราะอ่อนหวาน (๓) อุตถจริยา รู้จักเกื้อกูลกัน (๔) สมานัตตตา รู้จักการวางตนสม่ำเสมอและให้เข้ากับคนอื่น โดยหลักธรรมนี้สามารถนำมาประยุกต์กับการทำงานและการสมาคมกับบุคคลต่าง ๆ ได้ โดยผ่านพฤติกรรมตามธรรมชาติ อัน

^{๑๑๒} กาญจนา ทับทิมทอง, “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการให้บริการองค์การบริหารส่วนตำบลวังน้อย อำเภอลำลูกกา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑), หน้า ๗๑.

ได้แก่ ทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งด้านการงานและส่วนตัว ให้ความคุ้นเคยเป็นกันเองและสนใจในทุกข์สุขของผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานอื่น ชมเชย และสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาที่ทำงานดีและประพฤติดีและจัดให้มีการฝึกอบรม ประชุมสัมมนา แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้เกิดความรู้และสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ^{๑๑๓}

ธนาภรณ์ ไกล่ซิดและคณะ ได้ศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างตาคูร์) เขตธนบุรีกรุงเทพมหานคร” พบว่า ในด้านกระบวนการทางสังคม ความสัมพันธ์ ของคนในชุมชนกุฎีจีนมีการพบปะและร่วมทำกิจกรรมด้วยกันอยู่เสมอ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็น กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา นอกจากนี้ประชากรในชุมชนจะมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ยังมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับชุมชนใกล้เคียงถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านศาสนาแต่ก็ยังคงติดต่อ ช่วยเหลือกันอยู่เสมอ สังคมโดยภาพรวมของชุมชนกุฎีจีนประชากรในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี ประองตองกันจึงทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสงบสุข^{๑๑๔}

พงษ์ศักดิ์ บุญธรรมกุล ได้วิจัยเรื่อง “พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหาร ตามหลักพุทธธรรมในทัศนะครูอาจารย์ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในทัศนะ ครูอาจารย์ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ตามความหมายของหมวดธรรมทั้ง ๓ หมวด ได้แก่ ขรവാธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ โดยเฉลี่ยมีพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเป็นราย หมวดธรรมพบว่า มีพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน หมวดธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษา อาชีวศึกษามีพฤติกรรมมากกว่าหมวดธรรมอื่น ๆ ได้แก่ ขรวาธรรม ๔ รองลงมา ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ ส่วนหมวดธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาอาชีวศึกษามีพฤติกรรมน้อยกว่าหมวด ธรรมอื่น ได้แก่ พรหมวิหาร ๔ ^{๑๑๕}

^{๑๑๓} นิตรินา สนั่นเมือง, คู่มือรวบรวมกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการประพฤตินิติวินัยตามบทบัญญัติพร.ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^{๑๑๔} ธนาภรณ์ไกล่ซิดและคณะ “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างตาคูร์) เขตธนบุรีกรุงเทพมหานคร”, รายงานวิจัย, คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔

^{๑๑๕} พงษ์ศักดิ์ บุญธรรมกุล, “พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในทัศนะครูอาจารย์ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง, ๒๕๕๑), หน้าบทคัดย่อ

พระครูบุญญสารโสภิต (เหล็กอยู่) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่าสังคหัตถ์ ๔ เป็นเหมือนกุญแจนำชีวิต เข้มทิศนำสังคมให้ก้าวไปสู่สันติภาพ ความสงบสุข และเลิกการย่ำยีปีศาจกัน และกัน มองเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นสิ่งมีชีวิตที่จะดำรงช่วยเหลือ ไม่มองเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นเหยื่อที่จะคอยเอาไรต์เอาเปรียบกัน^{๑๑๖}

พระครูอาทรปริยัตยานุกิจ (เพียรสองชั้น) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่าวิธีการในสังคหัตถ์ ๔ ทำให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจ เป็นมนต์มหาเสน่ห์ เพราะทำให้ตนเข้าไปนั่งอยู่ในใจของผู้อื่น^{๑๑๗}

พระเดชา กิตติโก (โชติธรรมาธรรม) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่าสังคหัตถ์ เป็นหลักอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การทำงานมีความราบรื่นยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้บุคลากรในสถานศึกษามีคุณภาพและนำไปสู่การเป็นหน่วยงานที่มีคุณภาพต่อไป^{๑๑๘}

พระมหาสุภีร์ ฐตะเมธ ได้วิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาที่ควรนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารราชการ” พบว่า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาสามารถเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของข้าราชการและสามารถยกระดับจิตใจเพื่อปรับปรุงการทำงาน และความเป็นอยู่ของข้าราชการและประชาชนได้ดีขึ้น โดยเฉพาะสังคมที่มุ่งเน้นถึงการพัฒนาทางด้านวัตถุ เช่น ปัจจุบันนี้สภาพจิตใจที่ดียอมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะมองข้ามไปเสียมิได้ เพราะเป็นรากฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ จุดยืนที่สำคัญของการบริหารราชการในยุคสมัยใหม่คือการสร้างจิตสำนึกเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อหมู่คณะและสังคมบ้านเมือง^{๑๑๙}

พระสมนึก ดิสสวัสดิ์ (มโนธรรม) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่าสังคหัตถ์ ๔ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลอื่นไว้ได้เป็นการส่งเสริมสามัคคี ประสานหมู่ชนไว้ได้ หากสังคมใด

^{๑๑๖} พระครูบุญญสารโสภิต(เหล็กอยู่), “การศึกษาหลักสังคหัตถ์ ๔ ที่หัตถถกคบดีนำไปใช้ในพระสูตรตันตปิฎก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๗

^{๑๑๗} พระครูอาทรปริยัตยานุกิจ (สุจิตโต/เพียรสองชั้น), “การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถ์ ๔ ในการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในอำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) หน้า ๒๒

^{๑๑๘} พระเดชา กิตติโก (โชติธรรมาธรรม), “การบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหัตถ์ ๔ ของผู้บริหารโรงเรียนธรรมภิรักษ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๖๓

^{๑๑๙} พระมหาสุภีร์ ฐตะเมธ, “พระพุทธศาสนาที่ควรนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารราชการ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้าบทคัดย่อ

มีการให้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการพูดจากันด้วยคำสุภาพอ่อนหวาน มีการประพฤติตน เป็นประโยชน์แก่คนอื่น และมีความดีต่อกันอย่างสม่ำเสมอ สังคมนั้นย่อมเกิดความเจริญก้าวหน้าและ มีความสุข^{๑๒๐}

พระยุทธิภูมิ ธมมธโร (สังชาติ) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานขององค์การบริหาร ส่วนตำบลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ตามความคิดเห็นของประชาชน: กรณีศึกษาขององค์การบริหาร ส่วนตำบลเนื้อ อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพ ต่างกัน มีความ คิดเห็นต่อบริการบริหารส่วนตำบลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ความคิดเห็นของประชาชน แตกต่างกัน^{๑๒๑}

พระสรารุช กิตติบุญโญ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของ องค์การบริหารส่วนตำบลดอนนางหงส์ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า อายุ การบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนนางหงส์ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนนางหงส์ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม แตกต่างกัน ในด้านทาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านอื่น ๆ ความคิดเห็นต่อการ บริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนนางหงส์ อำเภอนาหว้า จังหวัด นครพนม ไม่แตกต่างกัน^{๑๒๒}

ราชนันท์ ธงชัย ได้วิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการ ให้บริการในการ ลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสัสดีอำเภอเมือง จังหวัดระยอง” ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการ ให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกิน ตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยสัสดีอำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีความพึงพอใจ ต่อการ ให้บริการใน

^{๑๒๐} พระสมนึก ตีสวัสดิ์ (มโนธรรม), “การบริหารบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษาเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๘

^{๑๒๑} พระยุทธิภูมิ ธมมธโร (สังชาติ), “การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ตามความคิดเห็นของประชาชน: กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล เนื้ออำเภอนาแก จังหวัดนครพนม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙๗-๑๑๐.

^{๑๒๒} พระสรารุช กิตติบุญโญ, “การบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบล ดอนนางหงส์ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๙.

ด้านทาน เป็นอันดับแรก รองลงมามีความพึงพอใจต่อการให้บริการ ในด้านปิยวาจา และสุดท้ายมีความพึงพอใจต่อการให้บริการในด้านอรรถจริยา โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก^{๑๒๓}

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหัตถ์ ๔ ไว้ว่า เมื่อทุกคนต่างประพฤติตามหลักสังคหัตถ์ทั่วถึงกันแล้ว อย่าว่าแต่เฉพาะคน เฉพาะครอบครัว จะรักใคร่นับถืออยู่เป็นสุขสบายเลย ถึงคนทั้งหมู่บ้าน ทั้งเมือง ทั้งประเทศ ทั้งโลกก็ต้องอยู่เป็นสุขสบายตลอดไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าสังคหัตถ์ทั้ง ๔ อย่าง เป็นคุณสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นให้รักใคร่นับถือ ช่วยเหลือกันอย่างวิเศษแท้^{๑๒๔}

สมหมาย บัวจันทร์ ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหัตถ์ ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหัตถ์ ๔ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการด้านสมานัตตตามากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ ด้านทาน ด้านอรรถจริยา และ ลำดับสุดท้าย คือ ด้านปิยวาจา เมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล แล้วพบว่าบุคคลที่มีระดับการศึกษาและรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความพึงพอใจต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับเพศอายุ สถานภาพสมรส อาชีพ มีผลไม่ต่างกัน^{๑๒๕}

จากการค้นคว้าผู้วิจัยสรุปได้ว่า สังคหัตถ์ ๔ หมายถึง เครื่องมือ หรือหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี มีน้ำจิตน้ำใจไมตรี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นธรรมอันจะก่อให้เกิดความผาสุกในชุมชนในบ้านเมืองและประเทศชาติอันจะทำให้ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั่นเอง ชุมชนที่ใช้หลักสังคหัตถ์ ๔ จะช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน

^{๑๒๓} พันโทราชันย์ ธงชัย, “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหัตถ์ ๔ ของหน่วยงานสวัสดิ์อำเภอเมืองจังหวัดระยอง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๙๒.

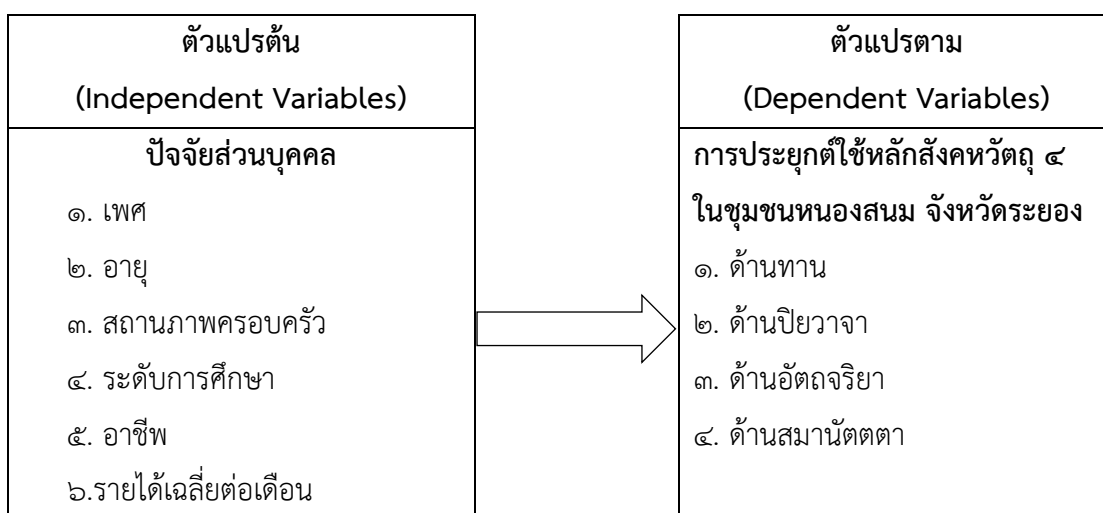
^{๑๒๔} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน), *สังคหัตถ์ ๔*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๕๓.

^{๑๒๕} พันตรีสมหมาย บัวจันทร์, “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหัตถ์ ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้าบทคัดย่อ

๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนหนองสนม จังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

- ๓.๑. รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนวัดหนองสนม ๙ หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๔,๐๐๐ คน^๑

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนวัดหนองสนม ๙ หมู่บ้าน จำนวน ๓๕๑ คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (R.C. Krejcie and D.W. Morgan)^๒ ตารางนี้ใช้ในการประมาณค่าสัดส่วนของประชากร และ

^๑ วัดหนองสนม ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง (ประเมินจากเครื่องกตน์และสมุดเยี่ยม)

^๒ ธาณินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘-๔๙.

กำหนดให้สัดส่วนของประชากร เท่ากับ ๐.๕ ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ๕% และระดับความเชื่อมั่น ๙๕% โดยผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๑ เดือน ระหว่างเดือน มกราคม- กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการสร้าง และขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๓.๓.๒ นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาวิเคราะห์ และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย

๓.๓.๓ สร้างข้อคำถามแบบสอบถามโดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยใช้แบบสอบถามชนิดตรวจรายการ (Checklist)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยใช้แบบสอบถามชนิดเลือกตอบจำแนกเป็น ๓ ด้าน คือ ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา ๓. อุตถจริยา และ ๔. สมานัตตตา ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale)^๓ มี ๕ อันดับตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยกำหนดคำถามเชิงบวกจำนวน ๒๐ ข้อ มีระดับการจัดการ ๕ ระดับ ดังนี้

๕ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับมาก

๓ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับน้อย

๑ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับน้อยที่สุด

^๓ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๙๙-๑๐๐.

สำหรับการแปลค่าความหมายค่าเฉลี่ยการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ได้กำหนดการแปลผล โดยใช้ค่าเฉลี่ยตามหลักทางคณิตศาสตร์ที่กำหนดให้ค่า ๐.๕๑ ขึ้นไปให้ปัดเป็นเลขจำนวนเต็ม เกณฑ์ที่ใช้เป็นดังนี้^๔

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ – ๕.๐๐ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ – ๔.๕๐ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ – ๓.๕๐ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ – ๒.๕๐ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๕๐ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) ให้ตอบโดยเสรี

๓.๓.๔ นำแบบสอบถาม (ฉบับร่าง) ที่สร้างขึ้นไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อคำถาม และนำกลับมาปรับปรุง ตามคำแนะนำ

๓.๓.๕ นำร่างแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอของอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วไปตรวจสอบความเรียบร้อยและนำเสนอแบบสอบถามนั้นต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อคำถาม และตรวจสอบความเที่ยงตรงและความครอบคลุมเนื้อหา (Content Validity) จำนวน ๕ ท่าน ได้แก่ ๑) พระครูพิพิธวรกิจจานุการ,ดร. ๒) ผศ.ดร. วิโรจน์ คุ้มครอง ๓) ดร. ธาณี สุวรรณปะทีป ๔) ดร. ไพเราะ มากเจริญและ ๕) ดร. ศุภกฤต เดชะนามเมือง

๓.๓.๖ นำร่างแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC)

$$\text{สูตร} \quad \text{IOC} = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง

^๔ สมชัย วงษ์คณะและทวนทอง เขวกีร์ติพงศ์, เอกสารการสอนวิชาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒๙

ΣR คือ ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

โดยที่ +๑ = แนใจว่าสอดคล้อง
 ๐ = ไม่แนใจว่าสอดคล้อง
 -๑ = ไม่สอดคล้อง

กำหนดเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ ๐.๕๐ ขึ้นไป จากข้อคำถามทั้งหมด ๒๐ ข้อ (ภาคผนวก ก)

๓.๓.๗ นำแบบสอบถามที่แก้ไขเรียบร้อยแล้ว ไปดำเนินการหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับการประชาชนในชุมชนเชิงเนิน ตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน และนำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืน มาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๕

$$\alpha = \left[\frac{K}{K - 1} \right] \frac{\sum s_i^2}{s_t^2}$$

เมื่อ α = ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

K = จำนวนข้อของแบบสอบถาม

s_i^2 = ผลรวมค่าความแปรปรวนของแบบสอบถามแต่ละข้อ

s_t^2 = ความแปรปรวนของคะแนนแบบสอบถามทั้งฉบับ

^๕ Cronbach, Lee J, *Essentials of psychological testing, 4 th ed.*,(New York: Harper & Row, 1971), p. 160.

ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ (.0.920) (ภาคผนวก ข.)

๓.๓.๘ นำแบบสอบถามที่ทดลองแล้วมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง และเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขออนุมัติใช้เป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ไปแจกกลุ่มตัวอย่างจริงที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling)

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยประสานงานและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการตอบคำถามเพื่อการวิจัย และรวบรวมแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาแล้วผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ตามขั้นตอนดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ ๑ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

๒. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดใหญ่ บางพลากด ที่เป็นข้อคำถามแบบมาตราประมาณค่า ๕ ระดับ มาวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓. ทดสอบสมมติฐานโดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยองกับข้อมูลทั่วไป ดังนี้

ตัวแปร เพศ ทำการทดสอบนัยสำคัญกับค่าเฉลี่ยการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ด้วยสถิติแจกแจง แบบที่ชนิดที่เป็นอิสระจากกัน (t-dependent)

ตัวแปร อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนทำการทดสอบนัยสำคัญกับค่าเฉลี่ยการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ด้วยสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (Analysis of Covariance: ANOVA) ถ้าปรากฏความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจึงจะทำการทดสอบค่าความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ่ (Scheffé)

ตัวแปรตาม การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ประกอบด้วย ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา ๓. อุตถจริยา และ ๔. สมานัตตตา

๓.๕.๒ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. สูตรหาค่าสถิติร้อยละ (Percentage)^๖

$$P = \frac{X * 100}{N}$$

โดยที่ P = ร้อยละ

X = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

* = คูณ

N = จำนวนประชากร

๒. สูตรหาค่าเฉลี่ย (Mean)^๗

$$\bar{x} = \frac{\Sigma x}{N}$$

โดยที่ \bar{x} = ค่าเฉลี่ย

Σx = ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม

N = จำนวนประชากร

^๖ นิภา เมธาวีชัย, วิทยาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๘

^๗ ส่งศรี ชมพวงค์, การวิจัย, (นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๗), หน้า

๓. สูตรหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)^๘

$$S.D. = \frac{\sqrt{N\sum x^2 - (\sum x)^2}}{N(N-1)}$$

โดยที่ = ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

S.D.

$\sum x$ = ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละระดับ

N = จำนวนประชากร

๔) สูตรหาค่าสถิติการแจกแจงแบบทีชนิดที่เป็นอิสระจากกัน (t-dependent)^๙

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N\sum D^2 - (\sum D)^2}{N-1}}}; df = n-1$$

โดยที่ D = เป็นความแตกต่างของคะแนนแต่ละคู่

D = เป็นจำนวนคู่

๕) สูตรสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมกัน (Analysis of Covariance: ANOVA)^{๑๐}

$$F = \frac{MS_b}{MS_w}$$

เมื่อ F คือ ค่าสถิติในการแจกแจงแบบเอฟ (F-Distribution)

MS_b คือ ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม

MS_w คือ ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม

^๘ ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสัน, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๔

^๙ ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, หน้า ๒๗๕

^{๑๐} ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, หน้า ๒๗๕

$$๑. MS_b = \frac{SS_b}{df_b}$$

โดยที่ MS_b = ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม (Mean Square)

SS_b = ผลบวกกำลังสองระหว่างกลุ่ม ซึ่งคำนวณได้จากสูตร

$$SS_b = \sum_{j=1}^p \frac{T_j^2}{n_j} - \frac{T^2}{N}$$

T_j = คะแนนรวมของกลุ่มแต่ละกลุ่ม

n_j = จำนวนคนของแต่ละกลุ่ม

T = คะแนนรวมทั้งหมด

N = คะแนนรวมทั้งหมด

เมื่อ df_b = ตัวแปรอิสระหาได้จากสูตร $df_b = p-๑$

เมื่อ p = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

$$๒. MS_w = \frac{SS_w}{df_w}$$

โดยที่ MS_w = ความแปรปรวนภายในกลุ่ม

SS_w = ผลบวกกำลังสองภายในกลุ่มซึ่งคำนวณได้จากสูตร

$$SS_w = SS_T - SS_b$$

เมื่อ SS_T = ผลรวมกำลังสองของทั้งหมดโดยคำนวณดังนี้

$$SS_T = \sum_{j=1}^p \sum_{i=1}^n x_{ij}^2 - \frac{T^2}{N}$$

เมื่อ $\sum_{j=1}^p \sum_{i=1}^n x_{ij}^2$ = คะแนนรวมทั้งหมดของแต่ละคนยกกำลังสองของทุกกลุ่ม

T = คะแนนรวมทั้งหมด

N = คะแนนรวมทั้งหมด

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยองเป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้สังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาชุมชนวัดหนองสนม ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) คือชาวบ้านในชุมชนวัดหนองสนม ๙ หมู่บ้าน จำนวน ๓๕๑ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๑ ผู้วิจัยเป็นผู้แจกแบบสอบถามและรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ได้แบบสอบถามกลับคืนมาครบทุกฉบับ (ร้อยละ ๑๐๐) เมื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและวิเคราะห์สรุปข้อมูลลงตารางประกอบการบรรยาย

สถิติที่ใช้ในการทำวิจัย ประกอบด้วย สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ส่วนสถิติที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์วัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ สถิติแจกแจงแบบทีชนิดที่เป็นอิสระจากกัน (t-dependent) และสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (Analysis of Covariance: ANOVA) ในกรณีที่ตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จึงทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different : LSD) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการแปลความหมายของการรายงานข้อมูลผลการวิจัยที่ตรงกัน ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้แทนความหมาย ดังต่อไปนี้

\bar{x}	หมายถึง	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	หมายถึง	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
n	หมายถึง	จำนวนตัวอย่างที่ศึกษา
t	หมายถึง	ค่าแจกแจงการกระจายข้อมูลแบบ F-distribution
P	หมายถึง	แสดงค่านัยสำคัญทางสถิติ

* หมายถึง ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับสถิติ

๔.๑ ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ผู้วิจัย
นำเสนอโดยแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ ลงในตารางประกอบการบรรยาย ดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและค่าร้อยละข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไป	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๒. อายุ						
๑. เพศ	๑๖๘	๔๗.๙	๑๘๓	๕๒.๑	๓๕๑	๑๐๐
๑๘-๒๘ ปี	๒๐	๕.๖	๒๖	๗.๓	๔๕	๑๒.๙
๒๙-๓๙ ปี	๓๐	๘.๕	๔๗	๑๓.๓	๗๗	๒๑.๘
๔๐-๕๐ ปี	๗๕	๒๑.๓	๕๓	๑๕.๑	๑๒๘	๓๖.๔
๕๑-๖๐ ปี	๓๑	๘.๙	๔๓	๑๒.๓	๗๔	๒๑.๒
๖๑ ปีขึ้นไป	๑๓	๓.๖	๑๔	๔.๑	๒๗	๗.๗
รวม	๑๖๘	๔๗.๙	๑๘๓	๕๒.๑	๓๕๑	๑๐๐
๓. สถานภาพครอบครัว						
โสด	๓๘	๑๐.๘	๓๔	๙.๖	๗๒	๒๐.๔
สมรส	๑๑๙	๓๔.๐	๑๒๔	๓๕.๔	๒๔๓	๖๙.๔
แยกกันอยู่	๘	๒.๒	๑๓	๓.๗	๒๑	๕.๙
หย่าร้าง	๓	๐.๙	๑๒	๓.๔	๑๕	๔.๓
รวม	๑๖๘	๔๗.๙	๑๘๓	๕๒.๑	๓๕๑	๑๐๐
๔. ระดับการศึกษา						
ประถมศึกษา	๖๑	๑๗.๔	๗๙	๒๒.๔	๑๔๐	๓๙.๘
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	๗๙	๒๒.๕	๖๘	๑๙.๓	๑๔๗	๔๑.๘
ปริญญาตรี	๒๒	๖.๓	๒๙	๘.๓	๕๑	๑๔.๖
สูงกว่าปริญญาตรี	๖	๑.๗	๗	๒.๑	๑๓	๓.๘
รวม	๑๖๘	๔๗.๙	๑๘๓	๕๒.๑	๓๕๑	๑๐๐
๕. อาชีพ						
รับราชการ	๓	๐.๙	๒๙	๘.๓	๓๒	๙.๒
ธุรกิจส่วนตัว	๖	๑.๘	๗	๒.๑	๑๔	๓.๙

เกษตรกรรม	๗๑	๒๐.๒	๖๔	๑๘.๓	๑๓๕	๓๘.๕
ค้าขาย	๓๒	๙.๒	๒๘	๘.๑	๖๑	๑๗.๓
รับจ้าง	๓๔	๙.๗	๒๔	๖.๗	๕๘	๑๖.๔
กรรมกร	๒๑	๖.	๓๐	๘.๖	๕๑	๑๔.๖
รวม	๑๖๘	๔๗.๙	๑๘๓	๕๒.๑	๓๕๑	๑๐๐

๖. รายได้						
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๔๐	๑๑.๓	๒๖	๗.๔	๖๖	๑๘.๗
๑๐,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๓๒	๙.๒	๖๗	๑๙.๒	๑๐๑	๒๘.๔
๒๐,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท	๗๘	๒๒.๓	๖๖	๑๘.๘	๑๔๔	๔๑.๒
สูงกว่า ๓๐,๐๐๑ บาท	๑๘	๕.๑	๒๔	๖.๗	๔๐	๑๑.๘
รวม	๑๖๘	๔๗.๙	๑๘๓	๕๒.๑	๓๕๑	๑๐๐

จากตารางที่ ๕.๑ แสดงจำนวนร้อยละ ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนกลุ่มตัวอย่าง ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง สามารถอธิบายในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๑ รองลงมา คือ เพศชาย จำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๙ ตามลำดับ

๒. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ส่วนใหญ่อายุ ๔๐-๕๐ ปี จำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๔ รองลงมาคือ อายุ ๒๙-๓๙ ปี จำนวน ๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๘ อายุ ๕๑-๖๐ ปี จำนวน ๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๒ อายุ ๑๘-๒๘ ปี จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๙ และอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๗ ตามลำดับ

๓. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง สถานภาพของครอบครัวส่วนใหญ่ สมรส จำนวน ๒๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๔ รองลงมา คือ โสด จำนวน ๗๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๔ แยกกันอยู่ จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๙ และหย่าร้าง จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๓ ตามลำดับ

๔. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า จำนวน ๑๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๘ รองลงมา ประถมศึกษา จำนวน ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๘ ปริญญาตรี จำนวน ๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖ และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๘ ตามลำดับ

๕. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกร จำนวน ๑๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ รองลงมาคืออาชีพ ค้าขาย จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๓ รับจ้าง จำนวน ๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔ กรรมกร จำนวน ๕๑ คน

คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖ รัฐบาลการ จำนวน ๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๒ และธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๙ ตามลำดับ

๖. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๒๐,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๒ รองลงมา ๑๐,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๔ ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๗ และสูงกว่า ๓๐,๐๐๑ บาท จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๘ ตามลำดับ

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัด จังหวัดระยอง ตามแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ทาน ๒) ปิยวาจา ๓) อุตถจริยา และ ๔) สมานัตตตา แล้วปรากฏผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยภาพรวม

n = ๓๕๑

	การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔	ระดับการนำไปใช้		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ด้านทาน	๓.๖๘	๐.๙๐	มาก
๒	ด้านปิยวาจา	๓.๗๒	๐.๘๕	มาก
๓	ด้านอุตถจริยา	๓.๔๑	๐.๙๗	ปานกลาง
๔	ด้านสมานัตตตา	๓.๘๐	๐.๘๔	มาก
	รวม	๓.๖๕	๐.๘๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ตามระดับการนำไปใช้ของประชาชนในชุมชนหนองสนม โดยรวม อยู่ในระดับมาก (\bar{X} = ๓.๖๕) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม . การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ของประชาชนชุมชนหนองสนม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ตามลำดับดังนี้ ด้านสมานัตตตา (\bar{X} = ๓.๘๐) ด้านปิยวาจา (\bar{X} = ๓.๗๒) ด้านทาน (\bar{X} = ๓.๖๘) และด้านอุตถจริยา (\bar{X} = ๓.๔๑) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ ๔.๓ แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ด้านทาน (n= ๓๕๑)

ด้านทาน	ระดับการนำไปใช้		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑ เมื่อท่านปรุงอาหาร ท่านมักจะแบ่งให้เพื่อนบ้านได้ชิมเป็นประจำ	๓.๘๑	๐.๗๘	มาก
๒ ท่านร่วมบริจาคสิ่งของ เครื่องใช้ ให้แก่ชุมชนเมื่อมีกิจกรรม	๓.๗๔	๐.๘๖	มาก
๓ ท่านร่วมกับเพื่อนบ้านในการออกโรงทานเลี้ยงอาหารในงานต่างๆ	๓.๕๕	๐.๘๔	มาก
๔ เมื่อเพื่อนบ้านเดือดร้อน ท่านยินดีให้ความช่วยเหลือทันที	๓.๕๘	๐.๙๔	มาก
๕ ท่านคอยสอดส่องดูแลบ้าน ในยามที่เจ้าของบ้านไม่อยู่	๓.๖๒	๐.๙๗	มาก
๖ ท่านให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น	๓.๕๔	๐.๙๙	มาก
รวม	๓.๖๘	๐.๙๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ตามระดับการนำไปใช้ของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านทาน โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๘$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า ด้านทาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๘$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า เมื่อประชาชนมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันเป็นส่วนมาก เมื่อปรุงอาหารมักจะแบ่งให้เพื่อนบ้านได้ชิมเป็นประจำ ($\bar{X} = ๓.๘๑$) ร่วมบริจาคสิ่งของ เครื่องใช้ ให้แก่ชุมชนเมื่อมีกิจกรรม ($\bar{X} = ๓.๗๔$) คอยสอดส่องดูแลบ้าน ในยามที่เจ้าของบ้านไม่อยู่ ($\bar{X} = ๓.๖๒$) เมื่อเพื่อนบ้านเดือดร้อน ยินดีให้ความช่วยเหลือทันที ($\bar{X} = ๓.๕๘$) ร่วมกับเพื่อนบ้านในการออกโรงทานเลี้ยงอาหารในงานต่าง ๆ ($\bar{X} = ๓.๕๕$) และให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น ($\bar{X} = ๓.๕๔$) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔ แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ตามความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านปียวาจา (n= ๓๕๑)

ด้านปียวาจา (วาจาสุภาพ หรือวาจาเป็นที่รัก)	ระดับการนำไปใช้		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑ ท่านพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะเสมอ	๓.๙๕	๐.๙๓	มาก
๒ ท่านพูดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ	๓.๘๖	๐.๗๗	มาก
๓ ท่านพูดคุยเป็นกันเอง ไม่ถือตัว	๓.๗๑	๐.๘๒	มาก
๔ ท่านคอยพูดแนะนำสิ่งที่ดีงาม	๓.๖๗	๐.๗๖	มาก
๕ ท่านจะเป็นคนที่พูดให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนบ้านด้วยกัน	๓.๕๙	๐.๙๐	มาก
๖ เมื่อมีผู้ใดพูดจาไม่ดีท่านก็ไม่ถือโกรธพร้อมให้อภัย	๓.๕๔	๐.๙๐	มาก
รวม	๓.๗๒	๐.๘๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านปียวาจา โดยรวม อยู่ในระดับมาก (\bar{X} = ๓.๗๒) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะเสมอ (\bar{X} = ๓.๙๕) พูดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ (\bar{X} = ๓.๘๖) พูดคุยเป็นกันเองไม่ถือตัว (\bar{X} = ๓.๗๑) คอยพูดแนะนำสิ่งที่ดีงาม (\bar{X} = ๓.๖๗) จะเป็นคนที่พูดให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนบ้านด้วยกัน (\bar{X} = ๓.๕๙) และเมื่อมีผู้ใดพูดจาไม่ดีก็ไม่ถือโกรธพร้อมให้อภัย (\bar{X} = ๓.๕๔) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ตามความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านอรรถจริยา (n= ๓๕๑)

ด้านอรรถจริยา (การประพฤติประโยชน์)	ระดับการนำไปใช้		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑ ท่านให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการ	๓.๔๑	๐.๙๙	ปานกลาง
๒ ท่านเป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่นๆ ได้ตลอดเวลา	๓.๔๘	๐.๘๔	ปานกลาง
๓ ท่านคอยช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาเดือดร้อน	๓.๓๓	๑.๐๘	ปานกลาง
๔ ท่านช่วยแบ่งปันความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน	๓.๓๖	๐.๙๙	ปานกลาง
๕ ท่านร่วมกับคนในชุมชนปลูกต้นไม้เพื่อรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม	๓.๖๙	๐.๙๔	มาก
๖ ท่านมีส่วนร่วมสนับสนุนโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน	๓.๑๘	๐.๙๙	ปานกลาง
รวม	๓.๔๑	๐.๙๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านอรรถจริยา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า ร่วมกับคนในชุมชนปลูกต้นไม้เพื่อรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมากเพราะทุกคนในชุมชนวัดหนองสนมเห็นความสำคัญของต้นไม้ว่าจะทำให้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมดีขึ้น นอกจากนั้นอยู่ในระดับปานกลาง คือ เป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่นๆ ได้ตลอดเวลา ให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการ แบ่งปันความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน คอยช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาเดือดร้อน และมีส่วนร่วมสนับสนุนโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๖ แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ตามความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านสมานัตตดา

ด้านสมานัตตดา (ความมีตนเสมอ)		(n = ๓๕๑) ระดับ		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ท่านปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด	๓.๗๖	๐.๘๓	มาก
๒	ท่านปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่หวังผลตอบแทน	๓.๘๔	๐.๗๙	มาก
๓	ท่านกระตือรือร้น คอยดูแลเอาใจใส่เพื่อนบ้านทุกคน	๓.๖๗	๐.๘๔	มาก
๔	ท่านไม่เอา رأตเอาเปรียบเพื่อนบ้านและชุมชน	๓.๗๓	๐.๗๔	มาก
๕	ท่านยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน	๔.๐๓	๐.๙๓	มาก
๖	ท่านเป็นมิตรกับทุกคนในชุมชน	๓.๗๔	๐.๙๐	มาก
รวม		๓.๘๐	๐.๘๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ของประชาชนในชุมชนหนองสนม ด้านสมานัตตดา โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า ประชาชนยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ($\bar{X} = ๔.๐๓$) ปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่หวังผลตอบแทน ($\bar{X} = ๓.๘๔$) ปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด ($\bar{X} = ๓.๗๖$) เป็นมิตรกับทุกคนในชุมชน ($\bar{X} = ๓.๗๔$) ไม่เอา رأตเอาเปรียบเพื่อนบ้านและชุมชน ($\bar{X} = ๓.๗๓$) และกระตือรือร้น คอยดูแลเอาใจใส่เพื่อนบ้านทุกคน ($\bar{X} = ๓.๖๗$) ตามลำดับ

๔.๓ ผลการทดสอบสมมติฐานเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐานการวิเคราะห์เปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง การทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์หาความแตกต่างระหว่างตัวแปร จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ โดยการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD.) เพื่อตอบสนองสมมติฐานที่ตั้งไว้ ตามรายละเอียดในตาราง ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีเพศต่างกัน มีระดับการการประยุกต์ใช้หลัก
 สัจคหัตถ์ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ แสดงผลเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสัจคหัตถ์ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัด
 ระยอง แตกต่างกัน **จำแนกตามเพศ** (n= ๓๕๑)

การประยุกต์ใช้หลักสัจคหัตถ์ ๔	เพศ				t	Sig.
	ชาย (๑๘๔)		หญิง (๑๘๘)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านทาน	๓.๓๕	๐.๗๑	๓.๔๙	๐.๗๐	-๑.๘๖๖	๐.๐๖๓
ด้านปิยวาจา	๓.๖๓	๐.๖๔	๓.๖๙	๐.๖๗	-๐.๙๔๙	๐.๓๔๓
ด้านอัสถจริยา	๓.๗๐	๐.๗๒	๓.๘๒	๐.๗๓	-๑.๕๕๓	๐.๑๒๑
ด้านสมานัตตตา	๓.๗๒	๐.๗๐	๓.๗๘	๐.๗๑	-๐.๘๖๙	๐.๓๘๖
รวม	๓.๖๐	๐.๖๙	๓.๗๐	๐.๗๐	-๑.๔๔๘	๐.๑๔๘

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีเพศต่างกัน มีการประยุกต์ใช้
 หลักสัจคหัตถ์ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตาม
 สมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม ที่มีเพศต่างกัน
 มีระดับการประยุกต์ใช้หลักสัจคหัตถ์ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ แสดงผลเปรียบเทียบประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ แตกต่างกัน จำแนกตามอายุ (n= ๓๕๑)

การประยุกต์ใช้ หลักสังคหวัตถุ ๔	อายุ										F	Sig.
	๑๘-๒๘ ปี		๒๙-๓๙ ปี		๔๐-๕๐ ปี		๕๑-๖๐ ปี		๖๑ ปีขึ้นไป			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านทาน	๓.๕๒	๐.๗๕	๓.๕๗	๐.๖๗	๓.๔๐	๐.๖๔	๓.๓๕	๐.๗๒	๓.๑๒	๐.๘๘	๒.๕๕๔	๐.๐๓๙*
ด้านปิยวาจา	๓.๗๔	๐.๖๐	๓.๗๖	๐.๖๐	๓.๖๘	๐.๖๙	๓.๖๐	๐.๖๔	๓.๔๗	๐.๗๒	๑.๓๙๘	๐.๒๓๔
ด้านอัถถจริยา	๓.๘๓	๐.๗๐	๓.๙๐	๐.๖๗	๓.๗๓	๐.๗๒	๓.๗๒	๐.๗๖	๓.๔๗	๐.๘๓	๒.๐๗๐	๐.๐๘๔
ด้านสมานัตตตา	๓.๙๐	๐.๕๘	๓.๘๘	๐.๗๓	๓.๘๗	๐.๗๒	๓.๖๙	๐.๗๐	๓.๖๙	๐.๖๗	๑.๘๒๓	๐.๑๒๔
รวม	๓.๗๕	๐.๖๖	๓.๗๘	๐.๖๗	๓.๖๗	๐.๖๙	๓.๕๙	๐.๗๑	๓.๔๔	๐.๗๘	๑.๓๒๓	๐.๑๒๐

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีอายุต่างกัน มีระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม ที่มีอายุต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง แตกต่างกัน ในด้านทาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านอื่นๆ ประชาชนในชุมชนหนองสนมมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นคู่ โดยรวม จำแนกตามการศึกษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) รายละเอียดแสดงในตารางที่ ๔.๙

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ด้านทาน
จำแนกตามอายุ (n= ๓๕๑)

อายุ	๑๘-๒๘ ปี	๒๙-๓๙ ปี	๔๐-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	๖๑ ปีขึ้นไป
	$\bar{X} = ๓.๗๕$	$\bar{X} = ๓.๗๘$	$\bar{X} = ๓.๖๗$	$\bar{X} = ๓.๕๙$	$\bar{X} = ๓.๔๔$
๑๘-๒๘ ปี $\bar{X} = ๓.๗๕$	-	๐.๓	๐.๑๔	๐.๑๖	๐.๓๑*
๒๙-๓๙ ปี $\bar{X} = ๓.๗๘$	-	-	๐.๑๗	.๐.๑๘	๐.๓๔*
๔๐-๕๐ ปี $\bar{X} = ๓.๖๗$	-	-	-	๐.๐๒	๐.๑๗
๕๑-๖๐ ปี $\bar{X} = ๓.๕๙$	-	-	-	-	๐.๑๕
๖๑ ปีขึ้นไป $\bar{X} = ๓.๔๔$	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีอายุ ๑๘-๒๘ ปีมีการ
ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ด้านทานมากกว่า ประชาชนที่มี
อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป และประชาชนชุมชนวัดหนองสนมที่มีอายุ ๒๙- ๓๙ ปีมีการประยุกต์ใช้หลักสังคห
วัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ด้านทานมากกว่า ประชาชนที่มีอายุ ๖๑ ปีอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีสถานภาพครอบครัวต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง แตกต่าง
กัน

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงผลเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพครอบครัว

(n= ๓๕๑)

การประยุกต์ใช้หลัก สังคหวัตถุ ๔	สถานภาพครอบครัว									
	โสด		สมรส		แยกกันอยู่		หย่าร้าง		F	Sig.
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านทาน	๓.๔๘	๐.๗๕	๓.๔๑	๐.๖๙	๓.๔๒	๐.๖๓	๓.๒๖	๐.๙๑	๐.๓๖๘	๐.๗๗๖
ด้านปิยวาจา	๓.๗๒	๐.๖๗	๓.๖๔	๐.๖๔	๓.๗๕	๐.๖๘	๓.๕๑	๐.๙๐	๐.๕๖๗	๐.๖๓๗
ด้านอรรถจริยา	๓.๘๑	๐.๗๘	๓.๗๔	๐.๗๑	๓.๘๔	๐.๗๔	๓.๘๓	๐.๙๙	๐.๒๙๐	๐.๘๓๒
ด้านสมานัตตตา	๓.๘๓	๐.๗๒	๓.๗๒	๐.๖๙	๓.๙๘	๐.๕๙	๓.๖๘	๑.๐๖	๑.๑๗๔	๐.๓๒๐
รวม	๓.๗๑	๐.๗๓	๓.๖๓	๐.๖๘	๓.๗๕	๐.๖๖	๓.๕๗	๐.๙๗	๐.๕๒๗	๐.๖๔๑

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีสถานภาพครอบครัวต่างกัน มีระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนอง
สนม จังหวัดระยอง โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม ที่มี
สถานภาพครอบครัวต่างกัน มีระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ นักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงผลเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง จำแนกตามระดับการศึกษา (n= ๓๕๑)

การประยุกต์ใช้หลัก สังคหวัตถุ ๔	ระดับการศึกษา									
	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษาหรือ เทียบเท่า		ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี		F	Sig.
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านทาน	๓.๓๙	๐.๗๖	๓.๔๖	๐.๖๕	๓.๔๒	๐.๖๘	๓.๒๗	๐.๘๗	๐.๒๗๑	๐.๘๔๖
ด้านปิยวาจา	๓.๖๑	๐.๗๐	๓.๗๑	๐.๖๓	๓.๖๓	๐.๖๐	๓.๙๐	๐.๒๗	๐.๗๘๑	๐.๕๐๔
ด้านอัถถจริยา	๓.๖๗	๐.๗๖	๓.๘๐	๐.๗๐	๓.๘๖	๐.๗๑	๓.๘๐	๐.๙๕	๑.๒๔๙	๐.๒๙๒
ด้านสมานัตตตา	๓.๗๐	๐.๗๓	๓.๘๐	๐.๖๘	๓.๗๖	๐.๗๐	๓.๘๗	๐.๙๐	๐.๕๔๕	๐.๖๕๒
รวม	๓.๕๙	๐.๗๔	๓.๖๙	๐.๖๗	๓.๖๗	๐.๖๗	๓.๗๑	๐.๗๕	๐.๗๑๒	๐.๕๗๔

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวม ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีอาชีพต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงผลการเปรียบเทียบมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวม จำแนกตามอาชีพ

(n= ๓๕๑)

การประยุกต์ใช้หลัก สังคหวัตถุ ๔	อาชีพ												F	Sig.
	พนักงาน โรงงาน/บริษัท		ธุรกิจส่วนตัว		เกษตรกร		ค้าขาย		รับจ้าง		กรรมกร			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านทาน	๓.๕๑	๐.๖๗	๓.๙๒	๐.๔๖	๓.๒๗	๐.๖๗	๓.๗๐	๐.๕๙	๓.๖๐	๐.๕๙	๓.๔๐	๐.๘๘	๕.๐๘๑*	๐.๐๐๐
ด้านปิยวาจา	๓.๗๔	๐.๕๔	๓.๙๘	๐.๖๔	๓.๖๐	๐.๖๖	๓.๗๐	๐.๖๔	๓.๗๘	๐.๖๔	๓.๕๘	๐.๗๑	๑.๕๘๒	๐.๑๖๔
ด้านอรรถจริยา	๓.๙๗	๐.๖๙	๔.๑๔	๐.๕๒	๓.๖๓	๐.๗๔	๓.๗๙	๐.๖๗	๓.๙๗	๐.๖๕	๓.๗๐	๐.๘๐	๓.๔๗๓*	๐.๐๐๔
ด้านสมานัตตตา	๓.๗๘	๐.๗๕	๓.๙๙	๐.๖๐	๓.๖๖	๐.๗๐	๓.๙๐	๐.๗๙	๓.๙๐	๐.๖๖	๓.๗๙	๐.๖๙	๑.๔๔๓	๐.๒๐๘
รวม	๓.๗๕	๐.๖๖	๔.๐๑	๐.๕๖	๓.๕๔	๐.๖๙	๓.๗๗	๐.๖๗	๓.๘๑	๐.๖๔	๓.๖๒	๐.๗๗	๓.๐๗๒*	๐.๐๑๐

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีอาชีพต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวม แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม ที่มีอาชีพต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง แตกต่างกัน ในด้านทาน และด้านอรรถจริยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านปิยวาจา และด้านสมานัตตตา ประชาชนในชุมชนหนองสนม มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยภาพรวมด้านอรรถจริยา ด้านทาน จำแนกตามอาชีพ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) รายละเอียดแสดงในตารางที่ ๔.๑๓

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างน้อยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) โดยภาพรวม จำแนกตามอาชีพ ด้านอัตถจริยา

(n= ๓๕๑)

อาชีพ	พนักงาน โรงงาน/บริษัท	ธุรกิจส่วนตัว	เกษตรกร	ค้าขาย	รับจ้าง	กรรมกร
	$\bar{X} = ๓.๗๕$	$\bar{X} = ๔.๐๑$	$\bar{X} = ๓.๕๔$	$\bar{X} = ๓.๗๗$	$\bar{X} = ๓.๘๑$	$\bar{X} = ๓.๖๒$
พนักงานโรงงาน/บริษัท $\bar{X} = ๓.๗๕$	-	-๐.๒๕	๐.๒๒	๐.๐๑	-๐.๐๕	๐.๑๔
ธุรกิจส่วนตัว $\bar{X} = ๔.๐๑$	-	-	๐.๔๖*	.๐.๒๖	๐.๒๐	๐.๓๙*
เกษตรกร $\bar{X} = ๓.๕๔$	-	-	-	-๐.๒๑	-๐.๒๗*	-๐.๐๘
ค้าขาย $\bar{X} = ๓.๗๗$	-	-	-	-	-๐.๐๖	๐.๑๓
รับจ้าง $\bar{X} = ๓.๘๑$	-	-	-	-	-	๐.๑๙
อื่นๆ $\bar{X} = ๓.๖๒$	-	-	-	-	-	

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มากกว่า ประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกร และอาชีพกรรมกร และประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกร มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ต่ำกว่า ประชาชนที่มีอาชีพรับจ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ด้านทาน จำแนกตามอาชีพ ด้านทาน

(n= ๓๕๑)

อาชีพ	พนักงาน โรงงาน/บริษัท	ธุรกิจส่วนตัว	เกษตรกร	ค้าขาย	รับจ้าง	อื่นๆ
	$\bar{X} = ๓.๗๕$	$\bar{X} = ๔.๐๑$	$\bar{X} = ๓.๕๔$	$\bar{X} = ๓.๗๗$	$\bar{X} = ๓.๘๑$	$\bar{X} = ๓.๖๒$
พนักงานโรงงาน/บริษัท $\bar{X} = ๓.๗๕$	-	-๐.๓๙	๐.๒๗*	-๐.๑๖	-๐.๐๗	๐.๑๔
ธุรกิจส่วนตัว $\bar{X} = ๔.๐๑$	-	-	๐.๖๕*	.๐.๒๓	๐.๓๒	๐.๕๓*
เกษตรกร $\bar{X} = ๓.๕๔$	-	-	-	-๐.๔๓	-๐.๓๓*	-๐.๑๓
ค้าขาย $\bar{X} = ๓.๗๗$	-	-	-	-	-๐.๐๙	๐.๓๐
รับจ้าง $\bar{X} = ๓.๘๑$	-	-	-	-	-	๐.๒๑
อื่นๆ $\bar{X} = ๓.๖๒$	-	-	-	-	-	

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ด้านทาน มากกว่า ประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกร ส่วนประชาชนที่มีอาชีพธุรกิจส่วนตัว มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มากกว่าประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกร และประชาชนที่มีอาชีพอื่นๆ สำหรับประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกร มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง น้อยกว่า ประชาชนที่มีอาชีพค้าขาย และประชาชนที่มีอาชีพรับจ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ด้านอัตถจริยา จำแนกตามอาชีพ โดยรวม (n= ๓๕๑)

อาชีพ	พนักงาน โรงงาน/บริษัท	ธุรกิจส่วนตัว	เกษตรกร	ค้าขาย	รับจ้าง	กรรมกร
	$\bar{X} = ๓.๗๕$	$\bar{X} = ๔.๐๑$	$\bar{X} = ๓.๕๔$	$\bar{X} = ๓.๗๗$	$\bar{X} = ๓.๘๑$	$\bar{X} = ๓.๖๒$
พนักงานโรงงาน/บริษัท $\bar{X} = ๓.๗๕$	-	-๐.๑๗	๐.๓๔*	๐.๑๘	๐.๐๐	๐.๒๗
ธุรกิจส่วนตัว $\bar{X} = ๔.๐๑$	-	-	๐.๕๐*	.๐.๓๔	๐.๑๗	๐.๔๔*
เกษตรกร $\bar{X} = ๓.๕๔$	-	-	-	-๐.๑๖	-๐.๓๓*	-๐.๐๗
ค้าขาย $\bar{X} = ๓.๗๗$	-	-	-	-	-๐.๑๗	๐.๐๙
รับจ้าง $\bar{X} = ๓.๘๑$	-	-	-	-	-	๐.๒๗
อื่นกรรมกร $\bar{X} = ๓.๖๒$	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ด้านอัตถจริยา มากกว่า ประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกร ส่วนประชาชนที่มีอาชีพธุรกิจส่วนตัว มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มากกว่าประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกร และประชาชนที่มีอาชีพกรรมกร สำหรับประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกร มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง น้อยกว่า ประชาชนที่มีอาชีพค้าขาย และประชาชนที่มีอาชีพรับจ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๖ ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงผลการเปรียบเทียบมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวม จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

การประยุกต์ใช้หลัก สังคหวัตถุ ๔	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (n= ๓๕๑)								F	Sig.
	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐		๑๐,๐๐๑- ๒๐,๐๐๐ บาท		๒๐,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท		สูงกว่า ๓๐,๐๐๑ บาท			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านทาน	๓.๔๑	๐.๗๙	๓.๔๑	๐.๖๕	๓.๕๕	๐.๖๕	๓.๓๙	๐.๖๒	๐.๕๒๕	๐.๖๖๕
ด้านปิยวาจา	๓.๖๔	๐.๗๔	๓.๖๖	๐.๖๒	๓.๗๑	๐.๖๓	๓.๖๕	๐.๔๔	๐.๑๔๐	๐.๙๓๖
ด้านอัถถจริยา	๓.๖๘	๐.๗๖	๓.๗๙	๐.๗๒	๓.๘๕	๐.๗๔	๓.๘๓	๐.๖๐	๐.๙๖๖	๐.๔๐๙
ด้านสมานัตตตา	๓.๗๖	๐.๗๒	๓.๗๒	๐.๗๑	๓.๘๔	๐.๗๖	๓.๗๖	๐.๔๖	๐.๓๒๑	๐.๘๑๐
รวม	๓.๖๒	๐.๗๕	๓.๖๔	๐.๖๘	๓.๗๔	๐.๗๓	๓.๖๖	๐.๕๓	๐.๔๘๘	๐.๗๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวม ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงสรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย

ตัวแปรอิสระ	ผลการทดสอบ	
	ยอมรับสมมติฐาน	ปฏิเสธสมมติฐาน
ปัจจัยส่วนบุคคล	การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จ.ระยอง	
เพศ		✓
อายุ	✓	
สถานภาพครอบครัว		✓
การศึกษา		✓
อาชีพ	✓	
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		✓

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มี อายุ และอาชีพแตกต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง แตกต่างกันไป จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนในชุมชนหนองสนมที่มี เพศ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกันมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

บทที่ ๕

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ (สำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดหนองสนม ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง จำนวน ๓๕๑ คน

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) หาค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับแบบสอบถามมาตรวัดประเมินค่า ๕ ระดับ และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความคิดเห็นโดยใช้ค่าที (t- test) ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยสองกลุ่ม การทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance= ANOVA) ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามี ความแตกต่าง จึงทดสอบความแตกต่างน้อยคู่ด้วยวิธีผลต่างน้อยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง สามารถสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

เพศ จากการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิงมีจำนวน จำนวน ๑๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๑ รองลงมา เพศชาย จำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๙

อายุ จากการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุ ๔๐-๕๐ ปี จำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๔ รองลงมาคือ อายุ ๒๙-๓๙ ปี จำนวน ๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๘ อายุ ๕๑-๖๐ ปี จำนวน ๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๒ อายุ ๑๘-๒๘ ปี จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๙ และอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๗

สถานภาพของครอบครัว จากการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีสถานภาพสมรส จำนวน ๒๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๔ รองลงมา คือ โสด จำนวน ๗๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๔ แยกกันอยู่ จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๙ และหย่าร้าง จำนวน ๑๕ คนคิดเป็นร้อยละ ๔.๓

ระดับการศึกษา จากการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า จำนวน ๑๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๘ รองลงมาประถมศึกษา จำนวน ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๘ ปริญญาตรี จำนวน ๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖ และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๘

อาชีพ จากการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอาชีพเกษตรกรรวม จำนวน ๑๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ รองลงมาคืออาชีพ ค้าขาย จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๓ รับจ้าง จำนวน ๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔ กรรมกร จำนวน ๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖ รับราชการ จำนวน ๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๒ และธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๙

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน จากการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๒๐,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๒ รองลงมา ๑๐,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๔ ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๗ และสูงกว่า ๓๐,๐๐๑ บาท จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๘

๕.๑.๒ ผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

๑. **โดยภาพรวม** การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๓.๖๕) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า มีการประยุกต์ใช้อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ตามลำดับดังนี้ ด้านสมานัตตตา (\bar{X} = ๓.๘๐) ด้านปิยวาจา (\bar{X} = ๓.๗๒) ด้านทาน (\bar{X} = ๓.๖๘) และด้านอัตถจริยา (\bar{X} = ๓.๔๑) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง

๒. **ด้านทาน** โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (\bar{X} = ๓.๖๘) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า เมื่อประชาชนมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันเป็นส่วนมาก เมื่อปรุงอาหารมักจะแบ่งให้เพื่อนบ้านได้ชิมเป็นประจำ (\bar{X} = ๓.๘๑) ร่วมบริจาคสิ่งของ เครื่องใช้ ให้แก่ชุมชนเมื่อมีกิจกรรม (\bar{X} = ๓.๗๔) คอยสอดส่องดูแลบ้าน ในยามที่เจ้าของบ้านไม่อยู่ (\bar{X} = ๓.๖๒) เมื่อเพื่อนบ้านเดือดร้อน ยินดี

ให้ความช่วยเหลือทันที ($\bar{X} = ๓.๕๘$) ร่วมกับเพื่อนบ้านในการออกโรงทานเลี้ยงอาหารในงานต่าง ๆ ($\bar{X} = ๓.๕๕$) และให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น ($\bar{X} = ๓.๕๔$) ตามลำดับ

๓. ด้านปียวาจา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๒$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า พุดจาด้วยถ้อยคำไพเราะเสมอ ($\bar{X} = ๓.๙๕$) พุดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ ($\bar{X} = ๓.๘๖$) พุดคุยเป็นกันเองไม่ถือตัว ($\bar{X} = ๓.๗๑$) คอยพุดแนะนำสิ่งที่ดีงาม ($\bar{X} = ๓.๖๗$) จะเป็นคนที่พุดให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนบ้านด้วยกัน ($\bar{X} = ๓.๕๙$) และเมื่อมีผู้ใดพุดจาไม่ดีก็ไม่ถือโกรธพร้อมให้อภัย ($\bar{X} = ๓.๕๕$) ตามลำดับ

๔. ด้านอัตถจริยา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า ร่วมกับคนในชุมชนปลูกต้นไม้เพื่อรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = ๓.๖๘$) อยู่ในระดับมาก นอกจากนั้นอยู่ในระดับปานกลาง คือ เป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่น ๆ ได้ตลอดเวลา ($\bar{X} = ๓.๔๘$) ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการ ($\bar{X} = ๓.๔๑$) แบ่งปันความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน ($\bar{X} = ๓.๓๖$) คอยช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาเดือดร้อน ($\bar{X} = ๓.๓๓$) และมีส่วนร่วมสนับสนุนโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ($\bar{X} = ๓.๑๘$) ตามลำดับ

๕. ด้านสมานัตตตา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า ประชาชนยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ($\bar{X} = ๔.๐๓$) ปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่หวังผลตอบแทน ($\bar{X} = ๓.๘๔$) ปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด ($\bar{X} = ๓.๗๖$) เป็นมิตรกับทุกคนในชุมชน ($\bar{X} = ๓.๗๔$) ไม่เอาไรต์เอาเปรียบเพื่อนบ้านและชุมชน ($\bar{X} = ๓.๗๓$) และกระตือรือร้น คอยดูแลเอาใจใส่เพื่อนบ้านทุกคน ($\bar{X} = ๓.๖๗$) ตามลำดับ

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง จำแนกตามปัจจัยบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน นำไปสู่การตอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ สามารถแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

๑. เพศ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็น

๕.๒.๑ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดย

ภาพรวม

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ โดยรวม อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ชุมชนวัดหนองสนมมีการนำหลักสังคหวัตถุ ๔ มาใช้ในชุมชนวัดหนองสนมเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ**ราชันย์ ธงชัย** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการ ให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสัสดีอำเภอเมือง จังหวัดระยอง” ผลการศึกษาคความพึงพอใจของประชาชนต่อการ ให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยสัสดีอำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีความพึงพอใจ ต่อการ ให้บริการในด้านทาน เป็นอันดับแรก รองลงมาคือความพึงพอใจต่อการ ให้บริการ ในด้านปิยวาจา และสุดท้ายคือความพึงพอใจต่อการ ให้บริการในด้านอรรถจริยา โดยภาพรวมมีความ พึงพอใจอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสุภีร์ ฐิตะเมโธ** ได้วิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาที่ควรนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารราชการ” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาสามารถเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของข้าราชการและสามารถยกระดับจิตใจเพื่อปรับปรุงการทำงาน และความเป็นอยู่ของข้าราชการและประชาชนได้ดีขึ้น โดยเฉพาะสังคมที่มุ่งเน้นถึงการพัฒนาทางด้านวัตถุ เช่น ปัจจุบันนี้สภาพจิตใจที่ดีเยี่ยมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะมองข้ามไปเสียมิได้ เพราะเป็นรากฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ จุดยืนที่สำคัญของการบริหารราชการในยุคสมัยใหม่คือการสร้างจิตสำนึกเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบ ต่อหมู่คณะและสังคมบ้านเมือง

๕.๒.๒ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ของชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

จำแนกเป็นรายด้าน

๑. ด้านทาน ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยองมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ โดยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสุภีร์ ฐิตะเมโธ** ได้วิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาที่ควรนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารราชการ” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาสามารถเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของข้าราชการและสามารถยกระดับจิตใจเพื่อปรับปรุงการทำงาน และความเป็นอยู่ของข้าราชการและประชาชนได้ดีขึ้น โดยเฉพาะสังคมที่มุ่งเน้นถึงการพัฒนาทางด้านวัตถุ เช่น ปัจจุบันนี้สภาพจิตใจที่ดีเยี่ยมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะมองข้ามไปเสียมิได้ เพราะเป็น

รากฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ จุดยืนที่สำคัญของการบริหารราชการในยุคสมัยใหม่คือ การสร้างจิตสำนึกเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อหมู่คณะและสังคมบ้านเมือง

๒. ด้านปิยวาจา การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม พุดจาด้วยถ้อยคำไพเราะเสมอ พุดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ พุดคุยเป็นกันเองไม่ถือตัว คอยพุดแนะนำสิ่งที่ดีงาม จะเป็นคนที่พุดให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนบ้านด้วยกัน และเมื่อมีผู้ใดพุดจาไม่ดีก็ไม่ถือโกรธพร้อมให้อภัย ตามลำดับ **พระสมณิก ดิสสุวิโส (มโนธรรม)** ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่าสังคหวัตถุ ๔ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลอื่นไว้ได้เป็นการส่งเสริมสามัคคี ประสานหมู่ชนไว้ได้ หากสังคมใดมีการให้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการพุดจากันด้วยคำสุภาพอ่อนหวาน มีการประพฤติตนเป็นประโยชน์แก่คนอื่น และมีความดีต่อกันอย่างสม่ำเสมอ สังคมนั้นย่อมเกิดความเจริญก้าวหน้าและมีความสุข

๓. ด้านอัตถจริยา การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในวัดหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า ชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า ร่วมกับคนในชุมชนปลูกต้นไม้เพื่อรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก นอกจากนั้นอยู่ในระดับปานกลาง คือ เป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่น ๆ ได้ตลอดเวลา ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการ แบ่งปันความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน คอยช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาเดือดร้อน และมีส่วนร่วมสนับสนุนโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธนาภรณ์ ไกล่ชิดและคณะ** ได้ศึกษา เรื่อง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างตาครุส) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ในด้านกระบวนการทางสังคม ความสัมพันธ์ ของคนในชุมชนกุฎีจีนมีการพบปะและร่วมทำกิจกรรมด้วยกันอยู่เสมอ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็น กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา นอกจากประชากรในชุมชนจะมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ยังมีการปฏิสัมพันธ์อันดีกับชุมชนใกล้เคียงถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านศาสนาแต่ก็ยังคงติดต่อ ช่วยเหลือกันอยู่เสมอ สังคมโดยภาพรวมของชุมชนกุฎีจีนประชากรในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี ประองดองกันจึงทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสงบสุข

๔. ด้านสมานัตตตา การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ของชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ประชาชนยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่หวังผลตอบแทน ปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด เป็นมิตรกับทุกคนในชุมชน ไม่เอาไรด์เอาเปรียบเพื่อนบ้านและชุมชน และกระตือรือร้น คอยดูแลเอาใจใส่เพื่อนบ้านทุกคน ซึ่ง

สอดคล้องกับงานวิจัยของ **มณีนุช ไพโรติ** การนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานบริษัท พรอพเพอร์ตี้ แคร้ เซอร์วิสเชส (ประเทศไทย) จำกัด ผลการวิจัยพบว่า พนักงานที่มีสถานภาพส่วนบุคคลต่างกันมีความผูกพันต่อองค์กรไม่แตกต่างกันทุกด้าน ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังคหวัตถุ ๔ กับความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานพบว่า ปัจจัยด้านสมานัตตตา มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก และปัจจัยด้านอัตถจริยาและปิยวาจา มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง ส่วนปัจจัยด้านทานมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ผลการศึกษาแนวทางการนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงาน พบว่า องค์กรควรเพิ่ม ด้านทาน ด้วยการฝึกอบรมสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรให้กับพนักงาน ด้านปิยวาจา โดยปรับปรุงระบบการสื่อสารด้วยการรับฟังความคิดเห็นจากพนักงานทุกระดับ ด้านอัตถจริยา องค์กรควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการทำงานและปรับปรุงระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และด้านสมานัตตตาควรปฏิบัติต่อพนักงานด้วยความเสมอภาค และเปิดโอกาสให้พนักงานปฏิบัติงานเหมาะสมตามศักยภาพของตน

๕.๒.๓ การเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม

จังหวัดระยอง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑) เพศ ความคิดเห็นของประชาชนต่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนมีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และสามารถอภิปรายผลได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิงต่างก็มีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมหมาย บัวจันทร์** ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจใน การให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการด้านสมานัตตตามากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ ด้านทาน ด้านอัตถจริยา และ ลำดับสุดท้าย คือ ด้านปิยวาจา เมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล แล้วพบว่า บุคคลที่มีระดับการศึกษาและรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความพึงพอใจต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับเพศ อายุ สถานภาพสมรส อาชีพ มีผลไม่ต่างกัน

๒) อายุ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม ที่มีอายุต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง แตกต่างกัน ในด้านทาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านอื่น ๆ

ประชาชนในชุมชนหนองสนม มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระสราวุธ กิตติบุญโญ** ได้วิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนนางหงส์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ผลการวิจัยพบว่า อายุ การบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนนางหงส์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนนางหงส์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม แตกต่างกัน ในด้านทาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านอื่น ๆ ความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนนางหงส์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ไม่แตกต่างกัน

๓) สถานภาพครอบครัว การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนที่มีสถานภาพครอบครัวต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และสามารถอภิปรายผลได้ว่าประชาชนที่มีสถานภาพครอบครัวต่างกันมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ไม่แตกต่างกัน เพราะสถานภาพครอบครัวที่ต่างกัน ไม่สามารถทำให้ระดับความคิดเห็นแตกต่างกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **มณีนุช ไพรดี** การนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานบริษัท พรอพเพอร์ตี้ แคร้ เซอร์วิสเชส (ประเทศไทย) จำกัด ผลการวิจัยพบว่า เมื่อเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กรของพนักงาน โดยการจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการศึกษา รายได้ ระยะเวลาการทำงาน และแผนกที่สังกัด พบว่า พนักงานที่มีสถานภาพส่วนบุคคลต่างกันมีความผูกพันต่อองค์กรไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๔) ระดับการศึกษา การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และสามารถอภิปรายผลได้ว่าประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน เพราะวาระดับการศึกษาสูงหรือต่ำ ไม่เป็นปัจจัยที่ทำให้ระดับความคิดเห็นแตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **กาญจนา ทับทิมทอง** ได้วิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการให้บริการองค์การบริหารส่วนตำบลวังน้อย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการให้บริการงาน ไม่แตกต่างกัน

๕) อาชีพ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง โดยรวม แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อ

พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนม ที่มีอาชีพต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง แตกต่างกัน ในด้านทานและด้านอัตถจริยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านปิยวาจาและด้านสมานัตตตา ประชาชนในชุมชนหนองสนม มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระยยุทธภูมิ ธมมธโร (สังชาติ) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ตามความคิดเห็นของประชาชน: กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลเนื้อ อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบริการบริหารส่วนตำบลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ความคิดเห็นของประชาชนแตกต่างกัน

๖) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนที่มีรายได้ ต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และสามารถอภิปรายผลได้ว่า ประชาชนที่มีรายได้ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ไม่แตกต่างกัน เพราะรายได้ไม่เป็นปัจจัยทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัย มณีนุช ไพรติ การนำหลักสังคหวัตถุ ๔ ไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานบริษัท พรอพเพอร์ตี้ แคร้ เซอร์วิสเซส (ประเทศไทย) จำกัด ผลการวิจัยพบว่า เมื่อเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กรของพนักงาน โดยการจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการศึกษา รายได้ ระยะเวลาการทำงาน และแผนกที่สังกัด พบว่า พนักงานที่มีสถานภาพส่วนบุคคลต่างกันมีความผูกพันต่อองค์กรไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาพบว่าเพศ, อาชีพแตกต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ แตกต่างกัน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

การประยุกต์ใช้หลัก สังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ตามทัศนคติของผู้บริหาร บุคลากรของหน่วยงาน และประชาชนในท้องถิ่น

๒. ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมอื่น เช่น สาราณียธรรม ๖ พรหมวิหาร ๔ อปริหานิยธรรม ๗ เป็นต้น การประยุกต์ใช้หลักธรรมหมวดใด อันเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกัน

๓. ควรศึกษาการประยุกต์ใช้กับการบริหารงานในเชิงเปรียบเทียบระหว่างองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น การบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลกับองค์การบริหารว่าจะใช้หลักธรรมใดมาใช้เพื่อให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจกันสามัคคีกันเพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความรักและสามัคคี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๒.
- _____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

- คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.
- โคทม อารียา. การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ในสันติวิธีจากมุมมองศาสนา. นครปฐม: สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘.
- ชัยวัฒน์ อุตพัฒน และทวี ผลสมภพ. หลักพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.
- ดวงใจ ไทยอุบุญ และแอนน์ รัตนากร. ภาษาไทย ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- ธรรมรักษา. พระไตรปิฎกฉบับสุภาคิต. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๒.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒.
- นิภา เมธาวีชัย. วิทยาการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓.
- บรรเทิง พาวิจิตร. การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.
- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕.
- บุญศิริ ขวลิทธารง. ธรรมโอสถ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.

ปิ่น มุกข์กันต์. **แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ). **พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **ธรรมนุญชีvit**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนา, ๒๕๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. ฟรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. ฟรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. **จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อหรือขึ้นเหนือไปนำเขา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เอดิชั่นเพราสโปรดักส์, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. **ธรรมนุญชีvit**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

_____. **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

พระมหาสุวิทย์ วิชเชสโก. **ทาน ก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๔๑.

พระสัทธัมมโชติกะธัมมะจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ**. ปรีเฉทที่ ๑-๒-๖. **juh อภิธรรมิกะตรี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พุทธทาสภิกขุ. **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : อตัมมโย. มปป.

_____. **วิปัสสนาในอิริยาบถนั่ง**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มังคัลลทีปนี แปลเล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ. **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร:

สุวีรียาสน์, ๒๕๓๘.

วิมลศรี อุปรมัย. วิชชุดา หุ่นวิไลและวันดี ทองใหญ่ ณ อยุธยา. **สื่อความหมายสำหรับครู**.

กรุงเทพมหานคร: วัฒนชัยการพิมพ์, ๒๕๒๙.

สงศรี ชมพวงค์. **การวิจัย**. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. ๒๕๔๗.

สมจิต ชิวปรีชา. **วาทวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สมชัย วงษ์คณะและทวนทอง เขวกีรติพงศ์. **เอกสารการสอนวิชาการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: อักษร

เจริญทัศน์, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน). **สังคหวัตถุ ๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราช

วิทยาลัย, ๒๕๒๘.

สุจิตรา ธรรัตน์. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

อุดม เขยกีวงศ์ และกนิษฐาน แป้นสุวรรณ. **พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร

: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘.

(๒) บทความ

“พระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา”. **รังสิตสารสนเทศ**. ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๓๙), ปีที่ ๒

พระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ). **ปีใหม่สุขใจด้วยธรรมะ. แสงอีสาน**. ปี ๒ ฉบับที่ ๗ (ธันวาคม ๒๕๔๖ – กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗).

นิตริญา สนั่นเมือง. **คู่มือรวบรวมกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติดวินัยตาม บทบัญญัติ**

พรบ.ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.๒๕๓๕. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๖.

(๓) วิทยานิพนธ์:

กาญจนา ทับทิมทอง. “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการให้บริการองค์การบริหารส่วนตำบลวังน้อย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑.

นารีรัตน์ กว้างขวาง. “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสารานุกรม ๖: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางเมือง อำเภอมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ”. **วิทยานิพนธ์**

ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พงษ์ศักดิ์ บุญธรรมกุล. “พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมใน ทศนะครู อาจารย์ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”.

วิทยานิพนธ์ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๔๑.

พระครูบุญญสารโสภิต (เหล็กอยู่). “การศึกษาหลักสังคหวัตถุ ๔ ที่หัตถคหบดีนำไปใช้ในพระสูตรต้นตปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระครูอาทรปริยัตยานุกิจ (สุจิตโต/เพียรสองชั้น). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระเตชา กิตติโก (โชติธรรมา). “การบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของผู้บริหารโรงเรียนธรรมภิรักษ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาบุญทัน อานนโท. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก: ศึกษาเฉพาะทานบารมี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระยุทธิภูมิ ธมมธโร (สังชาติ). “การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ตามความคิดเห็นของประชาชน: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลเนิน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาสุภีร์ ลีตเมธ. “พระพุทธศาสนาที่ควรนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารราชการ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาสุวิทย์ชา สิริวฑฒโน (พรหมเกิด). “การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระสมนึก ตีสวัสดิ์ (มโนธรรม). “การบริหารบุคลากรทางการศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษาเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระสราวุธ กิตติปัญญา. “การบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลดอนนางหงส์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ภาณุพล ภูเขา. “ทศพิธราชธรรม กับการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล: ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การบริหารส่วนตำบลบางเพรียง อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ราชันย์ ธงชัย. “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหาร กองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสี่สี่อำเภอเมืองจังหวัดระยอง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

สมหมาย บัวจันทร์. “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ธนาภรณ์ ไกล่ชิดและคณะ. “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างตาครู้ส) เขตธนบุรีกรุงเทพมหานคร”. **รายงานวิจัย**. คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔.

สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน”. **รายงานการวิจัยอิสระ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๐.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

สำนักงานเทศบาลนครระยอง. สภาพทั่วไปเทศบาลนครระยอง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.rayongcity.go.th/index.php/๒๐๑๖> [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

ส่วนข่าวและรายการภูมิภาค สำนักประชาสัมพันธ์เขต ๗. **การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข**. ๙ มิ.ย. ๒๕๕๗ [ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://ewt.prd.go.th/ewt/region/7> [๑๕ ม.ค. ๒๕๖๑]

(๒) ภาษาอังกฤษ:

(1) Books

Cronbach. Lee J. **Essentials of psychological testing 4th ed.** New York: Harper & Row. 1971.

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

คำชี้แจง: ๑. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับการการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

๒. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ข้อมูลที่ท่านได้กรอกในแบบสอบถามนี้ผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับ ไม่มีผลกระทบต่ตัวท่านแต่อย่างใด

ผู้วิจัย

พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

แบบสอบถาม

เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

คำชี้แจง : โปรดเติมคำลงในช่องว่าง หรือ ทำเครื่องหมาย (✓) ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบ

๑. เพศ.....

 ๑.ชาย ๒. หญิง

๒. อายุ ปี

 ๑. ๑๘-๒๘ ปี ๒. ๒๙-๓๙ ปี ๓. ๔๐-๕๐ ปี ๔. ๕๑-๖๐ ปี ๕. ๖๑ ปีขึ้นไป

๓. สถานภาพ

 ๑. โสด ๒. สมรส ๓. แยกกันอยู่ ๔. หย่าร้าง

๔. ระดับการศึกษา

 ๑. ประถมศึกษา ๒. มัธยมศึกษาศึกษาหรือเทียบเท่า ๓. ปริญญาตรี ๔. สูงกว่าปริญญาตรี

๕. อาชีพ

 ๑. พนักงานโรงงาน/บริษัท ๒. ธุรกิจส่วนตัว ๓. เกษตรกร ๔. ค้าขาย ๕. รับจ้าง ๖. อื่น ๆ

๖. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

 ๑. ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ๒. ๑๐,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท ๓. ๒๐,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท ๔. สูงกว่า ๓๐,๐๐๑ บาท

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัด
ระยอง

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและ
สมบูรณ์ที่สุด

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง	ระดับการนำไปใช้				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	๕	๔	๓	๒	๑
๑. ทาน (การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่)					
๑. เมื่อท่านปรุงอาหาร ท่านมักจะแบ่งให้เพื่อนบ้านได้ชิมเป็นประจำ					
๒. ท่านร่วมบริจาคสิ่งของ เครื่องใช้ ให้แก่ชุมชนเมื่อมีกิจกรรม					
๓. ท่านร่วมกับเพื่อนบ้านในการออกโรงทานเลี้ยงอาหารในงานต่างๆ					
๔. เมื่อเพื่อนบ้านเดือดร้อน ท่านยินดีให้ความช่วยเหลือทันที					
๕. ท่านคอยสอดส่องดูแลบ้าน ในยามที่เจ้าของบ้านไม่อยู่					
๖. ท่านให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น					
๒. ปิยวาจา (วาจาสุภาพ หรือวาจาเป็นที่รัก)					
๑. ท่านพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะเสมอ					
๒. ท่านพูดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ					
๓. ท่านพูดคุยเป็นกันเอง ไม่ถือตัว					
๔. ท่านคอยพูดแนะนำสิ่งที่ดีงาม					
๕. ท่านจะเป็นคนที่พูดให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนบ้านด้วยกัน					
๖. เมื่อมีผู้ใดพูดจาไม่ดีท่านก็ไม่ถือโกรธพร้อมให้อภัย					
๓. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)					
๑. ท่านให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการ					
๒. ท่านเป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่นๆ ได้ตลอดเวลา					
๓. ท่านคอยช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาเดือดร้อน					

๔. ท่านช่วยแบ่งปันความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน					
๕. ท่านร่วมกับคนในชุมชนปลูกต้นไม้เพื่อรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม					
๖. ท่านมีส่วนร่วมสนับสนุนโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน					
๔. สมานัตตตา (ความมีตนเสมอ)					
๑. ท่านปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด					
๒. ท่านปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่หวังผลตอบแทน					
๓. ท่านกระตือรือร้น คอยดูแลเอาใจใส่เพื่อนบ้านทุกคน					
๔. ท่านไม่เอาัดเอาเปรียบเพื่อนบ้านและชุมชน					
๕. ท่านยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน					
๖. ท่านเป็นมิตรกับทุกคนในชุมชน					

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอเจริญพร ขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างยิ่งที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง)
 นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability Analysis) ของแบบสอบถามเพื่องานวิจัย
เรื่องการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

.....
Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.0.9250	30

Item	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1	193.66	188.23	0.41	0.92
2	193.50	189.07	0.34	0.92
3	193.62	189.59	0.36	0.92
4	193.60	185.96	0.58	0.92
5	193.90	184.34	0.52	0.92
6	193.58	189.55	0.29	0.92
7	193.40	189.27	0.30	0.92
8	193.96	186.81	0.44	0.92
9	193.98	188.67	0.43	0.92
10	193.90	185.48	0.50	0.92
11	194.06	183.04	0.63	0.92
12	193.86	184.98	0.66	0.92
13	193.82	184.84	0.58	0.92

Item	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
14	194.10	186.09	0.44	0.92
15	194.24	185.82	0.48	0.92
16	194.00	188.12	0.45	0.92
17	193.80	186.12	0.56	0.92
18	193.80	186.73	0.52	0.92
19	193.52	186.82	0.39	0.92
20	193.84	188.26	0.44	0.92
21	193.92	186.52	0.56	0.92
22	194.18	186.03	0.46	0.92
23	194.30	185.27	0.45	0.92
24	194.34	184.96	0.55	0.92
25	194.14	185.88	0.52	0.92
26	194.12	187.41	0.46	0.92
27	194.12	185.50	0.52	0.92
28	194.08	185.63	0.53	0.92
29	194.38	185.55	0.48	0.92
30	194.16	185.77	0.48	0.92

ภาคผนวก

ค. จดหมายเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อความ (IOC)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ใน ชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง	ผู้เชี่ยวชาญ					สรุปและแปลผล		
	๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า (IOC)	แปล ผล
ด้านทาน								
๑. เมื่อท่านปรุงอาหาร ท่านมักจะแบ่งให้เพื่อนบ้านได้ชิมเป็นประจำ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒. ท่านร่วมบริจาคสิ่งของ เครื่องใช้ ให้แก่ชุมชนเมื่อมีกิจกรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓. ท่านร่วมกับเพื่อนบ้านในการออกโรงทานเลี้ยงอาหารในงานต่างๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔. เมื่อเพื่อนบ้านเดือดร้อน ท่านยินดีให้ความช่วยเหลือทันที	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕. ท่านคอยสอดส่องดูแลบ้าน ในยามที่เจ้าของบ้านไม่อยู่	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖. ท่านให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
ด้านปิยวาจา								
๑. ท่านพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะเสมอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒. ท่านพูดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓. ท่านพูดคุยเป็นกันเอง ไม่ถือตัว	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔. ท่านคอยพูดแนะนำสิ่งที่ดีงาม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕. ท่านจะเป็นคนที่พูดให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อเพื่อนบ้านด้วยกัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖. เมื่อมีผู้ใดพูดจาไม่ดีทานก็ไม่ถือโกรธพร้อมให้อภัย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
ด้านอัตถจริยา								

๑. ท่านให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒. ท่านเป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่นๆ ได้ตลอดเวลา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓. ท่านคอยช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาเดือดร้อน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔. ท่านช่วยแบ่งปันความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕. ท่านร่วมกับคนในชุมชนปลูกต้นไม้เพื่อรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖. ท่านมีส่วนร่วมสนับสนุนโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔. สมานัตตตา (ความมีตนเสมอ)								
๑. ท่านปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒. ท่านปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่หวังผลตอบแทน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓. ท่านกระตือรือร้น คอยดูแลเอาใจใส่เพื่อนบ้านทุกคน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔. ท่านไม่เอารัดเอาเปรียบเพื่อนบ้านและชุมชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕. ท่านยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖. ท่านเป็นมิตรกับทุกคนในชุมชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

๑. พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, ดร.

ศน.บ. (ศาสนาและปรัชญา, M.A. (Pali & Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies),

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๒. ผศ. ดร. วิโรจน์ คุ่มครอง

ปธ.๙, พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๓. ดร. ธานี สุวรรณประทีป

ป.ธ ๙, ศน.ม. (ศาสนาปรัชญา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๔. ดร. ไพเราะ มากเจริญ

ร.บ. (รัฐศาสตร์), นท.ม. (นิเทศศาสตร์), ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

อาจารย์ประจำวิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

๕. ดร. ศุภกฤต เดชะนามเมือง

นธ.เอก, ปธ.๓, พธ.บ.(ภาษาอังกฤษ), พบ.ม. (พัฒนาสังคม), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

นักวิจัยประจำโครงการ ศูนย์วิจัยการปฏิรูประบบราชการและการประเมินผล
โครงการภาครัฐ

สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง)
ว/ ด/ ป เกิด	: วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๔๙๗
สถานที่เกิด	: ๑๘ หมู่ที่ ๗ ต. โนนหอม อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี
การศึกษา	: นักรธรรมเอก สำนักเรียนวัดราษฎร์สามัคคี ต. พลุตาหลวง อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี พศ ๒๕๔๕ : ป.บส. รุ่นที่ ๙, พศ.๒๕๕๕ พธ.บ. การจัดการพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๖๒ หน่วยวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดป่าประดู่ อ. เมืองระยอง จ. ระยอง พศ.๒๕๖๐
ประสบการณ์ทำงาน	: ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
อุปสมบท	: วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐
สังกัด	: วัดราษฎร์สามัคคี ต. พลุตาหลวง อ. สัตหีบ จ. ชลบุรี
หน้าที่	: ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
ปีที่เข้าศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๙
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดหนองสนม ต.เนินพระ อ.เมือง จ.ระยอง ๒๑๐๐๐
E-mal	: Ead2549@gmail.com
โทรศัพท์	: ๐๘๓๒๒๘๒๔๕๙